

S İ V E R E K

19. YÜZYILDA

SİVEREK VE ÇEVRESİNDE AŞİRETLER

DR. MEHMET NURİ ŞANDA

SERÜVEN
YAYINEVİ

~Dr. Mehmet Nuri ŞANDA~

19. YÜZYILDA SİVEREK VE ÇEVRESİNDE AŞİRETLER

Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • C. Cansın Selin Temana

Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Serüven Yayınevi

Birinci Basım / First Edition • © Şubat 2024

ISBN • 978-625-6644-64-9

© copyright

Bu kitabın yayın hakkı Serüven Yayınevi'ne aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

The right to publish this book belongs to Serüven Publishing.

Citation can not be shown without the source, reproduced in any way without permission.

Serüven Yayınevi / Serüven Publishing

Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak

Ümit Apt No: 22/A Çankaya/ANKARA

Telefon / Phone: 05437675765

web: www.seruyenyayinevi.com

e-mail: seruyenyayinevi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume

Sertifika / Certificate No: 47083

19. Yüzyılda

SİVEREK
VE
ÇEVRESİNDE AŞİRETLER

DR. MEHMET NURİ ŞANDA

ÖZET

Anadolu'nun güneydoğusunda yer alan Siverek'teki aşiret ve oymakların büyük bir kısmı 19. yüzyılda konargöçer olup sonraki yıllarda yerleşik hayata geçmişlerdir. Yaşam tarzları gereği hareketli olan konargöçer aşiretler bazen yaylak ve kışlaklarına giderken yerleşiklerin ekinlerine zarar vermiş, bazen de yerleşim birimlerini yağmalamışlardır. Aşiretlerin bu yağma hareketleri merkezi ve mahalli yöneticiler tarafından çeşitli tedbirlerle engellenmeye çalışılmışsa da tam olarak sonlandırılmamıştır. Tüm uyarılara rağmen yağma ve gasp hareketlerinde ısrarcı olan aşiretler merkezi hükümetler tarafından zorunlu iskâna tâbi tutulmuştur.

Siverek ve çevresindeki aşiretler, yaşam tarzları gereği yerleşiklere bazı zararlar vermiş olsa da toplum ve devlete önemli katkılar da sağlamışlardır. Örneğin besledikleri hayvanlar için her yıl devlete ciddi meblâğlarda ağnam ve ağıl vergileri ödemişlerdir. Bunun yanında ürettikleri hayvansal ürünlerle yerleşiklerin et, süt ve yağ gibi ihtiyaçlarını karşılamışlardır.

Osmanlı Devleti'ndeki toplumsal yapının bir bütün olarak değerlendirilmesi için bu yapı içinde yer alan aşiretlerin de sosyal, idari, hukuki, askeri ve ekonomik yapılarının incelenmesi ve bu aşiretlerin devletle, yerleşiklerle ve birbirleriyle olan ilişkilerinin araştırılması önem arz etmektedir.

Yapılan araştırma neticesinde 19. yüzyılda Siverek ve çevresinde toplamda 74 aşiret ve cemaat tespit edilmiştir.

Siverek ve çevresinde yaşayan aşiretlerin Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi belgelerinden tespit edilmesi, incelenmesi ve sınıflandırılması beraberinde bir takım sıkıntıları da ortaya çıkarmıştır. 19. yüzyılda aşiretler genel olarak yaylak ve kışlak arasında yarı göçebe bir yaşam sürmüşlerdir. Konargöçer olan bu sosyal teşekküllerin tamamen bir sancak veya kazaya yerleştiğini belirtmek doğru değildir. Nitekim bazen bir aşiret birden fazla sancak ve kazanın sınırları içinde yaşamıştır. Bu noktada araştırmamızda konargöçer olan aşiretlerin Siverek'te daha çok nerede yaşadığı arşiv belgeleri ve literatürdeki araştırma-inceleme eserler ışığında tespit edilmeye çalışılmıştır.

19. yüzyılda Siverek ve çevresindeki aşiretleri konu alan bu çalışma beş ana bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde araştırmanın amacı, önemi, yöntemi ve sınırlamalar; ikinci bölümde aşiretlerin sosyal ve idari yapısı; üçüncü bölümde Siverek'in konumu, tarihi ve idari yapısı; dördüncü bölümde Siverek'teki aşiretler ve beşinci bölümde aşiretlerin ekonomik yapısı üzerinde durulmaktadır.

Siverek ve çevresindeki aşiretlerle ilgili konunun bu beş bölümde anlatılanlarla tamamlanmış olmadığı da bir gerçektir. İleriki yıllarda bu konuyla ilgili yapılacak çalışmalar konunun daha da aydınlanmasına katkı sunacaktır.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	i
İÇİNDEKİLER	iii
TABLolar DİZİNİ	vii
HARİTALAR DİZİNİ	ix
KISALTMALAR	xi
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Amacı	4
1.2. Araştırmanın Önemi	5
1.3. Araştırmanın Yöntemi	6
1.4. Sınırlamalar	7
2. AŞİRETLERİN SOSYAL VE İDARİ YAPILARI	9
2.1. Aşiretlerin Sosyal Yapısı	9
2.1.1. Aşiret	9
2.1.2. Cemaat	14
2.1.3. Oba	16
2.2. Aşiretlerin İdari Yapısı	16
2.2.1. Aşiret Reisleri	17
2.2.2. Türkmen Voyvodası	20
2.2.3. Kethüdâ	21
2.2.4. Ağa	22
2.2.5. Kadı	24
2.2.6. Tanzimat Döneminde Aşiret İdaresindeki Düzenlemeler	24
2.2.6.1. Aşiret Müdürü	27

2.2.6.2.	Aşiret Müdür Vekilleri	29
2.2.6.3.	Meclis Azâlığı	29
3.	SİVEREK SANCAĞININ KONUMU, TARİHİ VE İDARİ YAPISI	30
3.1.	Siverek'in Coğrafi Konumu ve Özellikleri	30
3.2.	Siverek Tarihine Kısa Bir Bakış	31
3.3.	19. Yüzyılda Siverek'in İdari Yapısı ve Nüfusu	32
4.	SİVEREK VE ÇEVRESİNDE AŞİRETLER	
	19. Yüzyılda Siverek ve Çevresinde Aşiretler	39
5.	AŞİRETLERİN EKONOMİK YAPISI	111
5.1.	Aşiretlerin Has Reayası Olması	112
5.2.	Siverek'e Bağlı Nahiyelerdeki Havâss-ı Hümâyûn Köyleri	114
5.2.1.	Bucak Nahiyesindeki Havâss-ı Hümâyûn Köyleri	114
5.2.2.	Burhan Nahiyesindeki Havâss-ı Hümâyûn Köyleri	117
5.2.3.	Karakeçili Nahiyesindeki Havâss-ı Hümâyûn Köyleri	118
5.2.4.	Hoşin ve Çem Nahiyelerindeki Havâss-ı Hümâyûn Köyleri	119
5.3.	Siverek'e Bağlı Nahiyelerdeki Tımarlı Köyler	121
5.3.1.	Bucak Nahiyesine Bağlı Tımarlı Köyler	121
5.3.2.	Burhan Nahiyesine Bağlı Tımarlı Köyler	123

5.3.3.	Karakeçili Nahiyesine Bağlı Tımarlı Köyler	124
5.3.4.	Hoşin ve Çem Nahiyelerine Bağlı Tımarlı Köyler	125
5.4.	Siverek'te Malikâne Sisteminin Uygulandığı Köyler	128
5.4.1.	Bucak Nahiyesinde Malikâne Sisteminin Uygulandığı Köyler	128
5.4.2.	Burhan Nahiyesinde Malikâne Sisteminin Uygulandığı Köyler	129
5.4.3.	Karakeçili Nahiyesinde Malikâne Sisteminin Uygulandığı Köyler	130
5.4.4.	Hoşin ve Çem Nahiyelerinde Malikâne Sisteminin Uygulandığı Köyler	132
5.5.	Tanzimât Dönemindeki Mali Düzenlemeler ve Aşiretlere Etkileri	133
5.5.1.	İltizâmın Kaldırılması	133
5.5.2.	Muhasıllıkların Kurulması	134
	SONUÇ	139
	KAYNAKLAR	145

TABLULAR DİZİNİ

Tablo No	Sayfa
Tablo 1. 1835 Yılında Siverek'in Şehr ve Dağbaşı Nahiyelerine Bağlı Köyler	35
Tablo 2. 1843'te Bucak Nahiyesine Bağlı Köyler ve Nüfusu	47
Tablo 3. 1843'te Burhan Nahiyesine Bağlı Köyler ve Nüfusu	51
Tablo 4. Viranşehir'de Yezidi Köyleri ve Nüfusu	63
Tablo 5. 1843'te Karakeçili Nahiyesine Bağlı Köyler ve Nüfusu	70
Tablo 6. 1850'de Karavar Nahiyesine Bağlı Köyler ve Nüfusu	73
Tablo 7. 1843'te Hoşin ve Çem Nahiyelerine Bağlı Köyler ve Nüfusu	78
Tablo 8. Siverek'teki Diğer Oymak, Aşiret ve Cemaatler	108
Tablo 9. 1843 Yılında Bucak Nahiyesine Bağlı Havâss-ı Hümâyûn Köyleri	115
Tablo 10. 1843 Yılında Burhan Nahiyesine Bağlı Havâss-ı Hümâyûn Köyleri	117
Tablo 11. 1843 Yılında Karakeçili Nahiyesine Bağlı Havâss-ı Hümâyûn Köyleri	118
Tablo 12. 1843 Yılında Hoşin ve Çem Nahiyelerine Bağlı Havâss-ı Hümâyûn Köyleri	120

Tablo 13. 1843 Yılında Bucak Nahiyesine Bağlı Tımarlı Köyler	121
Tablo 14. 1843 Yılında Burhan Nahiyesine Bağlı Tımarlı Köyler	123
Tablo 15. 1843 Yılında Karakeçili Nahiyesine Bağlı Tımarlı Köyler	124
Tablo 16. 1843 Yılında Hoşin ve Çem Nahiyelerine Bağlı Tımar Köyler	125
Tablo 17. 1843 Yılında Bucak Nahiyesinde Malikâne Sisteminin Uygulandığı Köyler	128
Tablo 18. 1843 Yılında Burhan Nahiyesinde Malikâne Sisteminin Uygulandığı Köyler	129
Tablo 19. 1843 Yılında Karakeçili Nahiyesinde Malikâne Sisteminin Uygulandığı Köyler	131
Tablo 20. 1843 Yılında Hoşin ve Çem Nahiyelerinde Malikâne Sisteminin Uygulandığı Köyler	132

HARİTALAR DİZİNİ

Harita No	Sayfa
Harita 1. Siverek ve Nahiyeleri	34
Harita 2. Bucak Aşireti'nin Bulunduğu Yerler	44
Harita 3. Burhan Aşireti'nin Bulunduğu Yerler	50
Harita 4. İzol Aşireti'nin Bulunduğu Yerler	60
Harita 5. Karakeçili Aşireti'nin Bulunduğu Yerler	67
Harita 6. Milli Aşireti'nin Bulunduğu Yerler	76

KISALTMALAR

Kısaltma	Tanım
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
a.g.t.	Adı Geçen Tez
a.g.a.	Adı Geçen Ansiklopedi
Bkz.	Bakınız
bs.	Basım
C.	Cilt
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
Çev.	Çeviren
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
H.	Hicri
Haz.	Hazırlayan
HRT.	Harita
M.	Miladi
R.	Rumi
p.	Page/sayfa
s.	Sayfa
S.	Sayı
ss.	Sayfa sayısı
ŞŞS	Siverek Şer'iyye Sicili
TDV. İA.	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
T.T.K.	Türk Tarih Kurumu
yy.	Yüzyıl

1. GİRİŞ

Aşiret sözcüğü Arapça bir kelime olup, kabile anlamına geldiği gibi kabileden küçük sosyal toplulukları tanımlamak amacıyla da kullanılmıştır.¹ Türkçede bu tabir, “*kan bağına dayalı olan halk toplulukları*” anlamına gelmektedir. Bazen kan bağı olmayan kabileler de farklı aşiretlerin çatısı altında yer almıştır. Osmanlı Devleti’nde göçebe topluluklara aşiret dendiği gibi, göçebe olup zamanla yerleşik hayata geçen topluluklara da aşiret denmiştir.² Arşiv belgelerinde aşiretler; aşiret, cemaat ve oymak gibi isimlerle zikredilmiştir. Daha çok belli bir soya mensup insanların oluşturduğu aşiretler, ekonomik uğraşlarından dolayı konargöçer bir yaşam sürdürmüştür. Göçebe hayatı benimseyen aşiretler, buldukları bölgelerde hayvancılıkla uğraşmaktaydı. Hayat şartlarının zorluğu, hayvanların bakımı, beslenmesi, korunması, hayvanların hastalanması, iyileştirilmesi, hayvan ürünlerinin üretimi ve bu üretim sırasında uygulanan yöntemler aşiret üyelerinin birlikte yaşamasını zorunlu kılmıştır. Ayrıca bu tecrübeler, aşiretlerin zorlu hayat şartlarına karşı daha dayanıklı olmasını sağlamıştır. Güçlü akrabalık bağlarını sürdüren aşiretler, her türlü dış tehdide karşı birlikte hareket etmişlerdir. Aşiret mensuplarını bir arada tutan diğer bir unsur da iklimsel etkenler ve coğrafi koşullardır. Karasal

¹ Bu kitap, Mersin Üniversitesinde Prof. Dr. Şerife YORULMAZ danışmanlığında Mehmet Nuri ŞANDA tarafından tamamlanan “Urfa Sancağı ve Çevresinde Aşiretler (XVIII. ve XIX. Yüzyıllar)” adlı doktora tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

² Yusuf Halaçoğlu, Aşiret, *TDV. İA.*, C.IV, İstanbul, 1991, s.9.

iklim ve çöl ikliminden kaynaklanan zorlu yaşam şartları aşiret mensuplarını iktisadi ve içtimai açıdan birbiriyle dayanışmaya sevk etmiştir.

Aşiretler, yaşadıkları yerlerde güçlü olmak ve o yerleri kontrolleri altında tutmak amacıyla kalabalık olmayı tercih etmişlerdir. Bir aşiretteki erkek sayısı o aşiretin askeri gücünü göstermesi bakımından önemlidir. Bundan dolayı aşiretler bazen diğer aşiret ve oymakları da kendi bünyelerine kabul etmişlerdir.

Osmanlı toplum yapısında önemli bir yere sahip olan aşiretler ekonomik ve sosyal hayatın vazgeçilmez birer unsuruydu. Hayvancılıkla uğraşan aşiretler bu yönleriyle devlete ve topluma önemli hizmetler sunmuşlardır. Örneğin davar sürüleri besleyen aşiretler, hem Osmanlı Devleti'nin et ihtiyacını karşılamış hem de sahip oldukları bu hayvanlar için devlete her yıl belli miktarlarda vergi ödemişlerdir. Aşiretlerin ödedikleri vergiler Osmanlı Devleti için önemli bir gelir kaynağıydı.³ Devlet, her bir aşiretten iktisadi faaliyetine göre ağnam vergisi, ağıl vergisi, yaylak ve kışlak vergisi, otlak vergisi, çift vergisi ve bād-ı hevâ vergisi gibi vergiler almıştır.⁴ Ayrıca deve ve at yetiştiriciliği yapan aşiretler sivil taşımacılık veya askeri malzeme taşımacılığı hizmetlerini yerine getirmişlerdir. Osmanlı Devleti, XVII.

³ Halil İnalçık, “*Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi (1300-1600)*”, (Çev. Halil Berktaş), Eren Yayınları, C. I, İstanbul, 2000, s. 75.

⁴ Neşet Çağatay, “Osmanlı İmparatorluğunda Re'âyâdan Alınan Vergi ve Resimler”, *Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. V, 1947, ss. 483-511.

yüzyıl ve sonrasında Avusturya, İran ve Rusya ile olan savaşlarda aşiret kuvvetlerine sıkça başvurmuştur.⁵ Bunun yanı sıra devlet bu konargöçer aşiretlerden Celâlilik gibi taşkınlık olaylarının bastırılmasında, çeşitli maden işlerinde, geçitlerin muhafazasında ve ticaret yollarının güvenliğinin sağlanmasında yararlanmıştı.⁶

Osmanlı Devleti'nde merkezi hükümetlerin aşiretlere karşı izlediği politikanın temelinde, aşiretleri belli bir vergi dairesi içine alma ve onları yerleşik hayata geçirme amacı etkili olmuştur.⁷ Bu yüzden devlet, aşiretleri göçebe hayat tarzından koparmak ve kendi sistemi ile uyumlu hale getirmek amacıyla aşiretlere sınırlar belirlemeye çalışmıştır. Bu doğrultuda konargöçer aşiretlere yaylak ve kışlak arazileri vermiştir. Bu yaylak ve kışlaklarda toplumsal düzeni ve asayışı bozan bazı aşiret mensuplarını değişik bölgelere zorunlu iskâna tâbi tutmuştur.

Aşiretler, göçebe hayatı sürdürebilmek ve sahip oldukları hayvan sürülerini besleyebilmek amacıyla yılın belli dönemlerinde yaylak ve kışlaklar arasında göç etmişlerdir. Bu göç hareketleri sırasında bazen geçiş yolları üzerinde bulunan ekili tarlalara, bağ ve bahçelere

⁵ Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, Üçdal Neşriyat, C. II, İstanbul, 1983, s. 2.

⁶ Mustafa Akdağ, "Celâli isyanlarından Büyük Kaçgunluk (1603-1606)", *A.Ü. D.T.C.F. Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2 (3), Ankara, 1964, ss.14-15.

⁷ Rudi Paul Lindner, *Ortaçağ Anadolu'sunda Göçebeler ve Osmanlılar*, (Çev. Müfit Günay), İmge Kitapevi, Ankara, 2000, s. 97.

hayvanlarını salmış bazen de ekonomik zorunluluklardan ve siyasi istikrarsızlıklardan dolayı eşkıyalık hareketlerinde bulunmuşlardır. Aşiretlerin bu tür davranışları yerleşiklerle konargöçerler arasında ciddi sorunların yaşanmasına sebep olmuştur. Osmanlı Devleti'nde emniyet ve asayişin bozulmasında aşiretlerin bu tür taşkınlıkları etkili olmuştur. Yöneticiler, aşiretlerin bu tür taşkınlıklarını çeşitli tedbirlerle önlemeye çalışmışsa da çoğu zaman başarılı olamamıştır. Bu durumda devlet yetkilileri aşiretleri cezalandırma yoluna gitmiştir. Nitekim bu doğrultuda 17. ve 18. yüzyıllarda Urfa ve Rakka civarına birçok aşiret iskân edilmiştir. Kalıcı çözümün aşiretlerin iskânı ile mümkün olacağı düşüncesi daha önceki yüzyıllarda da tecrübe edildiğinden Tanzimat Dönemi'nde aşiretlerin iskânına tekrar teşebbüs edilmiştir. Bu dönemde iskân işi daha sistematik ve planlı olarak ele alınmıştır.⁸

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, 19. yüzyılda Siverek ve çevresinde yaşamış olan aşiretleri tespit etmek ve bu aşiretlerin yayılma alanlarını, nüfuslarını, iskân bölgelerini, devlete ödedikleri vergileri ve miktarlarını mümkün olduğunca birinci elden kaynaklara dayanarak ortaya koymaktır. Bu çerçevede daha çok 19. yüzyıla ait bilgilere

⁸ Mahmut Ulubaş, *Maraş ve Çevresinde Aşiretler (1774-1865)*, Yayımlanmamış doktora tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, K.Maraş, 2016, s.1.

yer verilecek ve gerektiği ölçüde bu yüzyıldan önceki ve sonraki yüzyıllara da değinilecektir.

Bölgesel alanda yapılan mikro tarih araştırmaları ulusal alanda yapılan makro tarih araştırmalarına temel oluşturmaktadır. Osmanlı Devleti'nde yerel anlamda aşiret ve oymaklarla ilgili yapılan çalışmalar günümüzde ulusal anlamda yapılan çalışmaları beslemektedir. Bu araştırmanın yerel ölçekte Siverek'in sosyal tarihine ışık tutacağı, ulusal ölçekte ise Osmanlı Devleti'nin toplumsal yapısının daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacağı düşünölmektedir.

Bu araştırmanın amaçlarından biri de bölgenin tarihi, sosyal ve kültürel zenginlikleriyle oluşturulmuş mozaigine katkıda bulunmaktır. Nitekim insanları mensup oldukları inançlar üzerinden gruplara ayırmak, bunları radikal ayrılıkçı fikirlerle desteklemek bilimsel olmadığı gibi medeni bir eylem de değildir.

1.2. Araştırmanın Önemi

Aşiretler, Osmanlı Devleti'nin sosyal yapısını oluşturan unsurlar içerisinde son derece önemli teşekküllerdir. Siverek, Urfa, Rakka, Halep, Adana, Tarsus, Antakya, Maraş ve Sivas gibi şehirler konargöçer aşiretlerin yoğun olarak yaşadığı yerlerdir. Zikredilen yerlerde yeterli otlak ve meranın bulunması temel geçim kaynağı hayvancılık olan aşiretlerin bu bölgeleri yurt tutmasına neden olmuştur. Her biri bulunduğu bölgede kanun ve devlet fikrinden uzak, bağımsız yaşamaya alışkın olan aşiretler, devlet ve toplum yararına sundukları hizmetlerin yanı sıra, asayışsızlıkları ile

de idari, iktisadi ve sosyal açıdan bazı sorunlar oluşturmuşlardır.⁹

Siverek, zengin bir toplumsal çeşitliliğe ve kültürel birikime sahiptir. Bu yönüyle 19. yüzyılda Siverek ve çevresinde yaşamış olan aşiretlerin tarihi ve sosyolojik yönden incelenmesi önem arz etmektedir. Bu tür bir araştırmanın Siverek özelinde Osmanlı toplum yapısını anlamaya yönelik önemli bilgiler içereceği düşünülmektedir.

Araştırmada, Siverek'te bulunan herhangi bir etnik unsur veya aşiret üzerine yoğunlaşılmanın, bilakis Siverek sınırları dâhilinde yaşamış olan farklı etnik unsur ve aşiretler hakkındaki bilgiler nesnel bir bakış açısıyla arşiv belgeleri doğrultusunda aktarılmaya çalışılmıştır.

1.3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma konusu tarihi bir süreci (19. yüzyıl) kapsadığı için araştırmada “*Tarihsel Yöntem*” kullanılmıştır. Geçmişte yaşanmış olay ve olguların araştırılmasına veya bir olayın geçmişle olan ilişkisi bakımından incelenmesine “*Tarihsel Yöntem*” denir. Tarihsel yöntemde araştırmacı, elindeki sorunun çözümünü geçmişteki olay, olgu, bilgi ve belgelerde aramaktadır. Tarihsel yöntemde olayın meydana

⁹ Naci Tikici, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Aşiret-Devlet İlişkisi: Millî Aşireti Örneği*, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2010, s. 1.

geldiği günkü şartlar göz önünde bulundurularak değerlendirilmeler yapılır.¹⁰

Sosyal bilimlerdeki araştırmalarda esas alınan yöntemlerden biri de “*Nitel Araştırma Yöntemi*”dir. Bu yöntemle, sosyal bilimlerde kişi ile toplum arasındaki bağları incelemek mümkündür. Nitel araştırmada, tespit edilen problemlere güvenilir çözümler getirmek için sistemli ve planlı bir şekilde verilerin toplanması, çözümlenmesi, sınıflandırılması ve yorumlanıp değerlendirilmesi gerekmektedir.¹¹ Nitel araştırma yöntemi doğrultusunda farklı tarihlerde Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi’ne gidilerek konuyla ilgili birinci elden kaynaklar tespit edilmiştir. Tespit edilen belgeler aşiret adlarına göre sınıflandırılmış ve transkript edilerek yorumlanmıştır.

Arşiv belgelerinden elde edilen sayısal veriler analiz edilerek “*Nitel Araştırma Yöntemi*” doğrultusunda tablolara aktarılmıştır. Ulaşılan sonuçlarda mantıksal tutarlılığından şüphede duyulan durumlar nedenleriyle birlikte ilgili bölümlerde açıklanmıştır.

1.4. Sınırlamalar

Araştırma, mekânsal sınırlama anlamında Siverek ve çevresini kapsamaktadır. Tarihsel sınırlama olarak da Osmanlı Devleti’nin 19. yüzyılı kapsamaktadır. Araştırmada

¹⁰ İbrahim Aslanoğlu, *Bilimsel Yöntem ve Araştırma Teknikleri*, Gazi Kitapevi, Ankara, 2016. s.12.

¹¹ Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Nobel Yayın Dağıtım, (10. Basım), Ankara, 2000, s.22.

tarihsel ve mekânsal sınırlamaya gidilmesinin çeşitli gerekçeleri bulunmaktadır.

Aşiretlerin bir kısmı Osmanlı Devleti kurulmadan önce Anadolu'ya yerleşmiştir. Osmanlı Devleti'nin kurulmasıyla da Anadolu'daki aşiret sayısı önemli ölçüde artmış ve yaşam alanları daha da genişlemiştir. Osmanlı coğrafyasının büyük bir kısmına yayılmış olan tüm aşiretleri 13. yüzyıldan itibaren araştırmak ve incelemek oldukça zordur.

Aşiretlerin çoğu konargöçer olduğu için sürekli hareket halindedir. Bu hareketlilikten dolayı aşiretlerin yaşadığı tüm coğrafyaları incelemek, bu coğrafyalardaki aşiretlere ait belgelere ulaşmak ve bu belgeleri sınıflandırmak oldukça zordur. Bu sebeplerden dolayı konuda zaman ve mekân olarak sınırlamaya gidilmiştir.

2. AŞİRETLERİN SOSYAL VE İDARİ YAPILARI

2.1. Aşiretlerin Sosyal Yapısı

Araştırma konusunun daha iyi anlaşılabilmesi için aşiret, cemaat ve oba gibi kavramlara da değinmek faydalı olacaktır.

2.1.1. Aşiret

“Aşiret” kelimesi, Osmanlı Devleti’nde boydan küçük cemaatten büyük topluluklar için kullanılmıştır.¹² Arapça “*El-Aşîra*” kelimesinden türemiş olan bu tabir, kan bağına dayalı ve birlikte konup göçen halk toplulukları anlamına gelmektedir. Aşiret kelimesi, Kamûs-ı Türkî de “*Bir asıldan olup birlikte yaşayan ve birlikte konup göçen bedevîler halkı, oymağı ve kabilesi*” şeklinde izah edilmiştir.¹³

Stanford Shaw’a göre Osmanlı toplumunda halk iki gruba ayrılmıştır. Bunlar sancak, kaza ve köylerde yaşayan yerleşikler ile konargöçerlerdir. Bu iki grubun da hakları, yükümlülükleri ve ayrıcalıkları bulunmaktadır.¹⁴ Aşiretlerin geneli konargöçer olup hareketli yapılardır. Türkler tarafından Anadolu’ya taşınan “*Boy*” kavramı Osmanlı

¹² Halaçoğlu, *a.g.m.*, 1991, s.9.

¹³ Şemseddin Sami, *Kamûs-ı Türkî*, Akdem Matbası, İstanbul, R.1317, (M.1901), s.938.

¹⁴ Stanford Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, (Çev. Mehmet Harmancı), E Yayınları Tarih Dizisi, İstanbul, s.450.

Devleti'nin sınırlarının genişlemesiyle birlikte “*Taife*” şeklini almış, daha sonra da “*Aşiret*” sözcüğü bu kavramların yerine yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır.¹⁵

Martin Van Bruinessen, “*Ağa, Şeyh, Devlet*” adlı eserinde aşireti “*gerçek olan veya gerçek olduğu düşünülen ortak bir ata ve akrabalık temelinde, örgütlenmiş genellikle toprak bütünlüğü de olan (dolayısıyla ekonomik) kendine özgü bir içyapıya sahip sosyo-politik bir birim*” olarak ifade etmiştir.¹⁶ Aynı eserde doğuda gözlemci olarak görev yapan İngiliz William Rupert Hay, aşiretler için “*üyelerini dış saldırılara karşı korumak ve eski irksal âdet ve yaşam tarzını sürdürebilmek amacıyla oluşan bir cemaat ya da cemaatler federasyonu*” cümlesini kullanmış¹⁷, Fransız gözlemci Pierre Rondot ise aşireti “*kendi içine yönelik küçük bir dünya, bir savunma organizması, geleneksel ve tutucu bir kuram, kendisi ile aynı özellikte olmayan gruplara karşı üstünlük duygusu olan bir topluluk*” şeklinde tanımlamıştır.¹⁸

Peter Benjamin Golden'in yazdığı “*Türk Halkları Tarihine Giriş*” adlı eserde Amerikalı antropolog Morton Fried, aşiretleri “*basit bir şekilde örgütlenmiş olan toplumlar içerisinde nispeten daha yüksek bir düzeyde örgütlenmiş*

¹⁵ Cevdet Türkay, *Başbakanlık Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatlar*, İşaret Yayınları, İstanbul, 2012, s.17.

¹⁶ M.V. Bruinessen, *Ağa, şeyh devlet, (Çev. B. Yalkut)*, İstanbul: İletişim.., 2006, ss. 82, 105.

¹⁷ Bois, *La vie sociale des Kurdes, Beyrouth: Imprimerie Catholique. 1962*, s.10.

¹⁸ Bruinessen, *a.g.e.*, ss.105-106.

topluluklar” şeklinde açıklamıştır.¹⁹ İ. Bozkurt, “*Aşiretler Tarihi*” adlı eserinde aşiretlerin “*birbirine danışarak iş yürüten, zarar ve menfaatlerinde birbirlerini gözeten büyük ve geniş akraba toplulukları*” olduklarını ifade etmiştir.²⁰ İbn-i Haldun, aşiretleri “*aralarında sıkı neseplik ve akrabalık ilişkisi bulunan boy ve batınların bir araya gelmesiyle oluşmuş sosyal teşekküller*” şeklinde tanımlamıştır.²¹

Anadolu’daki aşiretlerle ilgili çalışmalar yapan Faruk Söylemez, aşiret terimini “*bir asıldan olup kendi içinde şubelere ayrılan ve birlikte konup göçen halk topluluğu*” olarak tanımlamakta ve temelini de Kuran-ı Kerim’deki “*Ey insanlar biz, sizi bir erkekle bir dişiden yarattık ve sizi şuuub ve kabilelere ayırdık ki tanışasınız*” ayetine dayandırmaktadır.²²

Sosyolojik bir tanım yapmak gerekirse aşiretler, göçebe yaşamın beraberinde getirdiği bazı ekonomik ve coğrafi zorlukları yenmek için aynı menfaat etrafında birleşmiş çoğunluğu akraba olan insanların oluşturduğu sosyal yapılardır.²³

¹⁹ P.B. Golden, (2016). *Türk halkları tarihine giriş*. (Çev. O. Karatay), Ötüken Yayınları, İstanbul, 2016, s.22.

²⁰ İbrahim Bozkurt, *Aşiretler tarihi*, Kitap Yayınları, 2009, s.22.

²¹ İbn-i Haldun, *Mukaddime*. (Çev. Z. K. Ugan), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1997, s.331.

²² Faruk Söylemez, *Aşiret*, Kahramanmaraş Ansiklopedisi, C.1, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Yayınları, Kahramanmaraş, 2017, s.377.

²³ Mehmet Nuri Şanda, *Geçmişten günümüze Beydili aşireti siyasi, sosyal ve kültürel yapısı*, İKSAD Publishing House, İstanbul Yayınları, 2018, ss.23-28.

Faruk Sümer, Anadolu'daki konargöçerlerin Kızılırmak Nehri'nin doğusunda “Aşiret” batısında ise “Yörük” olarak adlandırıldığını ifade etmektedir. Sümer'e göre “Yörük” kavramının kavmi hiçbir anlamı yoktur. Yörüklük, konargöçer yaşam tarzıyla alakalıdır.²⁴ Arşiv belgelerinde “Aşiret” ve “Yörük” kavramlarının birlikte kullanıldığı da bilinmektedir.²⁵ Aşiretlerin geneli konargöçer olmakla birlikte içlerinde Bucak Aşireti gibi yerleşik hayata geçen aşiretler de vardır. Ziya Gökalp, aşiretleri ilkel teşkilatlı aşiretler ve çağdaş teşkilatlı aşiretler şeklinde ikiye ayırmıştır. İlkel teşkilatlı olanlar tam göçebe, yarı göçebe ve yerleşik aşiretler ile ağa köyleridir. Çağdaş teşkilatlı olanlar ise ahali köyleridir.²⁶ Bu sınıflandırmada da görüldüğü üzere aşiretlerin tümü göçebe değildir. Göçebe ve yarı göçebe aşiretlerin ekonomileri hayvancılığa dayanırken yerleşik aşiretlerin ekonomileri tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır.

Ziya Gökalp'ın sınıflandırmasına ek olarak aşiretleri üniter ve konfederasyon aşiretler olarak da ikiye ayırabiliriz. Üniter aşiret, genellikle aynı sülaleden gelen ve akraba hanelerin bir reis etrafında birleşmesiyle oluşmuş teklik özelliği gösteren aşiret türüdür. Bu aşiret türüne Siverek'teki Bucak ve Fettahlı aşiretleri örnek gösterilebilir. Konfederasyon aşiret ise farklı aşiretlerin bağılıklarını başka

²⁴ Faruk Sümer, XVI. Asırda Anadolu, Suriye ve Irak'da Yaşayan Türk Aşiretlerine Umumi bir Bakış, *İ.F.M*, XI/1-4, İstanbul, 1952, ss.511-522.

²⁵ Türkay, *a.g.e.*, s.635.

²⁶ Ziya Gökalp, *Kürt aşiretleri hakkında sosyolojik tedkikler*. Kaynak Yayınları, İstanbul, 2011, s.47.

bir aşirete veya reisine bildirmesiyle oluşan aşiret türüdür. Bu aşiret türünde aşiretler arasında kan bağı ve akrabalık aranmaz. Konfederasyonu oluşturan aşiretler arasında sınırlı ortaklık ve menfaat söz konusudur. Bu aşiretlerde ortak amaç, genellikle dış tehdit ve saldırılara karşı birlikte hareket etme durumudur. Bu aşiret türüne Siverek'teki Karacadağ çevresinde yaşayan Karakeçili ve Milli aşiretleri örnek gösterilebilir. Bu iki aşiretin bünyesinde farklı birçok aşiretin yaşadığı bilinmektedir.

Aşiret, sözcüğü Anadolu'da yaşamış farklı dinlere mensup birçok topluluk tarafından da kullanılmıştır. Buna Müslüman Türk, Kürt, Arap toplumları ve gayrimüslim Ermeni, Nesturi, Süryanî ve Yezidiler örnek verilebilir.²⁷ Siverek ve Urfa çevresinde yaşamış olan Halidânlı, Halid Uşakları²⁸ ve Şarkıyânlı²⁹ aşiretleri Yezidi'dir.

Osmanlı Devleti'nde “*Aşiret*” ve “*Boy*” kelimeleri aynı anlamda kullanılmıştır. 19. yüzyılda Siverek'te yaşayan Karakeçililer bazı arşiv belgelerinde “*Karakeçili Aşireti*”³⁰

²⁷ Mesut Öğmen, *XIX. Yüzyılın Son Çeyreğinden Cumhuriyetin İlanına Kadar Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Aşiretlerin Demografik Yapısı*, II. Bingöl Sempozyumu, Bingöl Belediyesi Kültür Yayınları, Bingöl, 2009. s.2.

²⁸ Türkay, *a.g.e.*, s. 82.

²⁹ Songül Korkmaz, 205/1 Numaralı Şanlıurfa Şer'iyeye Sicili'nin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi (H.1269-H.1272/M.1852 - M.1855), Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri, 2006, s.140.

³⁰ BOA, A.} MKT. UM. 325/53, H.03 Safer 1275 (12 Eylül 1858) tarihinde Sadaret Mektubi Kaleminden Halep valisine gönderilen yazıda: “...*Urfa toprağına iskân ettirilmiş ve başında bulunan*

olarak tanımlanırken bazı belgelerde de “*Karakeçili Boyu*”³¹ şeklinde adlandırılmıştır.

2.1.2. Cemaat (Oymak)

Arapça’da “*Bir araya getirmek, toplamak*” manalarına gelen *cem*’ kelimesinden türeyen cemaat sözcüğü, lügatte “*İnsan topluluğu*” anlamına gelmektedir.³² Bu kavram fihhi anlamda “*imamla birlikte namaz kılan topluluk*” manasında kullanılmışken, sosyal anlamda Osmanlı Devleti’nde aşiretleri oluşturan toplumsal teşekküllerden biri için kullanılmıştır.

Bir boyu veya aşireti oluşturan bölümlerin her birine *cemaat* veya *oymak* denmiştir. Arapça kökenli olan “*Cemaat*” kelimesi “*Bir yere toplanmış insan topluluğu, bir grup insan ve insan güruhu*” anlamlarına gelmektedir. Kendi aralarında akrabalık bağı olan insanlardan oluşan cemaat teşekkülü göçebe topluluklar arasında görülen en yaygın sosyal ve idari yapılanmadır.³³ İbn-i Haldun, cemaati

eşhâs ile Karakeçili Aşireti üzerine hücum ile bir takım emvâl ve eşya ve hayvanât gasb ve gâret ve dört nefer...”

³¹ BOA, MVL.767/6, H.07 Muharrem 1280 (24 Haziran 1863) tarihli olup Urfa Livâ Meclisin’den Meclis-i Vâlâ’ya gönderilen belgede: “...İğfal ve fesâdla aşiretler arasında çatışma çıkartarak birçok kimsenin ölmesine ve yaralanmasına yol açan Karakeçili Boyu beyi ile bu çatışmalarda zarar görenlerin müte’allikâtının muhâkeme olunmak üzere Urfa’ya gönderilmesi...”

³² Mustafa Uzunpostalcı, *Cemaat, TDV. İA., C.7, İstanbul, 1993, ss.288-289.*

³³ Ali Nazîmâ, Faik Reşad, *Mükemmel Osmanlı Lüğati*, Türk Dil kurumu Yayınları, Ankara, 2018. S.48.

“akrabalık bağıyla birbirine bağlanmış sosyal teşekkül” olarak ifade etmiştir.³⁴ Cemaatler, genellikle seksen ve yüz hane arasında ve bazen de yüz ile yüzden fazla haneden oluşan teşekküllerdir.³⁵

Osmanlı arşiv belgelerinde *aşiret*, *cemaat*, *oymak* ve *kabile* kavramları birbiri yerine sıkça kullanılmıştır.³⁶ Örneğin, Siverek ve çevresinde yaşayan Advânlılar, bazı arşiv belgelerinde “*Advân Aşireti*”³⁷, bazı arşiv belgelerinde “*Advân Kabilesi*”³⁸ veya “*Advân Oymağı*”³⁹ şeklinde geçmektedir.

³⁴ İbn-i Haldun, *a.g.e.*, s.394.

³⁵ İlhan Şahin, XVI. Yüzyılda Osmanlı Anadolu’su Göçebelerinin İdari ve Sosyal Yapısı, *Tarih Enstitüsü Dergisi*, S.15, İstanbul, 1997, s.260.

³⁶ Şemseddin Sami, *a.g.e.*, s.938.

³⁷ BOA, DH. ŞFR. 245/117, R.22 Şubat 1315 (6 Mart 1900) tarihinde Dâhiliye Nezaretine gönderilen şifreli telgrafta: “...*Millî Aşireti’ne mensup Advân Aşireti’nden altmış atlı kadar bir fırka, Resûlayn kazasına tâbi Bakara üzerine hücûm ederek altı kişiyi cerh ve bir hayli ağnâm ve mevâşî-i sâ’ire ile altı tüfenk ahz u gasbetmeleri üzerine zabtiyenin ısrarlı takîb ve mücâdelesini sonucu bir kısım emvâl-i magsûbenin isdirdâd edildiği...*”

³⁸ BOA, DH. ŞFR. 233/33, R.05 Mart 1315 (27 Mart 1899) tarihinde Dâhiliye Nezaretine gönderilen şifreli telgrafta: “...*Millî Aşireti’ne mensup Advân Kabilesi’nden bazılarının asâkir-i Hamidiye’den iki kişiyi öldürdüğü ve bu gibi olaylar büyük fenâlıklara sebebiyet vereceğinden...*”

³⁹ BOA, DH. TMİK. M. 81/39, H.26 Şevvâl 1317 (27 Şubat 1900) tarihinde Halep valisi tarafından Dâhiliye Nezaretine gönderilen telgrafta: “...*Millî Aşireti’ne mensup Advân Oymağı’ndan kırk atlının Hamambendesi karyesine hücûm ederek yedi sürü koyunu gasbettiği...*”

2.1.3. Oba

İlhan Şahin, obayı “*akraba birkaç ailenin birleşerek oluşturduğu topluluk*” şeklinde tanımlamıştır.⁴⁰ Kaşgarlı Mahmud, oba kelimesinin Oğuzca olduğunu ve obaların birleşmesiyle boyların meydana geldiğini ifade etmektedir.⁴¹ Oba kelimesi 19. yüzyıl ortalarında oymak kelimesiyle aynı anlamda kullanılmıştır. Bölük kelimesi de oba ile aynı manada ya da bir alt birim olarak kullanılmıştır.⁴²

Obalar daha çok baba, oğul ve birinci dereceden akrabaların bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Aynı obaya mensup aileler içerisinde bir hiyerarşik düzen vardır. Bu hiyerarşik düzen, büyük babanın obası, büyük oğulun obası ve küçük oğulun obası şeklindedir.⁴³

2.2. Aşiretlerin İdari Yapısı

Aşiretler, 19. yüzyılda daha çok konargöçer bir hayat sürmüşlerdir. Bu yaşam tarzı aşiretlerin idari yapısını da etkilemiştir. Aşiretlerdeki idari birimlerde idarecilik

⁴⁰ İlhan Şahin, *Osmanlı Döneminde Konar-Göçerler*, Eren Yayınevi, İstanbul, 2006. s.175.

⁴¹ Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler)*, Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları, Ankara, 1972, s.202.

⁴² Mahmut Ulubaş, *Maraş ve Çevresinde Aşiretler (1774-1865)*, Yayımlanmamış doktora tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, K. Maraş, 2016, s.7.

⁴³ Hasan Celâl Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Boy Teşkilatı ve Boylar, *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt 3, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.572.

genellikle irsi bir müessese olarak kabul edilmiştir. Aşiret ve cemaatlerin başında bulunan reis ve kethüdâlardan birinin ölmesi durumunda yerine erkek çocuklarından veya kardeşlerinden biri geçmiştir.⁴⁴ Bu durum aşiretlerde bir ailenin “*Yönetici aile*” olmasına neden olmuştur. Aşiretlerin idaresinde bulunan idarecileri şu şekilde sıralamak mümkündür.

2.2.1. Aşiret Reisleri

İbn-i Haldun’a göre asabiyet bağı ile birbirine bağlı olan aşiretlerde, aşiret reisliği devamlı olarak o nesepten gelen belli bir sülaleye mahsustur. Genellikle aşireti oluşturan diğer sülaleler bu haktan mahrumdurlar. Aşiret reisliği güç, kudret ve üstünlük kurma ile olduğundan galibiyeti temin etmek ve kudreti sağlamak için aynı nesepten gelen bu aşiret reisinin ve sülalesinin diğer sülalelere göre kuvvetli ve üstün olması gerekmektedir.⁴⁵ Martin Van Bruinessen, reislerin aşiretler için azami derecede önemli olduğunu ve kaderleriyle aşiretin başarı ve başarısızlıklarına etki ettiklerini belirterek aşiretin, reisten kimliğini edindiğini dile getirmektedir.⁴⁶

Reisliğin irsi olarak intikal ettiği aşiretlerde bey ailesinin yanında bir de torun grubu bulunmaktadır. Bunlar

⁴⁴ Faruk Sümer, XVI. Asırda Anadolu, Suriye ve Irak’ta Yaşayan Türk Aşiretlerine Umûmi Bir Bakış, *İFM*, C.XI, Sayı: 1-4, İstanbul, 1950, ss.511-512.

⁴⁵ İbn-i Haldun, *a.g.e.*, ss.331-332.

⁴⁶ Bruinessen, *a.g.e.*, s. 22.

konargöçer aşiretlerin beyleri ile birlikte bir aristokrasi grubu meydana getirmişlerdir.⁴⁷

Aşiret reisleri devletle aşiret mensupları arasında irtibatı sağlayan kişilerdi. Aşiret reislerinin bu görevi bazen mahalli idarecilerle aşiret reislerini karşışarşıya getirmiştir.⁴⁸ Türk aşiretlerin başında “*Boy beyi*”⁴⁹, Kürt aşiretlerin başında “*Mir-i Aşiret*”⁵⁰, Arap aşiretlerin başında ise “*Şeyhü'l-Meşâyih*”⁵¹ adlı liderler bulunurdu. Bu kişiler aşiret ihtiyarları, aşirete bağlı cemaat kethüdâları ve devletin bölgede görevlendirdiği voyvodaların tavsiyeleri doğrultusunda padişah fermânı ile atanırdı. Örneğin 2 Şubat 1908 tarihinde Milli Aşireti'nin reisi İbrahim Paşa, görevden

⁴⁷ Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskânı*, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1987, s. 15.

⁴⁸ Mehmet Emin Üner, *Aşiret, Eşkiyâ ve Devlet*, Yalın Yayıncılık, İstanbul, 2009, s.20.

⁴⁹ BOA, MVL. 767/6, H.07 Muharrem 1280 (24 Haziran 1863) tarihli olup, Urfa Livâ Meclisin'den Meclis-i Vâlâ'ya gönderilen belgede: “...*Karakeçili boy beyi ile bu çatışmalarda zarar görenlerin müte'allikâtının muhâkeme olunmak üzere Urfa'ya gönderilmesi...*”

⁵⁰ BOA, AE. SSLM. III. 391/22614, H.28 Rebî'ül-âhir 1206 (25 Aralık 1791) tarihli belgede: “...*Mir-i Aşiret İsmail'in Diyarbakır Voyvodalığından Aşiret-i Süveydi Ekrâdı...*” şeklindeki ifâde bu durumu desteklemektedir.

⁵¹ BOA, MVL. 201/66, s.3, H.03 Recep 1267 (4 Mayıs 1851) tarihinde Urfa Livâ Meclisi tarafından Meclis-i Vâlâ'ya gönderilen belgede: “...*Urfa'daki Benî Zeyd Aşireti'nin lideri olan Şeyh Hasan'ın kâtili Ali ile vârislerinin muhâkemesi...*” istenmiştir.

alınmış⁵², ve yerine oğlu Abdülhamid aşiret reisi olarak atanmıştır.⁵³

Türklerde aşiretleri oluşturan cemaatlerin başında “*Kethüdâ*”, Kürtlerde “*Bavık*”, Araplarda ise “*Şeyh*” adlı reisler bulunurdu. Şeyh kavramı, 18. yüzyılda Antakya çevresinde köy, nahiye ve kazaların idaresinden sorumlu olan kişiler için de kullanılmıştır. Bu şeyhler adı geçen idari birimlere ahalinin vekilleri olarak tayin edilmişlerdir.⁵⁴

Aşiret reisleri, devlet ve aşiret arasındaki ilişkileri düzenlemiş, aşiret içinde emniyeti ve asayişini te'min etmiş, vergi tahsilinde devletin gönderdiği memurlara yardımcı olmuş ve vergilerin düzenli bir şekilde toplanmasını sağlamışlardır.⁵⁵

Aşiret reisleri bazen yağma ve doğal afetleri gerekçe göstererek aşiretlerinin maddi durumunun iyi olmadığını belirtmiş ve vergilerin o yıl için alınmamasını ya da belli bir süre ertelenmesini talep etmişlerdir.⁵⁶ Bazı dönemlerde de aşiretleriyle birlikte savaflara katılmışlardır.⁵⁷ Aşiret

⁵² BOA, BEO. 3404/255255, R.11 Eylül 1324 (24 Eylül 1908)

⁵³ BOA, BEO. 3446/258402, R.19 Teşrin-i Sâni 1324 (02 Şubat 1908)

⁵⁴ Doğan Gün, XVIII. Yüzyılda Antakya'da Şeyhlerin Köylerdeki İdarecilik Fonksiyonları, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.24, S.37, Ankara, 2005, ss.277-288.

⁵⁵ Tufan Gündüz, *Bozkırın Efendileri*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2009, s.119.

⁵⁶ BOA, MVL.719/130, s.1, R.10 Kânûn-ı evvel 1281 (22 Aralık 1865)

⁵⁷ Enver Çakar, *17.YY. Halep Eyâleti*, Fırat Üniversitesi Tarih Şubesi Yayınları, Elâziğ, 2006, s.170.

reislerinin 1890'dan sonra kurulan Hamidiye Alayları içinde Alay Kaymakamı, Binbaşı, yüzbaşı ve kolağası gibi çeşitli kademelerde komutanlıklara getirildiği de bilinmektedir.⁵⁸

2.2.2. Türkmen Voyvodası

Konargöçer aşiretlerden padişah hasları içinde yer alan aşiretler mali açıdan mukâtaaya verildiğinde, başlarına devlet tarafından bir “*Türkmen Voyvodası*” atanırdı. Osmanlı'da Türkmen voyvodalarına “*Türkmen Ağası*” da denmiştir. Türkmen Ağası bazen görevli olduğu aşiretin adıyla anılmıştır. Örneğin 18. yüzyılda Rişvan Aşireti'nin voyvodası, “*Rişvan voyvodası*” ya da “*Rişvan Hassı Voyvodası*” şeklinde anılmıştır.⁵⁹

Türkmen voyvodalarının görevleri, mukâtaa gelirlerini toplamak ve aşiret reislerinin devlet adına topladığı vergileri hazineye aktarmaktır.⁶⁰ Türkmen voyvodaları genellikle bir yıllığına atanmış ve tahsil ettiği vergi üzerinden yüzde almıştır. Toplanan vergilerde herhangi bir eksikliğin çıkması durumunda bu eksiğin Türkmen Voyvodası tarafından tamamlanması istenmiştir. Voyvodalarla aşiretler arasında çıkan en önemli sorun

⁵⁸ BOA, YEE 131/30, s.13, H.16 Kânûn-ı Sâni 1312 (26 Ocak 1897)

⁵⁹ Faruk Söylemez, *Osmanlı Devletinde Aşiret Yönetimi-Rişvan Örneği*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2011, s.219.

⁶⁰ Kemal Kaya, Tanzimât'tan Önce Belediye Hizmetleri ve Voyvodalar, *A.Ü. D.T.C.F. Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.26, Sayı 41, Ankara, 2007, ss. 101-112.

voyvodanın “*Gulamiye*”, “*Haric ez-defter*” ve “*Resim akçesi*” gibi bahanelerle aşiretlerden fazladan vergi talep etmesidir.⁶¹

1811-1839 yılları arasında bütün mukâtaalar merkezden tayin edilen vali, mütesellim veya voyvodalara iltizam usulü ile verilerek idare edilmiştir.⁶² Voyvodalar tarafından idare edilen arazilerin gelirleri sultanlara, havass-ı humâyûna, beylerbeylerine, sadrazamlara, vezirlere ve sancak beylerine tahsis edilmiştir.⁶³

2.2.3. Kethüdâ

19. yüzyılda aşiretlere mensup veya tâbi olan cemaatlerin başındaki idarecilere “*Kethüdâ*” denmiştir. Birbiriyle akraba olan oymaklar genellikle on ile seksen haneden bazen de yüz veya daha fazla haneden meydana gelmekteydi.⁶⁴ Kethüdâlar, aşiret reisinin hükümete arz etmesi ve aşiret ihtiyarlarının tavsiyesi ile atanmıştır. Kethüdâlık da aşiret reisliği gibi kardeşten kardeşe veya babadan oğula geçebilirdi. Aşiret mensuplarına zulüm eden kethüdâlar görevlerinden alınırdı.⁶⁵ Örneğin 28 Mayıs 1856

⁶¹ Üner, *a.g.e.*, ss.32-33.

⁶² Mehmet Genç, İltizâm, *TDV. İA.*, C.22, İstanbul, 2000, ss.154-158.

⁶³ İbrahim Yılmazçelik, Malî ve İdarî Bir Birim Olarak Diyarbakır Voyvodalığı, *XIII. Türk Tarih Kongresi*, 4-8 Ekim 1999, Kongreye Sunulan Bildiriler, C.III, Kısım: 3, Ankara, 2002, ss. 1209-2047.

⁶⁴ Söylemez, *a.g.e.*, s.221.

⁶⁵ Mehmet Canatar, Kethüdâ, *TDV. İA.*, C.25, İstanbul, 2002, ss.332-334.

tarihinde Urfa sancağındaki Suruç Ovası'na yerleşmiş olan Karakeçili, Didanlı ve Kurtgânlı oymaklarının kethüdâsı ve aynı zamanda meclis azâsı olan Hacı İsmail Malik halka kötü davrandığı için azâlık görevinden alınmıştır.⁶⁶

Kethüdâlar, kanunen tayin edilen vergi miktarını da voyvodalara ödemeyi taahhüt etmişlerdir. Kethüdâ, belirlenen meblâğı her yıl reisi olduğu cemaatten toplayarak bağlı olduğu voyvodaya teslim etmiştir. Vergi toplamada zayıf kalan kethüdâlar azledilmişlerdir.⁶⁷

Oymak ve cemaatlerin başında bulunan kethüdâların birçok görev ve sorumluluğu vardı. Kethüdâlar başlarında buldukları cemaat veya oymağın her türlü hareketinden sorumluydu. Aşiretin devlete olan borcunun tahsil edilmesinde boy beyleri kadar kethüdâlar da sorumluydu.⁶⁸ Kethüdâlar fazla vergi talep eden yöneticilere karşı idare ettiği oymağın haklarını korumuşlardır.⁶⁹

2.2.4. Ağa

19. yüzyılda Siverek'te yaşayan aşiretlerin yönetim kadrosunda yer alan diğer bir idareci de ağalardır. Ağalık da kethüdâlık gibi genellikle babadan oğula geçmiştir. Ağa'nın

⁶⁶ BOA, A.} MKT. UM. 238/11, H.23 Ramazan 1272 (28 Mayıs 1856)

⁶⁷ Orhonlu, *a.g.e.*, 1987, s. 15.

⁶⁸ Söylemez, *a.g.e.*, s.222.

⁶⁹ Tahir Öğüt, 18-19.yy.'da Birecik sancağında iktisadi ve sosyal yapı, Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2008, s.90.

tain edilmesinde aşiret halkının da belirleyici bir etkisi olmuştur.⁷⁰ Bazı dönemlerde ağalar doğrudan devlet yetkilileri tarafından atanmıştır.⁷¹ Örneğin, 4 Şubat 1860 tarihinde Siverek'e bağlı Karakeçili Aşireti'nin müdürlüğüne Hasan Ağa tayin edilmiştir.⁷²

Aşiretlerin başında bulunan ağalara yaptıkları faydalı işlerden dolayı çeşitli rütbeler verilmiştir. Örneğin Milli reisi Timur Ağa, 1801 yılında vezirlik rütbesiyle Rakka valiliğine getirilmiştir.⁷³ Yine 1897 yılında Bucak Aşireti'nin başında bulunan Osman Ağa'ya mir-i miranlık rütbesi verilmiştir.⁷⁴

Osmanlı merkezi hükümeti, 1847 yılında üretimi artırmak ve boş arazileri tarıma açmak amacıyla bir kanun çıkarmıştır. Bu kanun doğrultusunda topraklar çiftçilere dağıtılmaya başlanmıştır. Fakat yerleşik hayata geçen aşiret mensuplarına fazla toprak verilmemiş, topraklar daha çok aşiret reislerinin adına kaydedilmiştir. Bu durum sonraki yıllarda aşiret reislerinin büyük toprak ağalarına dönüşmesine neden olmuştur.⁷⁵

⁷⁰ Abdullah Saydam, XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Aşiretlerin İskânına Dâir Gözlemler, Anadolu'da ve Rumeli'de Yörükler ve Türkmenler Sempozyumu Bildirileri, Ankara, 2000, s.217.

⁷¹ Söylemez, *a.g.e.*, s.224.

⁷² BOA, A.) MKT. UM. 394/57, s.1, H.12 Receb 1276 (4 Şubat 1860)

⁷³ Ahmed Cevdet Paşa, *a.g.e.*, C. VII, s. 170.

⁷⁴ BOA, İ. TAL. 115/11, H.05 Safer 1315 (06 Temmuz 1897)

⁷⁵ Feroz Ahmad, *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2006, s.75.

2.2.5. Kadı

Kaza adı verilen yerleşim yerlerinde, belirli bir süreliğine mülki idare amiri, yerel yönetici ve emniyet müdürlüğü görevlerini yerine getirmek için merkezi yönetim tarafından atanan, şer'i ve idari yargıdan tek başına sorumlu olan bir kamu görevlisiydi.⁷⁶

Osmanlı Devleti konargöçer aşiretlerin davalarına bakması için aşiretlerle birlikte konup göçen bir kadı veya kadı nâibi tayin etmiştir. Aşiretlerle birlikte hareket eden bu kadı ve naiblerin görevi aşiret içindeki anlaşmazlıkları hukuk kuralları çerçevesinde çözmektir.⁷⁷

2.2.6. Tanzimat Döneminde Aşiret İdaresindeki Düzenlemeler

Osmanlı Devleti 17. yüzyıl başlarından itibaren duraklamaya başlamıştır. Duraklama sadece siyasi alanda

⁷⁶ Şeniz Anbarlı Boztaş, Konur Alp Demir, Osmanlı Adli ve İdari Sisteminde Kadılık: Kurumsal Bir Değerlendirme, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:6, Sayı: 10, 2014, s. 71.

⁷⁷ BOA, C. DH, 181/9017, H.10 Muharrem 1156 (6 Mart 1743) tarihinde Rakka valisine ve sair kişilere hitaben yazılan fermanla: "...Ruha kâdisına tâbi' Begdili Türkmeni ahâlileri südde-i sa'âdetime arz-ı hal edib karye-i mezbûreden eşirrâ ve mütegalibeden İsmail ve Bekir ve Cuma nâm kimesneler kendi hallerinde olmayıb şerîr ve gammad olub dâimâ kâdı ve nâib ve mütesellim ve voyvoda ve subaşı ve sâ'ir ehl-i arz tâifesinin yanlarına varub fukarâ-yı hilâf vâki-i mevâdd istinâdıyla gamz ve bi-gayr-i hakkın akçeleri alınmağa bâis..."

değil idari ve ekonomik alanlarda da yaşanmıştır. Başa geçen padişahlar duraklamayı engellemek amacıyla idari, askeri ve ekonomik alanlarda bazı düzenlemelere başvurmuştur. Fakat yapılan bu düzenlemeler de devletin eski gücüne kavuşması için yeterli olmamıştır.

Osmanlı Devleti, kendi tebası durumunda olan gayrimüslimleri bünyesinde tutmak ve Mehmet Ali Paşa isyanında Avrupalı devletlerin desteğini almak amacıyla 3 Kasım 1839 tarihinde Tanzimat Fermânı'nı ilan etmiştir.⁷⁸ Gülhane-i Hattı Hümayûn olarak da adlandırılan bu fermanın ilanından sonra 18 Şubat 1856'da Islahat Fermanı, 23 Aralık 1876 tarihinde de I.Meşrutiyet ilan edilmiştir. 1839 ve 1876 yılları arasındaki Tanzimât döneminde idari anlamda bazı değişikliklere gidilmiştir. Bu dönemde gerçekleştirilen reformların üç temel hedefi vardır. Bunlar;

- Halkın ekonomik ve sosyal refâhını yükseltmek.
- Osmanlılık fikri doğrultusunda Osmanlı sınırları içinde yaşayan gayrimüslimlere eşit haklar vererek kaynaşmış bir toplum oluşturmak.
- Görünürde yarı özerk olan fakat bağımsız bir güç gibi hareket eden yerel yöneticiler üzerinde denetimi artırmak ve onları merkezi otoritenin emri altına almak.⁷⁹

⁷⁸ Ali Akyıldız, Tanzimat, TDV. İA., C.40, İstanbul, 2011, ss.1-10.

⁷⁹ Moshe Ma'oz, *Tanzimâtın ilk yıllarında modernleşme hareketinin Suriye siyâseti ve toplumu üzerindeki etkisi*, (Çev. Hayrettin Pınar), H. İnalçık ve M. Seyitdanlıoğlu (Der.), Tanzimât

Bu hedefler doğrultusunda devlet doğuda ve güneyde bağımsız hareket eden aşiretleri kendi kontrolüne almak istemiştir. Çünkü aşiretler buldukları bölgelerde kendilerini bağımsız birer güç olarak görmüş ve sürekli birbiriyle mücadele ederek bölgede devlet otoritesini zayıflatmışlardır. 1865 yılında Çukurova'daki aşiretlerin kontrol altına alınması için “*Fırka-i İslâhiyye Ordusu*” Çukurova'ya gönderilmiştir.⁸⁰ Devlet, taşrada otoritesini artırmak amacıyla sadece askeri tedbirlere başvurmamış bunun yanında bazı idari tedbirler de almıştır. Nitekim bu doğrultuda aşiretlerin çoğunlukta oldukları yerlere nahiye ve kaza statüsü vermiştir. Aşiretlerin bu şekilde idari teşkilat içerisine alınması hem vergilerinin toplanmasını kolaylaştırmış hem de devletin bölgedeki otoritesini artırmıştır.

İdari birime dönüştürülen aşiretlerin başına bir aşiret müdürü, bir boy beyi ve bir de kâhya atanmıştır. Ayrıca aşiretlerin diğer aşiretlerle ilişkilerini düzenlemek ve kendi içlerindeki sorunlarını çözmek amacıyla “*Aşiret Meclisleri*” oluşturulmuştur. Aşiret mensupları arasındaki sorunları hukuk kurallarına göre çözmek amacıyla da bir de “*Kadı*” görevlendirilmiştir.⁸¹

içinde (265-289). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, (2012), s.269.

⁸⁰ M. Fatih Sansar, 19. Yüzyılda Çukurova Türkmen Aşiretleri I: Cerid ve Tecirliiler, *Osmanlı Hâkimiyet Sahası Çalışmaları Dergisi*, C.III, Sayı 5, Ağustos 2013, ss.1-17.

⁸¹ Şahin, *a.g.e.*, 2006, ss.198-199

2.2.6.1. Aşiret Müdürü

18 Şubat 1856 tarihinde ilan edilen Islahat Fermanı ile gayrimüslimlere il meclislerine girme hakkı tanınmıştır. Rusya ve Avusturya-Macaristan gibi devletler Osmanlı Devleti'ne nota vererek var olan nahiyelerin ıslâh edilmesini ve yeni nahiyeler kurularak Hıristiyan ahâlinin de bu nahiyelerin meclislerine dâhil edilmesini istemişlerdir. Bu talepler doğrultusunda Meclisi Vükelâ, 6 Nisan 1876 tarihinde İdare-i Nevahi Nizamnâmesini çıkartmıştır. Bu düzenleme ile nahiyelerde müdür, müdür muavini, meclis, meclis üyeleri, kâtip ve güvenlik güçlerinin bulunması zorunlu hale getirilmiştir.⁸² Kazalara müdür olarak atanan kişilerin kefâlete bağlanması usulü getirilmiştir. Bu kefâlet merkezi hükümet tarafından talep edilmiştir. Kefâletlerde müdürün halktan fazla para talep etmeyeceği ve herhangi bir uygunsuzluğa karışmayacağına dair çeşitli te'ahhütler alınmıştır. Aşiret reislerinin kazalara müdür olarak atanması sırasında da bu tür kefâletler talep edilmiştir. Örneğin 1850 yılında Milli Aşireti'ne müdür olarak atanan Ali Bey'den bu tür bir te'ahhüt alınmıştır.⁸³ Belli bir bölgeye yerleşmiş aşiretler idari birim olarak nahiye, kaza veya sancak

⁸² İlber Ortaylı, *Tanzîmât Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2011, ss. 102-105.

⁸³ Fatma Akın, 19. Yüzyılın ikinci Yarısında Aşiret İdaresi: Aşiret Müdüriyeti, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Ankara, Bahar-2020, (32), ss.59-70.

statüsünde idare edilmiştir.⁸⁴ Örneğin Karacadağ civarına yerleşmiş olan Karakeçili Aşireti'nin yaşadığı bölgeye “*Karakeçili kazası*”⁸⁵ ve Siverek civarına yerleşen Bucak Aşireti'nin yaşadığı bölgeye “*Bucak nahiyesi*”⁸⁶ adı verilmiştir. Bu nahiyeler ve kazaların idaresi, aşiret müdürlerine bırakılmıştır.⁸⁷

Aşiretlerin başına tayin edilen müdürler, aşiret halkının idaresinden sorumlu olup aşiretin diğer aşiretlerle ve devletle olan ilişkilerini düzenlemişlerdir. Ayrıca vergilerin toplanmasında merkezi idareye yardımcı olmuşlardır. Görevlerini yerine getiremeyen aşiret müdürleri görevlerinden alınarak yerlerine yeni müdürler tayin edilmiştir. Örneğin, Karakeçili Aşireti'nin müdürü olan Eyüp Bey 4 Şubat 1860 tarihinde görevinden alınmış ve yerine Hasan Ağa tayin edilmiştir.⁸⁸ Tayin edilen bu aşiret müdürlerine belli miktarda maaş ödenmiştir. Örneğin, Suruç'taki Berâzi Aşireti'ne mensup hanelerin yaşadığı Berâzi kazasının müdürüne 1842, 1843 ve 1844 yıllarında 2.500'er kuruş maaş ödenmiştir.⁸⁹

⁸⁴ Orhonlu, *a.g.e.*, 1987, s. 20.

⁸⁵ BOA, A.) MKT. NZD. 103/105, H. 02 Rebî'ül-evvel 1270 (3 Aralık 1853)

⁸⁶ BOA, NFS. d. 2703, H.01 Zi'l-hicce 1258 (3 Ocak 1843)

⁸⁷ BOA, İ. MVL. 270/10380, H.18 Receb 1269 (27 Nisan 1853)

⁸⁸ BOA, A.) MKT. UM. 394/57, s.1, H.12 Receb 1276 (4 Şubat 1860)

⁸⁹ BOA, İ. MSM. 72/2076, s.7, H.15 Cemâziye'l-âhir 1262 (10 Haziran 1846) tarihinde Anadolu Ordu-yı Hümayunu Müşiri Osman Paşa'nın valiliği sırasında gönderilen tahrirat üzerine

2.2.6.2. Aşiret Müdür Vekilleri

Aşiret müdürlerine idari anlamda yardımcı olmaları için “*Aşiret Müdür Vekilleri*” tayin edilmiştir. Tayin edilen Aşiret Müdür Vekilleri’ne merkezi idare tarafından maaş bağlanmıştır. Örneğin, 18 Temmuz 1850 tarihinde Milli Aşireti Müdür Vekilliği’ne 200 kuruş maaşla Ali Bey atanmıştır. Milli Aşireti, Ali Bey’e ödedikleri maaşın yıllık vergilerden düşürülmesini talep etmiştir.⁹⁰

2.2.6.3. Meclis Azâlığı

Islahat Fermanı ile Osmanlı sınırları içinde yaşayan gayrimüslimlere sancak ve kaza meclislerine katılma hakkı verilmiştir. 1864 ve 1871 yıllarında yerel yönetimlerde bazı düzenlemeler yapılmış ve taşrada vilayet, livâ ve kaza meclisleri oluşturulmuştur. Bu meclisler, vilayetlerde

Meclis-i Vâlâ’dan yazılan mazbatanın arzına dair tezkirede: “*Rakka eyâletinde güzerân iden elli sekiz ve dokuz ve altmış senelerinde cânib-i hâzine-i celile-i mâliyyeye müretteb olan emvâl-ı mîrîyyeden mâ’adâ hâric olarak vukû’ gelen tevziât ve tahsilât mikdârını miyân-ı müfredât defteri... Berâzî Aşiret Müdiri (1)258 senesi 2.500 guruş, (1)259 senesi 2.500 guruş, (1)260 senesi 2.500 guruştur.*”

⁹⁰ BOA, İ. MVL. 176/5250, s.1, H. 08 Ramazan 1266 (18 Temmuz 1850) tarihli olup Milli Aşireti Müdür Vekili Ali Bey’in maaşına dair bilgi veren belgede: “...müdür bulunanların mesârifine tahsîsen altmış altı senesi Mart ayından itibâren şehriye iki yüz guruş maaş ta’yîn olunub ma’âş-ı mezbûr dahi vergi-i seneviyemize ilâve ve mâh be mâh meclisimiz ma’rifetiyle ve bizim ma’rifetimizle tarafına i’tâ olunmak üzere müsâade buyrulduğu...”

“*Vilayet İdare Meclisi*”, livâlarda “*Livâ İdare Meclisi*” ve kazalarda da “*Kaza İdare Meclisi*” adıyla kurulmuştur. Kurulan bu meclislere genellikle aşiret reisleri kendi aşiretlerini temsilen azâ olarak katılmıştır.⁹¹

3. SİVEREK SANCAĞININ KONUMU, TARİHİ VE İDARİ YAPISI

3.1. Siverek'in Coğrafi Konumu ve Özellikleri

Mezopotamya'nın kuzeyinde yer alan Siverek, Anadolu'yu Ortadoğu'ya bağlayan önemli bir geçiş noktasıdır. Siverek ve Urfa'nın da içinde yer aldığı Mezopotamya bölgesi için Araplar “*ada*” anlamına gelen “*El-Cezire*” ifadesini kullanmışlardır. Bunun sebebi ise bölgedeki ovaların Dicle ve Fırat nehirleriyle çevrilmiş olmasıdır. Siverek, Fırat ve Dicle nehirlerinin oluşturduğu bu plato üzerine kurulmuştur.

Siverek, verimli topraklara sahip olmakla birlikte bol miktarda otlak ve meraya sahiptir. Bu özelliğinden dolayı konargöçerler, Siverek ve çevresini yaylak ve kışlak olarak kullanmış, buradaki meralarda hayvanlarını otlatmışlardır. Siverek, bulunduğu bu önemli konum ve verimli topraklardan dolayı tarih boyunca birçok devlet tarafından elde edilmek istenmiştir. Bu doğrultuda birçok kez el değiştirmiştir. Siverek'in farklı devlet ve toplumların

⁹¹ BOA, A.} MKT. UM. 238/11, H.23 Ramazan 1272 (28 Mayıs 1856)

hâkimiyetine girmesi burada zengin bir kültürel yapının oluşmasını etkilemiştir.

3.2. Siverek Tarihine Kısa Bir Bakış

Siverek'in tam olarak ne zaman ve kimler tarafından kurulduğu bilinmemekle birlikte geçmişi M.Ö. 5000'li yıllara kadar dayanmaktadır.⁹² Kadim bir geçmişe sahip olan Siverek ve çevresi Sümer, Asur, Urartu, Med, Pers, Roma, Bizans, Sasani, İslam Devleti, Emevi, Abbasi, Selçuklu, Memlûklü, Karakoyunlu, Akkoyunlu, Timurlu, Safevi ve Osmanlı gibi birçok devletin hâkimiyetine girmiştir.⁹³

Siverek, İslam Devletinin sınırlarına 639 yılında Hz. Ömer döneminde Ebu Ubeyde bin Ganem komutasında dâhil edilmiştir.⁹⁴ Siverek, Hz. Osman döneminde Suriye valisi Muaviye'nin idaresine bağlanmıştır. Dört Halife Devri'nden sonra Siverek, Emevilerin hâkimiyetine girmiştir. Emevi halifesi Hişam döneminde şehirde birçok imar faaliyeti gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda hanlar, çeşmeler ve medreseler inşa edilmiştir. Siverek, Emevi Devleti'nin 750 yılında yıkılması üzerine Abbasilerin kontrolüne girmiştir. Abbasi halifesi Harun Reşid'in vefatından sonra oğulları arasında başlayan taht mücadelesi Bizans imparatorunu cesaretlendirmiş ve imparator, Siverek çevresini kendisine bağlamak amacıyla saldırılar gerçekleştirmiştir. Siverek

⁹² İsmail Özçelik, Malazgirt'ten Meşrutiyet'e Siverek ve Havalisi, *Siverek Sempozyumu*, Elif Matbaası, Şanlıurfa, 2001, s.23.

⁹³ Ekrem Akman, Ramazan Özgültekin ve Hüseyin Demirbağ, *Dünden Bugüne Siverek*, Marifet Matbaası, 1997, s.62

⁹⁴ Özçelik, *a.g.e.*, s.23.

halkı, bu saldırılar karşısında Diyarbakır'daki Mervanilerden yardım istemişse de şehir 1037 tarihinde tekrar Bizans hâkimiyetine girmiştir.⁹⁵ Büyük Selçuklu hükümdarı Melikşah kendi komutanlarından Emir Bozan'ı Urfa ve Siverek çevresini fethetmesi amacıyla görevlendirmiştir. Emir Bozan, 1087 yılında Urfa ve çevresini üç ay kuşatmış ve nihayetinde buraları kendi hâkimiyetine almayı başarmıştır. Bu durum üzerine I. Haçlı Seferi gerçekleştirilmiş, Urfa ve Siverek çevresi haçlıların eline geçmiştir. Siverek, 1200 yılında Musul Atabeyi Mahmud Zengi tarafından haçlılardan geri alınmıştır. Siverek daha sonra Timur Devleti, Memlûkler, Karakoyunlu, Akkoyunlu, Safevi ve Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. Siverek, 1517 yılında Yavuz Sultan selim döneminde Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. 1518 yılında Diyarbakır Beylerbeyliği kurulmuş ve Siverek bu eyalete bağlanmıştır.⁹⁶

3.3. 19. Yüzyılda Siverek'in İdari Yapısı ve Nüfusu

19. yüzyılda Siverek, Urfa sancağına bağlı olmayıp Diyarbakır⁹⁷ ve Harput⁹⁸ eyaletlerine bağlıydı. 18. yüzyıla ait

⁹⁵ İsmail Hakkı Ataş, 438 Numaralı Siverek Şer'iyye Sicili'nin (H.1283–1284/M.1866–1867) Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep, 2011, s.4.

⁹⁶ Özçelik, *a.g.e.*, s.23-25.

⁹⁷ BOA, DH. MKT. 1492/27, H.23 Cemâziye'l-âhir 1305 (7 Mart 1888)

⁹⁸ BOA, C. DH. 28/1373; H.07 Zi'l-ka'de 1263 (21 Haziran 1847) tarihinde Dâhiliye Nezaretinden Diyarbakır ve Harput valilerine

Diyarbakır Şer'iyeye sicillerinde (1785 ve 1795 yıllarında) Siverek'in Diyarbakır'a bağlı bir kaza olduğu ifade edilmektedir.⁹⁹ 19. yüzyılda (1838-1845 yılları arasında) Diyarbakır eyaletini oluşturan idari birimler içinde Siverek kazasının da adı geçmektedir.¹⁰⁰ Arşiv belgelerindeki bilgilerden anlaşıldığı üzere Siverek, 19. yüzyılın ortalarında Harput eyaletine bağlanmıştır. 1853 yılında Harput eyaletinin Siverek'e kırk-elli saat mesâfede olduğu gerekçe gösterilerek on sekiz - yirmi saat mesafedeki Urfa'ya bağlanması talep edilmiştir.¹⁰¹ Yapılan incelemeler neticesinde Siverek, Urfa yerine tekrar Diyarbakır eyaletine bağlanmıştır.¹⁰²

yazılan belgede “...Harput eyâleti dâhilinde kâ'in Siverek kazasıyla Diyarbakır eyâletinde ba'zı kurâ-yı atâle-i dest ta'addi ve hisar eden Şemmer Aşireti'nden ba'zı kabîle ile aşâir-i sâ'irenin def'i hakkında...”

⁹⁹ İbrahim Yılmazçelik, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır (1790-1840)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1995, ss.192-194.

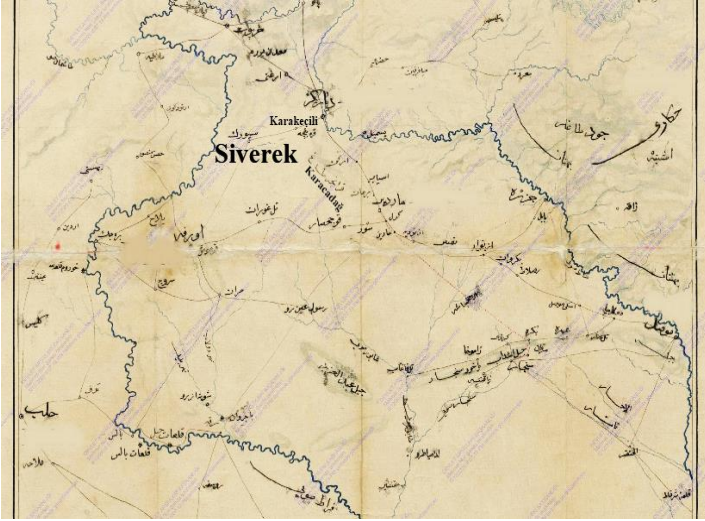
¹⁰⁰ İbrahim Yılmazçelik, XVIII. Yüzyıl ile XIX. Yüzyılın ilk Yarısında Diyarbakır Eyaletinin İdari Yapısı ve İdari Teşkilatlanması, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.18, S.29, 1996, ss.217-232.

¹⁰¹ BOA, A). MKT. UM. 130/29, H.21 Cemâziye'l-âhir 1269 (1 Nisan 1853) tarihinde Sadâret Mektubî Kalemî tarafından Anadolu Ordu-yı Hümâyûn müşirine ve Harput valisine gönderilen belgede “...Siverek kazasının Harputa kırk elli saat ve Urfaya on sekiz yirmi saat mesâfede bulunması cihetiyle kazâ-i mezkûrun umûr-ı mülkiyye ve mâliyesinin Urfa'dan idâresi ez-her cihette sühûleti müstelzim olacağından icâbının icrâsı...”

¹⁰² BOA, DH. MKT. 1492/27, H.23 Cemâziye'l-âhir 1305 (7 Mart 1888)

Siverek her ne kadar 19. yüzyılda idari bir birim olarak Urfa sancağına bağlı olmasa da sosyal ve ekonomik yönden Urfa sancağının etki alanı içerisinde kalmıştır. Nitekim Urfa'da yaşayan aşiretler Siverek ve çevresindeki aşiretlerle sürekli temas halinde olmuş ve bu iki idari birim arasında konup göçmüşlerdir.

Harita 1. Siverek ve Nahiyeleri

Kaynak: BOA, HRT. 0401, H.29 Zi'l-hicce 1341 (M.12.08.1923)

1835 yılında Siverek merkezinde Derûn-i Kaza-i Mahalle-i Câmii Kebîr, Hasan Çelebi Câmii Şerif, Hüseyin Çeribaş Câmii Şerif ve Gülabi Beg Câmii Şerif adlarında dört mahalle bulunmaktaydı. Kaza merkezindeki bu dört mahallede 628 hane ve 1.375 Müslüman erkek nüfus bulunuyordu. Ayrıca kaza merkezinde 171 hane ve 447

Hristiyan ile 5 hane ve 11 Yahudi erkek nüfusu da vardı. Zikredilen yılda Siverek’e bağlı nahiyeler Arap, Bucak, Burhan, Çeltük, Dağbaşı, Hoşin ve Şehr nahiyeleridir.¹⁰³ Bu nahiyelerden Şehr ve Dağbaşı nahiyelerine bağlı köyler aşağıdaki tabloda belirtilmiş olup diğer nahiyelerdeki köy adları aşiretlerle ilişkilendirilerek verilmiştir.

Tablo 1. 1835 Yılında Siverek’in Şehr ve Dağbaşı Nahiyelerine Bağlı Köyler

Şehr Nahiyesine Bağlı Köyler					
Arastul	Elreşan	Hasanvıran	Karakoyun	Molla	Tez Hırab
Arap Yalankoz	Kepürköy	Hudanoğlu Yalankoz	Kavaklı	Nasırvıran	Tilgani
Asuk	Göktepe	Kadkalu	Kayseri köyü	Sadeddin	Tuk
Badrik	Gözelek	Kamişek	Kurdek	Şaraptul	Üçkuyu
Bugdagan	Güngörmez	Kantara	Mamırcarı	Şeftali	
Çortenek	Harapzer	Karakilise	Misib	Til Bağdad	
Dağbaşı Nahiyesine Bağlı Köyler					
Bahser		Mirhas		Tel Evsat	
Güvercin		Miyadun		Tel Sebir	
Hop		Modan		Tel Sağır	
Karahan		Sahrik			

Kaynak: İhsan Satış, *a.g.e.*, s.126-176.

¹⁰³ İhsan Satış, *1835 Tarihli Siverek Nüfus Defteri I- Şehr ve Dağbaşı Nahiyeleri*, Murat Kitabevi, Ankara, 2016, ss.14-40, 80-104.

Siverek'e bağlı nahiye ve köylerde Alişir, Beritn, Bucak, Burhan, El-Reşanlı, Fettahlı, Gerger, Karakeçili, Milli, Karavar, İzol, Sinikn, Trkn gibi birçok aşiret yaşamıştır. Bu aşiretlerden;

Burhan Aşireti'ne mensup haneler Kadıkendi, Nasreddin, Helis, Pilis, Burhan, Telakin-i Uly, Telakin-i Sfl, Kanter, Harharı, Söğütlü köylerine;

Bucak Aşireti'ne mensup haneler Akşun, Anuzu/Aneze¹⁰⁴, Babı Viran, Badrik, Bahr, Bake, Bedri, Ber Lamanı, Canuk, Cuma Kalesi, ıkan, Disman, Divn, Dolaboynu, El Has, Encaz, Göklük, Güngörmez, Hadur, Harsuk, Hecic, Helblus, Hıraz, Hub, Kalefan, Kamşık, Karabıyık, Karahn, Katarkuyu, Kzva, Kebirgl, Kedan, Kefcal, Kışlan, Ksan, Kucak, Markek, Merhas, Miyadun, Mizr, Muhtale, Narince, Nekid, Sağirgl, Salcan, Sehrık, Sirinkala, şilab, Takuzan, Tel Samed Bekir Beşkuyu, Tez Hırab, Viran, Yalınkovan köylerine;

Karakeçili Aşireti'ne mensup haneler Alakı, zim Melek, Bugdagan, Candergiş, Celavedir, anakor, Diğer Zeyni, Ferik, Feyyaz, Gıs Darı, Hadun, Keçi Burcu, Kir Belek, Giş Hisar, Kurdini, Metik/Hetik, Mısto Halili, Mizr, Narince, Salur, Sülüklü, Timiti ve Zeyni köylerine;

Karavar Aşireti'ne mensup haneler Til Kebir, Kefuz, Yukarı Til, Seher Gede, Hub, Yemadun/Meyadun köylerine;

Milli Aşireti ve ona bağlı cemaatler 'Amarlı nam-ı diğer Kürt ermiş, Arab ermiş, Bake, Hoşın, Karacurun,

¹⁰⁴ Arap olan Aneze Aşireti'ne mensup haneler Bucak Aşireti'ne tabi olup bu köye yerleşmiştir.

Kızılıkaya, Orgız, Nacarük, Bakçecik, Kıl Aslan, Mışmışani nâm-ı diğeri Sıpanos, Göktepe, Seylan, Hilun, Hilvan, Karapınar Nam-ı diğeri Çakuran, Çamurlu, Derbi Sıpi, Hamdun, Kımaz, Hacı Ekber, Sucuhan, Kucak, Araboğlu, Kadioğlu, Haçtaşı, Aslan, Şamun, Talih, Kulli, İncirli, Havran, Agcakend, Hıdık, Canakçı, Taşlı ve Çeltük köyelerine yerleşmiştir.

Siverek'te bu aşiretler dışında birçok aşiret ve cemaat yaşamıştır. Siverek'te yaşayan diğeri aşiretler ve yaşadıkları köyler araştırmanın ilgili bölümünde ele alınmıştır.¹⁰⁵

¹⁰⁵ BOA, NFS. d. 2703, s.161-176, 225-256, H.01 Zî'l-hicce 1258 (3 Ocak 1843)

4. 19. YÜZYILDA SİVEREK VE ÇEVRESİNDE AŞİRETLER

Düyûn-ı Umûmiye müfettişi Âli Bey'in, 1885-1888 yılları arasındaki seyahat notlarını kaleme aldığı “*İstanbul'dan Bağdat'a ve Hindistan'a*” adlı seyahatnâmede Siverek halkının çok misafirperver olduğu, kendilerine has bir Türkçe konuştukları, iyi Arap atlarına ve binicilere sahip oldukları yazılmaktadır.¹⁰⁶

Siverek'in ticaret yolları üzerinde yer alması ve göç yolları güzergâhında bulunması Siverek'i ekonomik ve sosyal yönden etkilemiştir. Örneğin, Harput'a bağlı Maden kazasındaki bakır madenlerini İskenderun'a taşıyan deve kervanları Siverek ve Urfa güzergâhından geçmiştir. Yine konargöçer durumdaki birçok aşiret yaylak ve kışlağa giderken Siverek topraklarını kullanmıştır. Bu durum Siverek sınırları içinde birçok aşiretin bulunmasına ve yaşamasına ortam hazırlamıştır. Hareket halindeki aşiretlerin bir kısmı Siverek'e yerleşmiş bir kısmı da farklı yönlere doğru göç etmiştir. 19. yüzyılda Siverek bölgesinde tespit edilen aşiretler aşağıda ele alınmaktadır.

4.1. Alişir Aşireti

Yörükân taifesine mensup olan Alişir Aşireti'nin adı arşiv belgelerinde Alişir, Alişar, Alişarlı ve Alişaroğlanları

¹⁰⁶ Ali Bey, *Seyahat journali, İstanbul'dan Bağdat'a ve Hindistan'a*, Raif Bey Kütüphanesi, İstanbul, H.1314, s.11.

şeklinde geçmektedir. Bu aşirete mensup hanelerin Maraş, Karahisarı Şarkî, Adana sancağı Kusun kazası, Malatya sancağının Hısnı Mansur kazası, Aksaray sancağının Eyübeli kazası, Hüdavendigâr sancağının Seferhisar Günyüzü kazası, Beyşehir sancağının Göci kazası, Hüdavendigâr sancağının Tarhala kazası ve Adana eyaletinin Sis sancağında yaşadıkları ifade edilmektedir.¹⁰⁷ Alışır Aşireti'ne mensup bir miktar hane de Siverek'e yerleşmiştir. Nitekim 1866-1867 tarihli ve 438 numaralı Siverek Şer'iyeye Sicilinde Alışır Aşireti'nden Alışırzade El Hâc Yusuf Ağa'nın şahitliğinde Câmii-i Kebîr Mahallesi'nde Abdülfettahzade İbrahim, İslâm Bey ve Hatice Hatun'un Havi Hanım'a hamam hissesi satışı hakkında bilgilere rastlanması aşiret mensuplarının burada bulunduğuna işaret etmektedir.¹⁰⁸

4.2. Balukanlı Aşireti

Balukanlı Aşireti, Karaulus Türkmenlerine mensuptur. 1731 yılında Balukanlı Aşireti'ne tâbi Mersâvî ve Karsili adında iki cemaat bulunmaktaydı. Bu iki cemaate Çarmelik menzilin masrafları yüklenmiş olmasına rağmen üç yıl boyunca ödememişlerdir. Ayrıca bu cemaatler Rakka valisi Vezir Ahmed Paşa tarafından da yüz kuruş mukataaya

¹⁰⁷ Türkay, *a.g.e.*, s.173.

¹⁰⁸ İsmail Hakkı Ataş, 438 Numaralı Siverek Şer'iyeye Sicili'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi- H.1283-1284/M.1866-1867, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep, 2011, s.101-102. (*BOA, SŞS, 438/22/37*)

bağlanmışlardır.¹⁰⁹ 1851- 1853 tarihli ve 443 numaralı Siverek Şer‘iyye Sicilindeki kayıtlarda Balukanlı Aşireti’ne mensup ailelerin Siverek çevresinde yaşadığı belirtilmektedir. Balukanlı Aşireti’ne mensup Mersâvî Cemaati’nin bir kısmı Suruç kazasına yerleşmiştir.¹¹⁰ 1867 tarihli Halep Vilayet Sâlnâmesinde Urfa sancağına bağlı Rumkale kazası sınırları içinde “*Balukanlu*” adında bir köyün mevcudiyeti burada büyük olasılıkla Balukanlı Aşireti’ne mensup olanların yaşadığına işaret etmektedir.¹¹¹

4.3. Beritanlı Aşireti

Beritanlı Aşireti’nin adı arşiv belgelerinde Beritan¹¹², Beritanlu¹¹³ ve Berutanlı¹¹⁴ şeklinde geçmektedir. Bu aşirete mensup oymaklar Karakulak, Kosan ve Molla Ömeran oymaklarıdır. Elazığ, Mardin ve Midyat çevresine yerleşen Beritanlılar Kosan Oymağı’na mensuptur. Urfa ve Siverek çevresine yerleşen Beritanlılar XVI. yüzyılda Konya tarafından göç edip gelen Karakulak Oymağı’na mensuptur. Urfa ve Siverek’e yerleşen Beritanlılar konargöçer bir hayat sürdükleri için kış aylarında Siverek çevresine konmuş yaz

¹⁰⁹ BOA, C. NF. 18/853, H.25 Muharrem 1144 (30 Temmuz 1731)

¹¹⁰ Abdulnasır Yiner, 443 Numaralı Siverek Şer‘iyye Sicili (H.1268-1269/M.1851-1853), Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Harran Üniversitesi, Şanlıurfa, 1996, s.31.

¹¹¹ H.1284 Halep Vilayet Sâlnâmesi, ss.155-157.

¹¹² BOA, DH. MKT. 1806/76, s.1, H.27 Cemâziye’l-âhir 1308 (7 Şubat 1891)

¹¹³ BOA, DH. ŞFR. 44/238, s.1, H.22 Şevvâl 1332 (13 Eylül 1914)

¹¹⁴ Yiner, *a.g.t.*, s.137.

aylarında ise Bingöl ve Karlıova yaylalarına göçmüşlerdir. Bu aşirete mensup Molla Ömeran Beritanlıları Diyarbakır çevresine yerleşmiştir.¹¹⁵

Beritanlı Aşireti'nin Siverek çevresinde yaşadığını gösteren bir belge de 1851-1853 tarihli ve 443 numaralı Siverek Şer'iyeye Sicilidir. Sicildeki 132 numaralı kayıta borçlular sayılırken “*Beritanlı Resul bin Ahmed*” adında birinden söz edilmektedir.¹¹⁶

Beritanlı Aşireti'nin önemli bir kışlağı da Urfa'nın Ceylanpınar ilçesidir. 19. yüzyılda Beritanlılar hayvanlarını Rasulayn olarak adlandırılan Ceylanpınar topraklarına getirip otlatmışlardır.¹¹⁷

4.4. Binara Aşireti

Binara Aşireti'ne mensup haneler 19. yüzyılda Urfa ile Siverek arasında bulunan Karacurun ve Hilvan köylerine yerleşmiştir. Bu aşirete mensup haneler Urfa ve çevresine Konya'dan gelmişlerdir. Nitekim bu durumu destekleyen arşiv belgeleri de mevcuttur. 29 Aralık 1845 tarihli Temettuat

¹¹⁵ H. Musa Taşdelen, *Göçerlerin Şehirleşmesi- Beritanlı Aşireti Örneği*, Turan Yayıncılık, İstanbul, 1997, s.41.

¹¹⁶ Yiner, *a.g.t.*, s.137.

¹¹⁷ Emrullah Güney, *Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Göçer-Konar Aşiretlerin Kışlak ve Yaylakları*, Dicle Üniversitesi Gap Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları No:2, Diyarbakır, 1993, s.15; 1943 yılında Ceylanpınar Çiftliği kurulunca bu topraklar Beritanlı Aşireti'nin elinden alınmıştır.

defterinde Konya sancağının Konya kazasına bağlı *Binari Mahallesi*'nin bilgileri yer almaktadır.¹¹⁸

1851-1853 tarihli ve 443 numaralı Siverek Şer'iyeye Sicilindeki 105 numaralı davada 'Ubâde Aşireti'ne mensup "*Ahmed bin Muhammed el-Mustafa*" adlı şahıs, Hilvan köyünde oturan Binara Aşireti'nden Cevher Ağa'nın kardeşinin oğlu Osman'a üç adet öküz parası verdiğini fakat öküzleri bu şahıstan eksik aldığını iddia ederek zararının karşılanmasını istemiştir.¹¹⁹ Aynı şer'iyeye sicilindeki 148 numaralı davada Binari Aşireti'ne mensup "*Binanlı Molla Osman ve Tellal Hasan*" adlı kişilerin isimleri zikredilmektedir.

4.5. Bucak Aşireti

Bucak Aşireti'ne mensup haneler 19. yüzyılda Siverek ve Diyarbakır çevresinde yaşamıştır.¹²⁰ Bucak Aşireti'ne mensup bir miktar hane kış aylarında Siverek civarında kışlağa inerken yaz aylarında Erzurum ve Hınıs taraflarında yaylağa çıkmıştır.¹²¹

¹¹⁸ BOA, ML. VRD. TMT. d., 10362, H-29 Zîl-hicce 1261 (29 Aralık 1845)

¹¹⁹ Yiner, *a.g.t.*, s.121.

¹²⁰ BOA, İ. TAL. 115/11, H.05 Safer 1315 (6 Temmuz 1897)

¹²¹ A. (DVNSMHH. d. 30/475, H.05 Rebî'ül-evvel 985 (23 Mayıs 1577) tarihli olup, Bâb-ı Âsafî'den Erzurum beylerbeyine gönderilen defterde: "...Erzurum beylerbeyisine hüküm: Hınıs Beyi Haydar Bey mektup gönderüb yaylağa çıkan Bucak ve sâ'ir aşiretlerinin yaptığı fenâlıklardan bahsetmesi (üzerine) el birliği ile terbiye edilmelerinde dâir..."

talepleri yetkililer tarafından reddedilmiştir. Talepleri reddedilmesine rağmen Osman Ağa Hamidiye Alaylarının teşkiline teşebbüs etmiştir. Bu durum merkezi hükümet tarafından uygun görülmemiş ve Osman Ağa hakkında gerekli tahkikat başlatılmıştır. Yapılan tahkikat neticesinde Osman Ağa affedilerek memleketine gönderilmiştir.¹²⁴

Mîr-i miranlık rütbesi alan Osman Paşa daha sonra bir kez daha İstanbul'a çağrılmıştır. Osman Paşa, İstanbul'da iki yıl kaldıktan sonra geçim sıkıntısı çektiğini ifade ederek Siverek'e dönmek istemiştir. Onun bu talebi Siverek'e gittiği zaman bazı sıkıntıların çıkabileceği gerekçesiyle reddedilmiştir.¹²⁵ İdareciler tarafından Osman Paşa'ya geçimini sağlaması için İstanbul Şehremîni Meclis Azâlığı

gönderilen yazıda: “...Bucak, Burhan ve Hoşin aşiretlerinden iki Hamidiye Süvâri Alayı teşkîl olunmasına müsâ'ade edilmesi husûsunda, Bucak Aşireti'nden Hacı Mustafa'nın istid'âsı üzerine, Dördüncü Ordu Müşîriyeti'nden mütâla'a istenmesi...”

¹²⁴ BOA, DH.TMIK.M. 49/14, H-5 Şevvâl 1315 (27 Şubat 1898) tarihinde Siverek'ten Dahiliye Nezaretine gönderilen telgrafta: “...Bucak nâhiyesi karyeleri ahâlisinden Hamidiye Alayı teşkîli teşebbüsünde bulunan Siverekli Osman Paşa'nın hakkında tahkikat yapıldığı ve afv edilerek memleketine avdetine müsâ'ade edildiği, hakkında şikâyete sebep olacak hal ve hareketlerden kaçınması için nasîhatta bulunulduğu...”

¹²⁵ BOA, İ. HUS. 97/71, H. 01 Rebî'ül-evvel 1320 (10 Haziran 1902) tarihinde Yıldız Sarayı Başkıtabet Dairesi tarafından gönderilen evrakta: “...Diyarbakir vilâyetine tâbi Bucak Aşireti reisi olub iki seneden beri Dersââdetde bulunan Osman Paşa te'min-i maîşeti için memleketine azîmete müsâ'ade buyrulmasını atîyye-i alîyeden istid'â eylemiş ise de kendisinin memlekete azîmeti ba'zı muhâziri davet edeceğinden...”

görevi verilmiş ve kendisine 5.000 kuruş maaş bağlanmıştır.¹²⁶

Osman Paşa bir süre daha İstanbul'da kaldıktan sonra Siverek'e dönmüştür. Siverek'e döndükten sonra Milli Aşireti'ne mensup hanelerin yaşadığı Saray köyünü zabt etmiştir. Diyarbakır Jandarma Komutanı olan Azîmet Paşa, bu hareketinden dolayı Osman Paşa hakkında herhangi bir inceleme başlatmayınca bazı idareciler tarafından Diyarbakır'dan uzaklaştırılmak istenmiştir.¹²⁷

Osman Paşa daha sonra tekrar İstanbul'a çağırılmıştır. İstanbul'dayken bir kez daha Bucak Aşireti'nden bir Hamidiye Alayının oluşturulması için teşebbüste bulunmuştur. Osman Paşa'nın bu girişimi Bucak Aşireti'nin yerleşik olmasından dolayı bir kez daha reddedilmiştir.¹²⁸ Hamidiye Alayı oluşturabilecek insan

¹²⁶ BOA, DH. MKT. 528/63, H.17 Rebi'ül-evvel 1320 (24 Haziran 1902) tarihinde Dâhiliye Nezaretince Şehremanetine gönderilen yazıda: "...Diyarbakır vilâyetine tâbi Bucak Aşireti reisi olub Dersââdetde bulunan Osman Paşa'nın beş bin gurus maaşla şehremin meclis azâlığına ta'yîni..."

¹²⁷ DH.TMIK.M. 87/34, H.10 Safer 1318 (9 Haziran 1900); "...Siverekli Osman Paşa'nın Milli Aşireti Saray karyesini zabt ile... hakkında gerekli takîbatı yapmayan Diyarbakır Jandarma Kumandanı Azîmet Paşa hakkında tahkikat icrâsıyla uzak bir mahalle ta'yîni..."

¹²⁸ DH. ŞFR. 289/16, R.16 Temmuz 1318 (29 Temmuz 1902) tarihinde Diyarbakır'dan Dâhiliye Nezaretine gönderilen şifreli telgrafta: "...Dersââdet'te bulunan Siverekli Osman Paşa'nın Hamidiye Alayı teşkil etmek istediği Bucak Aşireti'nin seyyar

gücüne sahip olan Bucak Aşireti, Siverek'e bağlı Bucak nahiyesindeki köylere yerleşmiştir. 1843 yılında Bucak nahiyesine bağlı köyler, bu köylerdeki hane ve nüfus sayıları aşağıdaki tabloda verilmektedir.¹²⁹

Tablo 2. 1843'te Bucak Nahiyesine Bağlı Köyler ve Nüfusu

Köy Adı	Hane Sayısı	Nüfus
Akşun	20	36
Anuzu / Aneze	13	34
Babı Viran	42	127
Badrik	4	9
Bahr	29	68
Bakçe	15	35
Bedri	6	18
Ber Lamanı	7	22
Canuk	6	13
Cuma Kalesi	7	15
Çıkan	6	8
Disman	27	55
Divân	41	83
Dolaboynu	10	23
El Has	7	17
Encaz	10	12
Fakı	19	40
Göklük	4	9
Güngörmez	22	54
Hadur/Hadver	26	54
Harsuk	5	13
Hecic	5	12
Helblus	11	19
Hıraz	35	84

aşiretlerden olmayıp köy ve mezralarda oturmalarından dolayı bunlardan bir alay teşkil etmenin mümkün olmadığı..."

¹²⁹ BOA, NFS. d. 2703, H.01 Zî'l-hicce 1258 (3 Ocak 1843)

Hub	25	68
Kalefan	8	19
Kamşık	9	13
Karabıyık	9	19
Karahân	7	17
Katarkuyu	10	18
Kâzva	19	35
Kebîrgöl	35	93
Kedan	59	131
Kefcal	22	60
Kışlan	3	7
Kösan	2	2
Kucak	14	30
Markek	13	26
Merhas	10	18
Miyadun	27	60
Mizâr	21	53
Muhtale	26	57
Narince	4	9
Nekid	37	75
Sagîrgöl	10	24
Salcan	6	9
Sehrik	23	53
Sirinkala	3	5
Şilab	4	5
Takuzan	8	17
Tel Samed Bekir Beşkuyu	39	88
Tez Hirab	6	14
Viran	14	38
Yalınkovan	30	60
Toplam	880	1.983

Kaynak: BOA, NFS. d. 2703, H.01 Zi’l-hicce 1258 (3 Ocak 1843)

1843 yılında Bucak nahiyesine bağlı köy sayısı 54’tür. Bu köylerde 880 hane ve 1.983 nüfus bulunmaktadır.

Hane başına nüfus ortalaması yaklaşık 2,6'dır. Aşiret mensuplarının en kalabalık yaşadığı köy 59 hane ve 131 nüfusla Kedan köyüdür. Aynı arşiv belgesinde Bucak nahiyesindeki köylerin bir kısmının havâss-ı hümâyûn olduğu ve gelirlerinin doğrudan devlet hazinesine aktarıldığı bir kısmının da malikâne usulüyle malikâneçilere kayd-ı hayat şartıyla verildiği belirtilmiştir.¹³⁰ Bu köylerde tarımsal faaliyetlerin yapılması Bucak Aşireti'ne mensup hanelerin yerleşik hayata geçmiş olduğunu göstermektedir. Bucak Aşireti, Urfa'nın Fransız işgalinden kurtarılmasında önemli rol oynamıştır.¹³¹

¹³⁰ BOA, NFS. d. 2703, s.176-186, H.01 Zi'l-hicce 1258 –(3 Ocak 1843)

¹³¹ M. Akalın, A. C. Kürkçüoğlu, *Urfa Milli Mücadele Albümü*, Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Şanlıurfa, 2018, s.124; Bucak Aşireti, 1919'da Fransızların Urfa'yı işgaline karşı mücadele etmiştir. Kurtuluş Savaşı'na katılan Bucaklılar arasında Hacı Aliefendizâde Abuzer Ağa, Hacı Aliefendizâde Ali Fuat Efendi, Hacı Aliefendizâde Mehmet Ramazan Ağa, Hacı Aliefendizâde Mehmet Sakıp Efendi, Hacı Aliefendizâde Eyüp Ağa ve Hacı Aliefendizâde Ömer Cudi Paşa gibi kişiler yer almıştır. Hacı Aliefendizâde Ali Fuat Efendi, 1904-1905 yıllarında Urfa Belediye Başkanlığı yapmıştır. Ayrıca Son Osmanlı Mebusan Meclisi'ne seçilmiş ve II. Dönem TBMM'de de Urfa vekilliği yapmıştır. Hacı Aliefendizâde Mehmet Ramazan Ağa, Bucak Aşireti reisi ve Siverek Müdâfa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurucularındandır. TBMM tarafından 05 Nisan 1925'te 2612 sayılı "Kırmızı Şeritli İstiklal Madalyası" ile ödüllendirilmiştir. Aliefendizâde Mehmet Sakıp Efendi, Fransızlarla yapılan mücadelede ön saflarda yer almış ve yaralanmıştır. 05 Nisan 1925 tarihinde TBMM tarafından 2613 sayılı "Kırmızı Şeritli İstiklal

Burhan Aşireti'ne mensup haneler Siverek'e bağlı Burhan nahiyesindeki köylere yerleşmiştir. 1843 yılında Burhan nahiyesine bağlı köyler, bu köylerdeki hane ve nüfus sayıları aşağıdaki tabloda belirtilmektedir.¹³³

Tablo 3. 1843'te Burhan Nahiyesine Bağlı Köyler ve Nüfusu

Köy Adı	Hane	Nüfus
Kadıkendi	9	23
Nasreddin	18	34
Helis	9	14
Pilis ¹³⁴	12	33
Burhan	11	25
Telakin-i Ulyâ	7	11
Telakin-i Süflâ	2	4
Kanter	4	6
Harharı	11	21
Söğütlü	6	10
Toplam	89	181

Kaynak: BOA, NFS. d. 2703, s.176-186 H.01 Zi'l-hicce 1258 (3 Ocak 1843)

¹³³ BOA, NFS. d. 2703, H.01 Zi'l-hicce 1258 (3 Ocak 1843)

¹³⁴ Pilis köyünde birkaç konargöçer Beydili hânesi de bulunmaktaydı. Bu hâneler XX. yüzyılın ortalarında Ceylanpınar civarındaki Tekinler köyüne yerleştirilmiştir. Tekinler köyünde XXI. yüzyıl itibarıyla Beydili Aşireti'ne mensup "Pilis" soyadlı aileler yaşamaktadır. Beydili Aşireti'nde olan Ahmet Pilis, dedelerinin konargöçer Türkmen olduğunu, daha önce hayvancılıkla uğraştıklarını ve bundan 60 yıl öncesine kadar develeriyle yaylağa ve kışlağa gittiklerini ifade etmektedir. Ayrıca 1950-1960'lı yıllarda devletin kendilerine toprak verdiğini ve Tekinler köyüne yerleştirdiklerini belirtmektedir. *Ahmet Pilis, 30 Temmuz 2020 (Görüşme)*

1843'te Burhan nahiyesinde 10 köy bulunmaktadır. Bu köylerdeki hane sayısı toplamda 89 olup, hanelerdeki erkek nüfusun toplamı 181'dir. Hane başına nüfus ortalaması 2,03'tür. Aynı arşiv belgesinde Burhan nahiyesindeki köylerin bir kısmının havâss-ı hümâyûn olduğu ve gelirlerinin doğrudan devlet hazinesine aktarıldığı bir kısmının da malikâne usulüyle malikânegilere kayd-ı hayat şartıyla verildiği belirtilmektedir.¹³⁵

Bucak Aşireti reisi Osman Paşa, 1897 yılında Bucak, Burhan ve Hoşin aşiretlerinden iki Hamidiye Alayının oluşturulması için Dördüncü Ordu-yı Hümâyûna başvurmuştur.¹³⁶ Fakat Osman Paşa'nın bu talebi yetkililer tarafından reddedilmiştir.¹³⁷

Başlı başına bir aşiret olan Burhan Aşireti, 19 ve 20. yüzyıllarda Milli Aşireti'ne tâbi olmuştur. Milli ile Karakeçili aşiretleri arasındaki çatışmalar bu aşiretin de zarar görmesine neden olmuştur. Nitekim 1904 yılında Karakeçili Aşireti, bu aşiretin yaşadığı köy ve mezralara saldırmış, buralarda birçok kişiyi öldürerek mallarını yağmalamıştır.¹³⁸

¹³⁵ BOA, NFS. d. 2703, s.176-186 H.01 Zî'l-hicce 1258 (3 Ocak 1843)

¹³⁶ BOA, Y.PRK. BŞK. 52/102, H. 18 Muharrem 1315 (19 Haziran 1897)

¹³⁷ BOA, DH.TMIK.M. 49/14, H-5 Şevvâl 1315 (27 Şubat 1898)

¹³⁸ BOA, BEO, 2415/181100 H.13 Receb 1322 (23 Eylül 1904) tarihinde Sadaret'ten Seraskerlik makamına gönderilen yazıda: "...Karakeçili Aşireti'nden bazılarının Milli Aşireti'ne mensûb Burhan ve Çem ve Hoşin nâhiyeleri dâhilindeki kuraya tecâvüz ederek katli-i nüfus ve nehb-i emvâl gibi ahvâlde buldukları..."

Mahalli idareciler Karakeçili Aşireti'nin gerçekleştirdiği bu saldırının sebebini öğrenmek için tahkikat başlatmıştır.¹³⁹

4.7. Danişmendli Cemaati

Türkmen taifesinden olan Danişmendli Cemaati'ne mensup hanelerin Siverek, Karaman, Konya, Karahisar-ı Sahib sancağının Han-ı Barçın kazası ve Aksaray sancaklarında yaşadığı ifade edilmektedir. Danişmendli'ye tabi Örtülü, Karalı ve Şerefli adlarında cemaatler bulunmaktadır. Siverek ve çevresine yerleşen Danişmendli haneleri Örtülü Cemaati'ne mensuptur.¹⁴⁰ Danişmendli'ye mensup bir miktar hane de 1692-1696 yılları arasında Hama ve Humus civarına iskân edilmiştir.¹⁴¹ Hama ve Humus'taki iklim şartlarına uyum sağlayamayan Danişmendliler kuzeye doğru firar ederek Halep, Urfa ve Suruç çevresine gelmişlerdir. Urfa'ya yerleşen Danişmendliler Karalı Cemaati'ne mensuptur.¹⁴² Danişmendli'ye bağlı Şerefli Cemaati, iskân edildiği bölgeyi terk ederek Amasya, Aksaray, Kırşehir, Niğde, Sivas civarındaki köy ve tarlaları yağmamış; buralarda yaşayan halkın mal, eşya ve canlarına

¹³⁹ BOA, DH. TMİK. M. 183/44, R.16 Eylül 1320 (29 Eylül 1904) tarihinde Dâhiliye Nezaretinden Halep vilayetine gönderilen yazıda: "...Karakeçililerin Milli Aşireti'ne mensûb Burhan, Çem ve Hoşin nâhiyeleri köylerine tecâvüz ederek katl ve mal gasbettikleri, bunlar hakkında tahkikât yapılması..."

¹⁴⁰ Türkay, *a.g.e.*, ss.72, 530.

¹⁴¹ Orhonlu, *a.g.e.*, 1987, s.66.

¹⁴² Türkay, *a.g.e.*, s.411.

zarar vermiştir. Bu hareketlerinden dolayı tedip edilme amacıyla 1727 yılında Rakka ve Urfa arasındaki Belih Çayı civarına iskân edilmiştir.¹⁴³

4.8. Devrekânlı Aşireti

Devrekânlı Aşireti, Siverek ve Urfa arasındaki bölgede konargöçer olarak yaşamıştır. Bu aşiret 1855 yılında Şarkıyânlı Aşireti ile birlikte Urfa-Siverek güzergâhından geçen kervanları yağmalamıştır. Bu sebepten dolayı yaşadığı bölgeden alınarak uygun bir yere iskân edilmesi istenmiştir. Bu iki aşirete mensup haneler iskân edildikleri bölgelerde tarımsal faaliyetlerde bulunmaları için teşvik edilmiştir. Böylece yol güvenliği sağlanmaya çalışılmıştır.¹⁴⁴

4.9. Fettahlı Aşireti

Türkmen Yörükânı taifesinden olan bu aşiretin adı arşiv belgelerinde Fettahlı, Fettahoğlu ve Fettahoğulları şeklinde geçmektedir. Bu aşirete mensup hanelerin Antep,

¹⁴³ BOA, A. {DVNSMHM.d., 133/1525, H.20 Cemâziye'l-âhir 1139 (12 Şubat 1727) tarihli olup, Bâb-ı Âsafi'den Sivas ve Amasya mütesellimlerine gönderilen defterde: “...*Danişmendli Türkmân-ı Cemaati'ne bağlı Şerefli Cemaati'nin iskân edildikleri beldelerden çıkararak Niğde, Aksaray ve Kırşehir taraflarında serseri halde ekin, mal, eşya ve canlara zarara verdiklerinden, Divân ve Mâlîye'den yayımlanan önceki emirler de nazara alınarak iskân emrine uymayanların Rakka'da iskânlarının gerçekleştirilmesi...*”

¹⁴⁴ BOA, A.} MKT. NZD. 151/40, H.26 Ramazan 1271 (15 Haziran 1855)

Kilis, Adana, Osmaniye, Maraş sancaklarıyla Alanya ve Manavgat kazalarında yaşadığı ifade edilmektedir.¹⁴⁵ Fettahlı Aşireti'ne mensup haneler Orta Asya'dan göç eden Oğuzlarla birlikte ilk başta Irak'ın Kûfe şehrine yerleşmiştir. Daha sonra bu şehirden batıya doğru göç edip Anadolu'ya gelmişlerdir. Fettahlılar, XVII. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin zayıflamasıyla birlikte farklı yönlere dağılmıştır. Bunların bir kısmı Siverek, Urfa, Gerger, Kâhta ve Samsat'a doğru, bir kısmı Van, Trabzon ve Of kazasına doğru bir kısmı da Maraş, Osmaniye ve Adana taraflarına doğru göç etmiştir.¹⁴⁶

1703 yılında Fettahlı Aşireti'ne mensup bir miktar hane Yeni-il civarında yapmış oldukları taşkınlıklardan dolayı buradan alınarak Urfa sancağındaki Belih Çayı ve Siverek civarına iskân edilmiştir.¹⁴⁷

1866-1867 tarihli ve 438 numaralı Siverek Şer'iyeye Sicilindeki 29 numaralı davada “*Siverek kasabası mahallâtından Câmi-i Kebîr Mahallesi ahâlisinden AbdülFettahzade İbrahim Beg ve İslâm Beg*” isimleri zikredilmekte ve şahitler arasında da “*Fettahzade Hacı*

¹⁴⁵ Türkay, *a.g.e.*, s.313.

¹⁴⁶ Cezmi Yurtsever, *Osmaniye Tarihi*, Çukurovalı Yayınları, Adana, 2009, s.240; 1922 yılında Of'ta doğan Aziz Hacı Fettahoğlu, 1899 yılında doğan akrabası Ahmet Hacı Fettahoğlu'ndan Osmanlıca yazılı bir köken defteri teslim alır. Bu def-ter 1920'lerde transkript edilir ve 1996'da "Silsilenâme" adıyla bastırılır. Bu kitaptaki bilgiler doğrultusunda akrabalar 1920 ve 30'lu yıllarda bir araya gelerek ataları hakkında bilgi alışverişinde bulunur. Burada kabul gören görüş Fettâhlıların Göktürk Devleti'ni kuran Aşına boyuna mensup olduğu yönündedir.

¹⁴⁷ Halaçoğlu, *a.g.e.*, 1991, s.117.

Hamid Ağa mahdümü Mehmed Ağa ve AbdülFettahzade Ali Ağa” gibi kişilerin isimleri geçmektedir. Yine aynı şer’iyye sicilinde 37 numaralı davada “*Siverek kasabası Câmii-i Kebîr Mahallesi’nden AbdülFettahzade İbrahim Beg ve İslâm Beg ve Hatice Hatun*” gibi kişilerin isimlerinden Fettahlı Aşireti’ne mensup hanelerin Siverek’teki Câmii Kebîr Mahallesi’nde yaşadıkları anlaşılmaktadır.¹⁴⁸ Fettahlı Aşireti, Urfa’nın Fransız işgalinden kurtarılmasında önemli rol oynamıştır.¹⁴⁹

4.10. Gerger Aşireti

Gerger, Urfa, Diyarbakır ve Malatya eyaletleri arasında kalan Fırat Nehri’ne yakın bir kazadır. Gerger Aşireti, 19. yüzyılın sonlarında Musul Vilayetine bağlı aşiretler arasında zikredilmektedir.¹⁵⁰ Gerger ve Kâhta aşiretleriyle Siverek’teki aşiretler arasında birbirine üstünlük

¹⁴⁸ Ataş, *a.g.t.*, ss.77-78,101.

¹⁴⁹ Akalın, Kürkçüoğlu, *a.g.e.*, s.72; Fettâhlı Aşireti, Ekim 1919’da Fransızların Urfa’yı işgaline karşı mücadele etmiştir. Fransızlara karşı mücadele eden Fettâhlılar arasında Fettâhlızâde Mehmet Ziya ve Fettâhlızâde Refet Bey gibi kişiler yer almaktadır. 21 Haziran 1934 tarihinde çıkarılan Soyadı kanunu ile Fettâhlızâde Mehmet Ziya Efendi “Fettâhlıoğlu” soyadını, Fettâhlızâde Refet Efendi de “Akbulak” soyadını almıştır.

¹⁵⁰ BOA, DH. TMIK. M. 71/91, H.15 Safer 1317 (25 Haziran 1899) tarihinde Dâhiliye Nezaretinden Musul vilayetine gönderilen yazıda: “...Musul vilâyeti aşiretlerinden Silvani ve Gergeri aşiretlerinin Silopi nâhiyesini basacakları haberi üzerine etkili tedbîrlerin alınması...”

kurma mücadelesi yaşanmıştır. Bu mücadele bazen aşiretlerin birbirlerine saldırması şeklinde zuhur etmişken bazen de kendilerine rakip gördükleri aşiretleri devletle karşı karşıya getirmek şeklinde meydana gelmiştir. Örneğin 1890 yılında Diyarbakır eyalet merkezine Siverekli bazı muhtarların imzasıyla gönderilen telgrafta Siverek'e bağlı Bucak nahiyesine Gerger ve Kâhta aşiretlerinin saldırdığı ihbâr edilmiştir. Bu saldırıya karşı gerekli tedbirlerin alınması için tahkikat yapıldığında çekilen telgrafın sahte olduğu ve Bucak nahiyesine yapılan saldırının Gergerliler tarafından değil, Bucaklılar tarafından yapıldığı anlaşılmıştır.¹⁵¹ Gerger Aşireti, Urfa'nın Fransız işgalinden kurtarılmasında önemli rol oynamıştır.¹⁵²

¹⁵¹ BOA, DH. MKT. 1755/13, H.11 Muharrem 1308 (27 Ağustos 1890) tarihinde Dâhiliye Nezaretinden Diyarbakır vilayetine gönderilen yazıda: “...Gerger aşiretlerince Bucak nâhiyesine yapıldığı bildirilen tecâvüzün Bucaklılar tarafından yapıldığının anlaşıldığı, Siverek merkezinden bazı muhtârların imzâsıyla bu konuda çekilen telgrafın sahte imzâlı olması üzerine, gerekli tahkikatın yapılması hususunun Diyarbekir vilâyeti'ne bildirildiği...”

¹⁵² Akalın, Kürkçüoğlu, a.g.e., s.72; Gerger Aşireti de 1919 yılında Fransızların Urfa'yı işgaline karşı mücadeleye katılmıştır. Fransızlara karşı mücadele eden Gergerliler arasında Gergerlizâde Bahri Bey ve Gergerlizâde Ramazan Efendi gibi kişilerin adı geçmektedir. 21 Haziran 1934 tarihinde çıkarılan Soyadı kanunu ile Gergerlizâde Bahri Bey ve Gergerlizâde Ramazan Efendi “Gerger” soyadını almıştır.

4.11. İzol Aşireti

İzol Aşireti, sonradan Milli Aşireti'ne tâbi olan aşiretlere aittir.¹⁵³ Osmanlı arşiv belgelerinde bu aşiretin adı İzol, İzoli, İzoni, İzoli Ekrâdi şeklinde geçmektedir.¹⁵⁴ İzol Aşireti'nin kökeniyle ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. 4 Eylül 1814 tarihli arşiv belgesinde İzol Aşireti, Malatya ile Darende arasındaki Akçadağ Kürtleri arasında zikredilmişken¹⁵⁵ M. Şerif Fırat'ın "*Doğu illeri ve Varto Tarihi*" adlı eserinde Varto'nun yerli halkı olarak gösterilen Abdalan, Cibrân, Çerkes, Hormek ve Loran adlı Türk oymaklarının adları geçmektedir. Bu Türk oymakları arasında yer alan Hormek Oymağı içindeki Şarik köy şeceresinde İzol Aşireti'nden bahsedilmektedir. Bu köyde bulunan şecerenin üzerinde Türkiye Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubat'ın ve Osmanlı padişahlarından Orhân Gazi ve I. Murat'ın mühürleri bulunmaktadır. Bu şeceredeki bilgilere göre Selçuklu döneminde İzol Aşireti ile birlikte on iki Türk aşireti Horasan'dan Erzincan ve Hısn-ı Mansur taraflarına gelmiştir. Söz konusu şecerede İzol Aşireti

¹⁵³ BOA, BEO. 1056/79142, R.07 Kânûn-ı evvel 1313 (19 Aralık 1897) tarihinde Sadaret Mektubi Kaleminden gönderilen yazıda: "...*Millî Aşireti'ne mensûb İzoli... ve mahalli aşiretlerden mürekkep olarak derdest teşkil olan hususî süvâri alaylarına... kayd...*"

¹⁵⁴ Türkay, *a.g.e.*, s.89.

¹⁵⁵ BOA, HAT, 446/22282, H.19 Ramazan 1229 (4 Eylül 1814) tarihli hatt-ı hümayûnda: "...*Malatya ile Darende arasında Akçadağ Kürdlerinden Molkanlı, Alaclü, İzoli, Puskranlı ve Cihâncikli aşiretleri...*"

hakkında “*Abdullah min kabileti İzol, Elmusamma üç ayak bî lakab-ı iki bölük*” şeklinde bir ifade geçmektedir. Bu bilgiler “*Üçayak lakaplı iki bölük İzol Kabilesi’nden Abdullah*” anlamına gelmektedir. Türkiye Selçuklu hükümdarı Sultan Alâeddin, Şah Mansur’a ayrı bir şecere vermiştir. Bu şecere halen Malazgirt ilçesindeki Şobek köyünde Seyyit Caferoğullarının yanındadır. Bu şecerede İzol ve Koçgiri aşiretlerinin Hormekli Aşireti ile aynı boydan geldiği ifade edilmektedir.¹⁵⁶

İzol Aşireti’ne mensup haneler Urfa, Hilvan, Siverek¹⁵⁷, Karacadağ¹⁵⁸, Kâhta¹⁵⁹, Malatya ve Darend

¹⁵⁶ Fırat, *a.g.e.*, 1961, ss.62-63; Hormek Aşireti’nin Türkmen Harezmsahlarla aynı kökten geldiği bilinmektedir. Hormek lakabının ilk hali “*Hurum-begân*” şeklindedir. Azerbaycan civarında Harezmi Türklerinin konuştuğu “*Hurum-düzü*” adında bir ova vardır. Bu ovadaki Türk beylerine “*Hurum Beyleri*” denilmiştir.

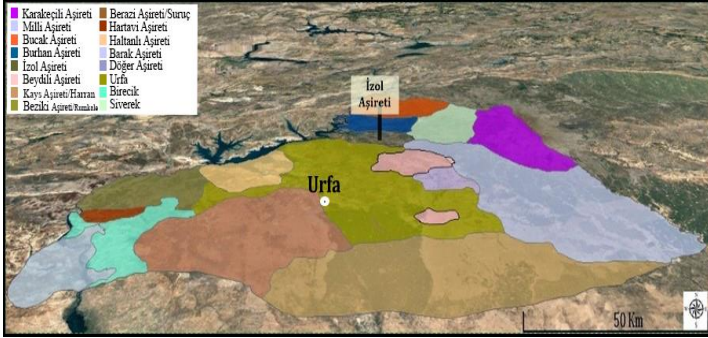
¹⁵⁷ BOA, MVL. 743/30, H.16 Zi'l-hicce 1282 (02 Mayıs 1866) tarihli olup Milli ve İzol aşiretleri arasındaki çatışmayı konu alan belgede: “...*Siverek sancağında vâki’ Hoşin nâhiyesi kurâsından Millî Saray karyesi ahâlisi ile İzol Aşireti halkının cihet-i ma’lûmu üzerine vukû’ bulan mukâteleda tarafeynden birkaç adamın katl ve cerh olmasından dolayı lâzım gelenlerin icrâ kılınan muhâkeme-i şer’iyye ile yargılanması...*”

¹⁵⁸ BOA, Y. PRK. AZJ. 37/103, H.01 Receb 1316 (15 Kasım 1898) tarihli belgede: “...*Diyarbakir ile Siverek arasında vâki’ Karacadağ nâm mahalde sâkin bulunan Türkân ve İzol aşâirlerinin dâhil-i nüfûsu ve âhz-ı asker kânûnnâmesine tâbi’ buldukları...*”

¹⁵⁹ BOA, C. ADL. 63/3774, H.02 Cemâziye’l-evvel 1181 (1 Ağustos 1772) tarihli belgede: “...*Kahtâ Kalesi’nde sâkin İzoli Aşireti’nden Hanbey oğlu Ahmed Bey ve kardeşi ile sâ’ir*

arasında¹⁶⁰, Muş'un Malazgirt kazasında¹⁶¹ konargöçer olarak yaşamaktaydı.

Harita 4. İzol Aşireti'nin Bulunduğu Yerler

Kaynak: Harita arşiv belgeleri ve bölgeyle ilgili tarihi coğrafya bilgilerimizden yola çıkılarak tarafımızca oluşturulmuştur.

1737 yılında Urfa sancağında bulunan konargöçer aşiretlerden belli miktarda kışlak vergisi alınmıştır.

kimesnelerin Merdisi Aşireti'nden Gerger kazası Mütessilimi Mehmed Efendi ve diğer kimesneleri katletmelerinden dolayı sâdır olan emir üzerine...

¹⁶⁰ BOA, HAT, 446/22282, H.19 Ramazan 1229 (4 Eylül 1814)

¹⁶¹ BOA, DH. ŞFR, 263/26, H.28 Cemâziye'l-evvel 1317 (4 Ekim 1899) tarihinde Dâhiliye Nezaretine gönderilen şifreli telgrafta: "...Palu kazasının Ohi nâhiyesi ahâlisiyle Mazgird'in İzoli Aşireti beynlerinde münâferet Dersim aşiretlerine de sirâyet ederek yağmalama ve adam öldürme gibi olayların meydana gelmesi üzerine bölgeye kâfi mikdârda ve 'acilen asker sevki..."

Zikredilen yıl itibarıyla İzol Aşireti'nden alınan kışlak vergi miktarı 600 kuruştur.¹⁶²

1719 yılında reayanın yollarını kesip, mal ve hayvanlarını gasbettikleri gerekçesiyle bir miktar İzol hanesi Rakka'ya iskân edilmiştir. Urfa ve Rakka arasında 1766 yılında İzol Aşireti'ne mensup hane sayısı 1.000 civarındadır.¹⁶³ 1866 yılında Siverek'e bağlı Hoşin nahiyesindeki Milli Saray köyünde yaşayan halkla İzol Aşireti arasında meydana gelen çatışmada iki taraftan da ölü ve yaralılar olmuştur. Bu durumun araştırılması ve suçluların cezalandırılması için gerekli tahkikat yapılmıştır.¹⁶⁴ İzol Aşireti, Fransızların Urfa'yı işgaline karşı mücadele etmiştir.¹⁶⁵

¹⁶² BOA, D. BŞM. d. 1827, s.18, H.14 Zî'l-hicce 1149 (15 Nisan 1737)

¹⁶³ Halaçoğlu, *a.g.e.*, 1991, s.114.

¹⁶⁴ BOA, MVL. 746/74, H.11 Receb 1283 (19 Kasım 1866) tarihli olup Milli ve İzol aşiretleri arasındaki çatışmayı konu alan belgede: “...Siverek sancağına vâki' Hoşin nâhiyesi kurâsından Milli Saray ahâlisiyle İzoli Aşireti halkı beyninde vukû' bulan mukâtelede tarafeyn birkaç adamın katl ve cerh olunmasından dolayı lâzım gelenlerin icrâ kılınan muhâkeme-i şer'iyyelerini hâvî tanzîm olunan iki kıt'a i'lâm gönderildiği...”

¹⁶⁵ Akalın, Kürkçüoğlu, *a.g.e.*, s.129; XX. yüzyılın ilk çeyreğinde İzol Aşireti'nin reisi Zülfikâr Ağa'dır. Zülfikâr Ağa, Ekim 1919'da Fransızların Urfa'yı işgal etmesine tepki göstermiştir. İzollu Bozan Ağa'nın da desteğini alarak aşiret güçleriyle birlikte Fransızlara karşı Urfa ve Antep'i savunmuştur. TBMM, bu yararlılığından dolayı 05 Nisan 1925 tarihinde Bozan Ağa'ya “Kırmızı Şeritli İstiklal Madalyası” vermiştir. İzollu Zülfikâr Ağa, TBMM'de 20, 21, 22 ve 23. Dönemlerde Milletvekilliği yapan Zülfikâr İzol'un

4.12. Yezidî Hâlidî Aşireti

Arşiv belgelerinde Hâlid, Hâlidî ve Hâlidlü şeklinde geçen bu aşiret Yezîdi taifesindedir.¹⁶⁶ Yezidî Hâlidî Aşireti, Arap taifesine mensup olan Benî Halid Aşireti ile karıştırılmamalıdır. Halid bin Velid'in soyundan geldiğini iddia eden Arap, Benî Hâlid Aşireti kendi içinde üç kola ayrılmıştır. Bunlar Bedirhaniler, Cizre Beyleri ve Gurguli aşiretlerdir.¹⁶⁷ Ayrıca Hâlidî Aşireti ile aynı adı taşıyıp Oğuzların Bayat boyuna mensup olan başka bir aşiret daha bulunmaktadır.¹⁶⁸

Yezidi Hâlidî Aşireti'ne mensup haneler Urfa, Viranşehir, Siverek, Harran, Batmân, Siirt, Mardin, Nusaybin ve Diyarbakır civarında yaşamıştır.¹⁶⁹ Urfa'daki Yezidî Hâlidî Aşireti ve diğer Yezidi aşiretler daha çok Viranşehir çevresindeki köylere yerleşmişlerdir. Viranşehir'e yerleşmiş olan Yezidilerin XX. yüzyılda yaşadıkları köyler ve nüfusları aşağıdaki tabloda verilmektedir.

dedesidir. 21 Haziran 1934 tarihinde çıkarılan Soyadı kanunu ile Zülfikâr Ağa ve Bozan Ağa "İzol" soyadını almıştır.

¹⁶⁶ Ahmet Nezihi Turan, *16.yüzyılda Ruha (Urfa) sancağı*, Şurkav Yayınları, Şanlıurfa, 2005, s.70.

¹⁶⁷ Bozkurt, *a.g.e.*, 2009, s.164.

¹⁶⁸ Turan, *a.g.e.*, 2005, s.70.

¹⁶⁹ Sami Kılıç, Yezidîlik ve Yezidîlikte Harrânî İzleri, *Turkish Studies (International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic)*, Volume 6/3, Summer 2011, pp. 285-296.

Tablo 4. Viranşehir’de Yezidi Köyleri ve Nüfusu

Köyün Eski Adı	Köyün Yeni Adı	Nüfus
İşhanlar	Altınbaşak köyü	1.241
Kermeziyaret	Anıt mezraası	4
-	Başköy mezraası	35
Hırbe Belek	Bozca köyü	338
-	Burç köyü	1.113
Gedenasa	Diñçök köyü	1.436
Telcafer(karışık)	Konakyeri köyü	171
-	Oğlakçı köyü	1.545
-	Yaban (Kaşık) köyü	288
Novfeli (karışık)	Yığımlı mezraası	142
Kale	Bahçelievler Mahallesi	10 hane
Hacı Zeyd	Büyük Çavuş mezraası	Karışık
Tırtarik	Tepeyolu mezraası	Karışık
Mozık	Aşağı Koşanlar mezraası	Tamamı
Aşağı Akmazot	Aşağı Şölenli mezraası	Tamamı
Çeçane	Çınarlı mezraası	Tamamı
Gede Osman	Çörekli mezraası	Tamamı
Kori	Dirgen mezraası	Tamamı
-	Hırbe Ari mezraası	Tamamı
Zevra	Işıklı mezraası	Tamamı
Molla Koçar	Koçar mezraası	Tamamı
Küçük İşhan	Küçük Altınbaşak mezraası	Tamamı
Suhaniye	Soganya mezraası	Tamamı
Minminih	Üçgül mezraası	Tamamı
Kermiçem	Yaprak mezraası	Tamamı
Mozık	Yukarı Koşanlar mezraası	Tamamı
Kermicilya	Yukarıbağ mezraası	Tamamı
-	Diktaş mezraası	-
Atşana	Elgün köyü	-
Mozana	Gezdik mezraası	-
Annabi	Güzlek köyü	-
Toplam		6.313

Kaynak: Ahmet Turan, *Yezîdiler*, 1986, ss.188-199.

Urfa sancağındaki Yezidiler, Viranşehir'e bağlı 9 köy, 21 mezraa ve 1 mahalleye yerleşmişlerdir. Bu yerleşim birimlerinde tespit edilebilen nüfusun toplamı 6.313 kişidir. Tabloda görüldüğü üzere bu sayı tüm Yezidî nüfusunu temsil etmemektedir. Çünkü bazı köylerde nüfus sayısı verilmek yerine “*Tamamı*” veya “*Karışık*” gibi ifadeler kullanılmıştır. Bu sebepten dolayı zikredilen yerlerdeki Yezidî sayısının tabloda verilenden fazla olduğu düşünülmektedir.¹⁷⁰

4.13. Karakeçili Aşireti

Karakeçili adının nereden geldiği ile ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Ertuğrul Gazi ve onun katıldığı fetihlerle ilişkilendirilmiştir. Rivayete göre Karacahisar'ın fethi sırasında Karakeçililer başlarına ışıldak bağlayıp “*Alaycık*” adı verilen bir tür keçe çadırı üzerine örtü örtmek suretiyle harp hilesine mürâcaat edince Ertuğrul Gazi “*Haydi Alplerim, haydi Karakeçili Yörüklerim*” diyerek aşiretin bu isimle anılmasına neden olmuştur. İkinci bir rivayete göre de ak keçe ile örtülen çadırın ortasındaki pencereden çıkan dumanın ak keçeyi kara keçeye dönüştürmesinden dolayı bu çadırlarda oturan kişilere “*Karakeçili*” adı verilmiştir.¹⁷¹

¹⁷⁰ Ahmet Turan, Yezîdiler, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 1, Sayı:1, Samsun, Ocak 1986, s.199.

¹⁷¹ İbrahim Hayrullah Sun, *Karakeçililer*, Siverek Kaymakamlığı Yayınları, Şanlıurfa, 2003, ss.17-18.

Osmanlı arşiv belgelerinde bu aşiretin adının Karakeçi, Karakeçili, Karakiçi, Karakeçili Türkmânı, Karakeçili Perâkendesı ve Ekrâd-ı Karakeçili şeklinde geçtiği; ayrıca aşiret mensuplarının Urfa, Siverek, Birecik, Diyarbakır, Adana, Aydın, Eskişehir, Siirt, Taşköprü, Ankara, Haymana, Kırşehir, Kütahya, Rakka, Saruhan, Balıkesir, Mardin, Eşme, Kula, Bursa, Alaşehir civarında yaşadığı ifade edilmektedir.¹⁷² Bazı arşiv belgelerinde bu aşiretten “*Türkmân Ekrâdı Taifesı*” şeklinde bahsedilmesi muhtemelen konargöçer bir hayat sürmeleriyle ilgilidir. Çünkü Türkmen topluluklarına “*Ekrâd*” kelimesinin eklenmesi ve bunun özellikle konargöçer Türkmenler için kullanılması arşiv belgelerinde sıkça görülen bir durumdur.¹⁷³

Karakeçililer, Batı Anadolu ve İç Anadolu’da “*Yörük*” olarak anılırken Doğu ve Güneydoğu Anadolu’daki Karakeçililer “*Türkmân*” veya “*Ekrâd*” şeklinde anılmıştır.¹⁷⁴ Bu sıfatlar her ne kadar farklı etnik yapıları çağırırsa da aslında sadece sosyal ve idari açıdan bir sınıflandırmadır. Nitekim Selçuklulardan beri Kızılırmak’ın doğu ve güneyinde kalan konargöçerler için “*Türkmen*” veya “*Ekrâd*” tabirleri kullanılırken, Kızılırmak’ın batısında ve

¹⁷² Türkay, *a.g.e.*, s.408.

¹⁷³ Sümer, *a.g.m.*, ss. 139-159.

¹⁷⁴ Üçler Bulduk, Çorum Sancağının Osmanlı İdari Teşkilatındaki Yeri-I, *AÜ. OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, Sayı 3, Ankara, Ocak 1992, ss.129-167.

Rumeli de yaşayan konargöçerler için “Yörük” tabiri kullanılmıştır.¹⁷⁵ 24 Oğuz boyu kendi arasında iki ana kola ayrılmıştır. Bu kollar Üçok ve Bozok kollarıdır. Karakeçili Aşireti, Bozok kolu içinde yer alan Günhan’ın dört kolundan birincisi olan Kayı Boyu’na mensuptur. Moğol baskısından kaçan Kayı Boyu ve ona tâbi Karakeçililer, Ertuğrul Gazi’nin liderliğinde Orta Asya’daki Merv ile Mahân bölgelerinden hareket edip Anadolu’ya gelmişlerdir. Karakeçililer bir süre Doğu Anadolu’da Iğdır ve çevresinde kaldıktan sonra güney yönüne doğru inmiş Ahlât, Urfa ve Suriye çevresine yerleşmişlerdir. Karakeçili Aşireti’nin bir kısmı da Ankara, Karacadağ ve Söğüt çevresine yerleşmiştir.¹⁷⁶

24 Oğuz boyundan biri olan Beydili Türkmenleri içinde de bir Karakeçili Oymağı vardır. Bu oymak kendi içinde Saritekeli, Karatekeli ve Alibayramoğlu şeklinde üç ayrılmaktadır. Bunlardan Saritekeli ve Karatekeliler Suruç ve Siverek çevresine yerleşmiştir. Bu üç Karakeçili Oymağı’nın bir kısmı da batıya doğru göç etmiştir.¹⁷⁷

19. yüzyıla ait arşiv belgelerine göre Karakeçili Aşireti’ne mensup haneler Urfa sancağına bağlı

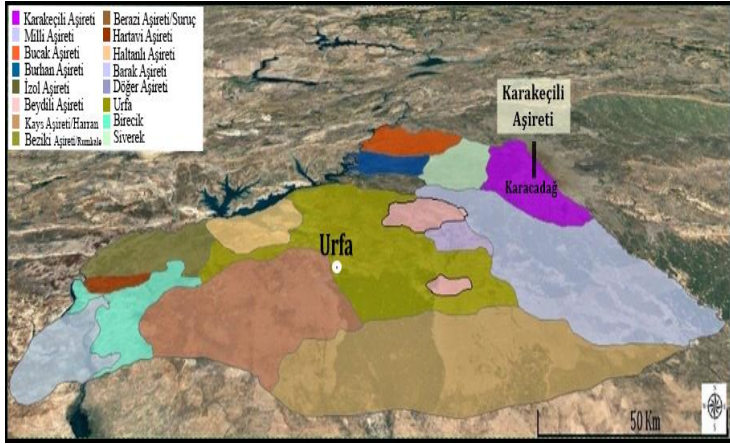
¹⁷⁵ Sümer, a.g.m., 1952, s.511.

¹⁷⁶ Yağmur Say, Karakeçili Aşireti ve Eskişehir’e İskân ile Kuyucak Karyesi’ndeki Özbekli Cemaati, *Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/3, Spring 2009, ss.1903-1954.

¹⁷⁷ Ali Şahin, *Güney Anadolu’da Beğdili Türkmenleri ve Baraklar*, Doğu Matbaası, Ankara, 1962, ss.18-23.

Beriyecik¹⁷⁸, Bozova, Suruç¹⁷⁹, Siverek¹⁸⁰, Viranşehir ve Birecik¹⁸¹ kazalarına da yerleşmiştir. Karakeçili Aşireti'nin Urfa ve Siverek çevresinde yaşadığı bölge aşağıdaki haritada görülmektedir.

Harita 5. Karakeçili Aşireti'nin Bulunduğu Yerler

Kaynak: Harita arşiv belgeleri ve bölgeyle ilgili tarihi coğrafya bilgilerimizden yola çıkılarak tarafımızca oluşturulmuştur.

¹⁷⁸ Mehmet Kıldıroğlu, *İslâm Tarihi ve Medeniyetinde Şanlıurfa "Osmanlı Belge ve Kaynaklarında Urfa IV" Osmanlı Döneminde Birecik'te Bulunan Oğuz Boyları*, Şanlıurfa Belediyesi Yayınları, Şanlıurfa, 2018, s.157.

¹⁷⁹ BOA, A.}MKT. UM. 238/11, H.23 Ramazan 1272 (28 Mayıs 1856)

¹⁸⁰ BOA, DH. MKT. 2231/18, R.27 Temmuz 1315 (08 Ağustos 1899)

¹⁸¹ Türkay, *a.g.e.*, s.99.

Urfa, Siverek ve Diyarbakır çevresindeki Karakeçililer, Harzemşâhlarla Anadolu Selçuklu Devleti arasında 1230'da yapılan Yassı Çemen Savaşı'nda Erzincan'a doğru gitmiş ve Anadolu Selçuklu hükümdarı I. Alâeddin Keykubat'a yardım etmişlerdir. Bu Karakeçililerin desteğiyle I. Alâeddin Keykubat, Harzemşâhları yenilgiye uğratmıştır.¹⁸²

Karakeçililer, Yavuz Sultan Selim döneminde yapılan 1514 Çaldıran, 1516 Mercidabık ve 1517 Ridanye savaşlarına katılmışlardır. Bu savaşlardaki yararlılıklarından dolayı Yavuz Sultan Selim, Karakeçililere “*Harameyn-i Şerifeyn Aşireti*” unvânını vermiştir.¹⁸³ Bu aşirete mensup bir miktar hane Yavuz döneminde Karacadağ çevresine yerleştirilmiştir. Buraya yerleştirilen Karakeçililer, bölgedeki Kürtlerle hızlı ve yoğun bir şekilde akrabalık bağları kurdukları için Kürtleşerek onların dillerini konuşmaya başlamışlardır.¹⁸⁴

XVI. yüzyılda Urfa sancağına ait vergi kayıtlarında, Karakeçili Aşireti'nden vergiye tâbi olanlar arasında Bayram, Budak, Durmuş, Dünder, Gündoğmuş, Kaya, Sarı,

¹⁸² İbrahim Hayrullah Sun, *Karakeçililer*, Siverek Kaymakamlığı Yayınları, Şanlıurfa, 2003, ss.14-15.

¹⁸³ Müjgân Cunbur, *Gözden Kaçan Bir Risale*, Türk Kültüründe Karakeçililer Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1999, s.52.

¹⁸⁴ Mark Sykes, *The caliphs' last héritage, a short history of the Turkish empire*. London: Macmillan And Co., 1915, p.577.

Satılmış, Tanrıverdi ve Yağmur gibi Türkçe adlar taşıyan birçok kişiye rastlanmaktadır.¹⁸⁵ XVI. yüzyılın ikinci yarısından sonra bu oymaklar Beriyyecik nahiyesine bağlanmışır.¹⁸⁶ Aynı yüzyılda bir miktar Karakeçili hanesi de Akkeçili Oymağı ile birlikte Mardin, Besni, İç-el ve Teke yörelerine yerleşmiştir. 1568 yılına ait bir hükümde Karaman ilinde bir sipahiye bağlı olan Karakeçili Cemaati'nin yirmi otuz yıldan beri Teke sancağında yaşadığı belirtilerek Teke sancağı defterine kaydedilmesi istenmiştir.¹⁸⁷

1865-1866 yıllarında Karakeçili Aşireti'ne mensup 60 hane Berâzi Aşireti'ne tâbi olup Suruç civarına yerleşmiştir. Yine aynı yıl Karakeçili Aşireti'ne tâbi Şeyhânlı Oymağı da 40 haneyle Urfa ve Siverek sınırına yerleşmiştir. Zikredilen yerlere yerleşen aşiret mensupları geçimlerini tarım ve hayvancılıkla sağlamıştır.¹⁸⁸

1843 yılında Siverek'e bağlı Karakeçili nahiyesindeki köy adları, hane ve nüfus sayıları aşağıdaki tabloda verilmektedir.

¹⁸⁵ Faruk Sümer, Karakeçili, *TDV. İA.*, İstanbul, 2001, C. 24, ss.428-429.

¹⁸⁶ Tuncer Baykara, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş*, Ankara, 1988, ss.198-199.

¹⁸⁷ Üner, *a.g.e.*, ss.49-50.

¹⁸⁸ BOA, YEE 37/46, s. 47, H.1282 (M.1865-1866)

Tablo 5. 1843'te Karakeçili Nahiyesine Bağlı Köyler ve Nüfusu

Köy Adı	Hane	Nüfus
Alakı	9	17
Âzim Melek	11	17
Bugdagan	4	8
Candergiş	2	4
Celavedir	4	6
Çanakçor	9	16
Diğer Zeyni	9	17
Ferik	5	9
Feyyaz	2	2
Gıs Darı	21	27
Hadun	9	13
Keçi Burcu	9	14
Kir Belek	6	13
Giş Hisar	11	19
Kurdini	21	29
Metik/Hetik	2	2
Mısto Halili	6	14
Mizâr	18	29
Narince	6	12
Salur	6	12
Sülüklü	4	7
Timiti	7	10
Zeyni	9	11
Toplam	190	308

Kaynak: BOA, NFS. d. 2703, s.309-329, H.01 Zî'l-hicce 1258 (03 Ocak 1843)

1843 yılında Karakeçili nahiyesinde 23 köy bulunmaktadır. Bu köylerdeki hane sayısı toplamda 190 olup, hanelerdeki nüfusun toplamı 308'dir. Hane başına nüfus ortalaması 1.6'dır. Aynı arşiv belgesinde Karakeçili nahiyesindeki köylerin bir kısmının havâss-ı hümâyûn olduğu ve gelirlerinin doğrudan devlet hazinesine aktarıldığı bir kısmının da malikâne usulüyle malikânelere kayd-ı hayat şartıyla verildiği belirtilmiştir.¹⁸⁹

1881 yılında doğuda asayişî sağlamak ve aşiretleri kontrol altına almak amacıyla 146 aşiret reisi Sivas ve Halep çevresine sürgün edilmiştir. Sürgün edilen bu aşiret reisleri arasında Karakeçili Aşireti'ne mensup Halil Bey ve kardeşi Derbi de bulunmaktadır.¹⁹⁰ Karakeçili Aşireti, Urfa'nın Fransız işgalinden kurtarılmasında önemli rol oynamıştır.¹⁹¹ Urfa sancağındaki Karakeçili Aşireti'ne tâbi oymaklar şunlardır:

¹⁸⁹ BOA, NFS. d. 2703, s.176-186 H.01 Zi'l-hicce 1258 –(3 Ocak 1843)

¹⁹⁰ BOA, Y. A. HUS. 167/25/5, s.2, 3, 4, H.14 Cemâziye'l-âhir 1298 (14 Mayıs 1881) tarihinde Sivas'a sürgün edilen 146 aşiret reisi içinde: "... Karakeçi Aşireti reisi Halil Beg ve birâderi Derbi..." de vardı.

¹⁹¹ Akalın, Kürkçüoğlu, *a.g.e.*, s.132; Karakeçili reisleri, 1919 yılında Fransızların Urfa'yı işgaline karşı mücadeleye katılmıştır. Fransızlara karşı mücadele eden Karakeçililer arasında Hışman Bey ve Gabri köyünden Hasan oğlu Musa'nın adı geçmektedir.

4.13.1. Cerabânlı Oymağı

Karakeçili Aşireti'ne mensup olan Cerabânlı Oymağı 1875 yılında Siverek ve Kâhta kazaları civarında yaşarken, 500-600 haneyle Siverek ve Viranşehir sınırındaki Karahisar, Gülgör, Suri, Hamidi, Hurkaz, İki Hırabreş ve Karuk köylerine yerleştirilmiştir. İskân bölgesine uyum sağlayamayan Cerabânlı Oymağı geldiği Kâhta ve Siverek civarına geri dönmek istemiştir.¹⁹²

4.13.2. Şihan, Balekân, Aminân Oymakları

Cerabânlı Oymağı dışında Karakeçili Aşireti'ne mensup Şihan, Balekân, Aminân oymakları bulunmaktadır. Bu oymaklardan Şihân Oymağı kendi içinde Binkasım, Davarân, Hacân, Kotân, Kubatân, Musiken, Şihkân ve Şihimân adlı kollara ayrılmıştır. Balekân Oymağı beş kola ayrılmıştır. Bu kollar Ali Çepik, Çaput, Hıdıraşk, Kadılar ve Musikân kollarıdır. Aminân Oymağı ise kendi içinde yedi kola ayrılmıştır. Bunlar Bilisök, Dodân, Habkân, Meluyân, Musikân, Rutık ve Ubik kollarıdır.¹⁹³

¹⁹² BOA, A). MKT. MHM. 478/34, 22 Rebî'ül-âhir 1292 (28 Mayıs 1875) tarihli belgede: "...Karakeçi nâhiyemize tâbi' Virânşehir kazâsına hem hudûd bulunan Siverek aşağı yukarı Karahisar ve Gülgör ve Suri ve Hamidi ve Hurkaz ve iki Hırabreş ve Karuk kurâlarında meskûn kâffe-i ahâli zaten Karakeçi oymaklarından Cerabânlı Oymağı ve cümlesi Siverek kazâsı nüfusu..."

¹⁹³ Adnan Doğruyol, Muharrem Bayar, Diyarbekir eyâletinde Yaşayan Karakeçili Yörük Aşireti'nin Tarihi ve Kültür Hayatı, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı: 197, Nisan 2012, ss.103-124.

4.14. Karavar Aşireti

Arşiv belgelerinde “*Karavar*” şeklinde geçen bu aşiretin adı Urfa çevresinde “*Kırvan ve Keravar*” şeklinde zikredilmektedir. Ziya Gökalp, Siverek çevresinde dört büyük aşiretin olduğunu ifade etmektedir. Bu aşiretler Bucak, Karakeçili, Karavar ve Milli aşiretleridir. Karavar ve Bucak aşiretleri Siverek’in kuzey ve batı taraflarına yerleşmişlerdir. Siverek çevresindeki bu aşiretlerden Milliler, Karakeçililerle Karavarlılar da Bucaklılarla husumetlidir.¹⁹⁴

Karavarlı Aşireti’ne mensup haneler Siverek’e bağlı Karavar nahiyesindeki köylere yerleşmiştir. 1850 yılında Karavar nahiyesine bağlı köyler, bu köylerdeki hane ve nüfus sayıları aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Tablo 6. 1850’de Karavar Nahiyesine Bağlı Köyler ve Nüfusu

Köy Adı	Hane	Nüfus
Til Kebir	25	37
Kefuz	10	15
Yukarı Til	11	30
Seher Gede	27	63
Hub	30	62
Yemadun/Meyadun	29	53
Toplam	132	260

Kaynak: BOA, NFS. 2708, s.69-72, 29 Zi’l-hicce 1266 (5 Kasım 1850)

¹⁹⁴ Gökalp, *a.g.e.*, s.58.

1850 yılında Karavar nahiyesinde 6 köy bulunmaktadır. Bu köylerde bulunan hane sayısı 132 olup, hanelerde oturan nüfusun toplamı 260 kişidir. Hane başına nüfus ortalaması yaklaşık 2 kişidir. Karavar Aşireti, Urfa'nın Fransız işgalinden kurtarılmasında önemli rol oynamıştır.¹⁹⁵

4.15. Körân Aşireti

Urfa'da Körân Aşireti olarak bilinen bu aşiret esasen Süleymâniye'deki Goran Aşireti'nin bir devamıdır. Martin Van Bruinessen, "*Ağa, Şeyh Devlet*" adlı eserinde bu aşiretin "*Goran*" dilini konuştuğunu ve Süleymâniye bölgesinde yerleşik hayata geçip tarımla uğraştığını ifade etmiştir.¹⁹⁶ Rus Vladimir Minorskiy, Bitlis çevresinde yaşamış olan Goran Aşireti'nin hâkim olduğu kaleleri sayarken "*Kûr*" kalesinden de bahseder. Bu kalede yaşayan halka "*Kûr kalesinden*

¹⁹⁵ Akalın, Kürkçüoğlu, *a.g.e.*, s.140; XX. yüzyılın ilk çeyreğinde Karavar Aşireti'nin reisi Odabaşızâde Mahmut'tur. Bu aşiretin diğer bir reisi de Odabaşızâde Mehmet Emin Efendi'dir. Bu aşiret de Ekim 1919'da Fransızların Urfa'yı işgaline karşı mücadeleye katılmıştır. Odabaşızâde Mehmet Emin Efendi, Fransızlara karşı kahramanca mücadele ettiği için 1925 yılında TBMM tarafından "Kırmızı Şeritli İstiklal Madalyası" ile ödüllendirilmiştir. Fransızlara karşı ön saflarda mücadele eden diğer bir Karavar mensûbu da Odabaşızâde Lami Bey'dir. Odabaşızâde Mahmut, Odabaşızâde Mehmet Emin ve Odabaşı Lami 21 Haziran 1934 tarihinde çıkarılan Soyadı Kanunu'nu ile "Odabaşı" soyadını almıştır. Ayrıca Odabaşızâde Mahmut Efendi de II. TBMM'de Siverek, 3. ve 4. Dönem TBMM'de Urfa milletvekilliği yapmıştır.

¹⁹⁶ Bruinessen, *a.g.e.*, ss. 82, 176-177.

olanlar” anlamına gelen “*Kûrân*” unvânı verilmiştir. Zamanla bu isim “*Körân*” şekline dönüşmüştür.¹⁹⁷

Urfa ve Siverek arasında Körân Aşireti’ne mensup bir miktar hane de bulunmaktaydı. 1851-1853 tarihli ve 443 numaralı Siverek Şer’iyye Sicilindeki bazı kayıtlarda bu aşirete dair bilgilere yer verilmektedir. Örneğin 115 numaralı dava kaydında Körân Aşireti’ne mensup Mustafa isimli şahıs yine aynı aşirete mensup Zülfü Gezgir adlı şâhsa 105 kuruş borç verdiğini fakat aradan beş yıl geçmesine rağmen geri alamadığını ifade etmektedir.¹⁹⁸ Aynı şer’iyye sicilinde Siverek’e bağlı “*Körân*” adında bir köyün olduğu da belirtilmektedir. Körân Aşireti Fransızların Urfa’yı işgaline karşı mücadele etmiştir.¹⁹⁹

4.16. Milli Aşireti

Osmanlı arşiv belgelerinde “...*Diyarbakır ve Rakka havalisinde kâin Millilû ve Tercîl aşiretleri...*” şeklinde belirtildiği üzere Milli Aşireti, Rakka, Urfa, Siverek ile

¹⁹⁷ Bozkurt, *a.g.e.*, 2009, s.130.

¹⁹⁸ Yiner, *a.g.t.*, s.127; Urfa’da 2020 yılı itibarıyla “*Köran*” soyisimli birçok aile yaşamaktadır.

¹⁹⁹ Akalın, Kürkçüoğlu, *a.g.e.*, s.133; Mücadeleye katılan Körânlılar arasında Körânzâde İbrahim Efendi, Körânzâde Bekir Efendi ve Körânzâde Mustafa Efendi gibi kişilerin adları geçmektedir. Körânzâde Bekir Efendi, Siverek Müdâfa-i Hukuk Cemiyeti’nin kurucu ve yöneticisidir. Körânzâde İbrahim Efendi, Körânzâde Bekir Efendi ve Körânzâde Mustafa Efendi 21 Haziran 1934 tarihinde çıkarılan Soyadı Kanunu’nu ile “*Köran*” soyadını almıştır.

Osmanlı tahrir defterlerinde, Milli adıyla zikredilen cemaatler yoğun olarak Mardin ve Urfa çevresinde yaşamaktaydı.²⁰² Bu tahrirlerde Milli Aşireti'nin yerleşik cemaatleri kadar göçebe cemaatlerine de değinilmiştir.²⁰³ Milli Aşireti'ne tabi Bamran, Dodıkân, Sinikân ve Ömergan aşiretleri 1707 yılından sonra Mardin ve Diyarbakır çevresinde taşkınlıklarını artırmıştır. Bundan dolayı 1711 yılında Rakka'ya iskân edilmişlerdir. Fakat bu aşiretler iskân bölgelerine gitmeyerek buldukları bölgelerde taşkınlık yapmaya devam etmişlerdir. Bu durumun engellenmesi için 1718 tarihinde bu aşiretler bir kez daha Rakka'ya iskân edilmiştir. Dodıkân, Barman ve Sinikân aşiretlerine mensup bir miktar hane iskân bölgesine gitmiştir. Rakka'ya giden bu haneler Rakka valisinin görevden alınması, Mardin Voyvodası ile Milli reisi İsmail'in oğulları Haydâr ve Mustafa'dan aldıkları mektuplar üzerine Rakka'dan ayrılarak tekrar Mardin'e dönmüşlerdir.²⁰⁴ Milli Aşireti'ne mensup Abdi Ağa, 1736-1747 yılları arasında İran'da hüküm süren Nadir Şâh zamanındaki savaşta Bağdat valisi Ahmet Paşa'nın hizmetinde bulunmuştur. Bu savaşta gösterdiği

²⁰² Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu'da aşiretler, cemaatler, oymaklar (1453-1650)*, *Türk Tarih Kurumu*, Ankara, 2009, ss. 1677-1679.

²⁰³ Nejat Göyünç, *16. Yüzyılda Mardin Sancağı*, *Türk Tarih Kurumu Yayınları*, Ankara, 1991, s.79.

²⁰⁴ Üner, *a.g.e.*, s.57.

yararlılıktan dolayı Osmanlı yöneticileri tarafından Abdi Ağa, Milli Aşireti reisliğine getirilmiştir.²⁰⁵

Milli Aşireti'ne mensup haneler Urfa ve çevresinde daha çok Siverek, Karacadağ, Viranşehir bölgesinde yaşamaktaydı. Siverek çevresindeki Milliler Hoşin, Çem ve Burhan nahiyelerine yerleşmişti.²⁰⁶ 1843 yılında Hoşin ile Çem nahiyelerine bağlı köyler ve bu köylerin nüfuslarıyla ilgili bilgiler aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Tablo 7. 1843'te Hoşin ve Çem Nahiyelerine Bağlı Köyler ve Nüfusu

Köy Adı	Nahiye Adı	Hane	Nüfus
Bakçe	Hoşin	8	21
'Amarlı nam-ı diğer Kürt Çermiş	Hoşin	17	45
Arab Çermiş	Hoşin	14	26
Hoşin	Hoşin	60	120
Karacurun	Hoşin	35	71
Kızılkaya	Hoşin	6	11
Orgız	Hoşin	8	17
Nacarük	Hoşin	12	20
Bakçecik	Hoşin	21	34
Kıl Aslan	Çem	31	51
Mışmışani nâm-ı diğer Sıpanos	Çem	22	33
Göktepe	Çem	12	24
Seylan	Çem	13	25

²⁰⁵ Fatih Ünal, Osmanlı Devleti'nin Son Yıllarında Güneydoğu Aşiretlerinden Millî Aşireti ve İbrahim Paşa, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Ankara, 2007, Sayı 41, ss.183-204.

²⁰⁶ BOA, DH. TMIK. M. 183/44, H.19 Receb 1322 (29 Eylül 1904)

Hilun²⁰⁷	Çem	10	23
Hilvan	Çem	7	11
Karapınar nam-ı diğer Çakuran	Çem	14	21
Çamurlu	Çem	8	14
Derbi Sipi	Çem	3	7
Hamdun	Çem	14	23
Kımaz	Çem	1	4
Hacı Ekber	Çem	3	4
Sucuhan	Çem	7	12
Kucak	Çem	3	3
Bölükbaşı	Çem	9	16
Araboğlu	Çem	7	18
Kadioğlu	Çem	4	9
Haçtaşı	Çem	11	17
Aslan	Çem	18	36
Şamun	Çem	8	12
Talıh	Çem	8	10
Kulli	Çem	6	12
İncirlü	Çem	3	5
Havran	Çem	4	9
Ağcakend	Çem	15	23
Hıdık	Çem	4	6
Canakçı	Çem	5	11
Taşlu	Çem	7	16
Çeltük	Çem	8	17
Toplam		446	837

Kaynak: BOA, NFS. d. 2703, s.161-176, 225-256, H.01

Zî'l-hicce 1258 (3 Ocak 1843)

²⁰⁷ Hilun köyüne Sinikan Aşireti'ne mensup hâneler de yerleşmiştir. (Kemal Cibek, 05 Mayıs 2020, Görüşme)

1843 yılında Siverek'e bağlı Hoşin nahiyesinde 9 köy, 181 hane ve 331 nüfus, Çem nahiyesinde ise 29 köy, 265 hane ve 472 nüfus bulunmaktadır. Köylerdeki hane sayısı toplamda 446 olup, bu hanelerdeki nüfus 837 kişidir. Hane başına nüfus ortalaması 1.9 kişidir. Aşiret mensuplarının en kalabalık yaşadığı köy 60 hane ve 120 nüfusla Hoşin köyüdür. Bu köydeki nüfus ortalaması hane başına 2 kişidir. Milli Aşireti'nin yaşadığı köyler tablodakilerle sınırlı değildir. Aşiret mensupları daha çok Viranşehir civarındaki Yenişehir'de yaşamıştır.

4.16.1. Advân Aşireti

Milli Aşireti'ne tâbi olan Advân Aşireti, Arap taifesindedir. Bu aşirete mensup Benî Rabia adında bir kabile bulunmaktadır.²⁰⁸ Advân Aşireti Urfa, Siverek, Ceylanpınar, Harran, Mardin, İdlib²⁰⁹ ve Cizre²¹⁰ çevresinde konargöçer olarak yaşamıştır. 14 Mayıs 1898 tarihli belgede Advân Aşireti'ne mensup altmış kadar atlının Resülayn

²⁰⁸ Gökalp, a.g.e., ss.18, 82.

²⁰⁹ BOA, BEO, 1028/77096, H.27 Cemâziye'l-evvel 1315 (24 Ekim 1897) tarihinde Adliye Nezaretine gönderilen tezkirede: “...İdlib kazâsında Yavaliç Kabîlesi Şeyhi Muhammed el-Mustafa el-hâcc ile rüfekâsının pederleri Advân Aşireti reisini katl eylediklerinden ihkâk-ı hakk olunması...”

²¹⁰ BOA, DH. ŞFR. 233/33, R.05 Mart 1315 (17 Mart 1899) tarihinde Dâhiliye Nezaretine gönderilen şifreli telgrafta: “Şemmer Aşireti'nden otuz kırk kadar atlının Millî Aşireti üzerine Cizre'ye çıkarıldığı, Millî Aşireti'ne mensûb Advân kabîlesi'nden ba'zılarının asâkir-i Hamidiye'den iki kişiyi öldürdüğü...”

kazasındaki Bakara Aşireti'ne saldırdığı ve bu aşiretten altı kişiyi yaralayarak çok sayıda mal ve silahını gasbettikleri kaydedilmektedir.²¹¹ 19 Eylül 1899 tarihli belgede ise Advân, Sayhan, Şarkîyân, Türkân ve Ayolan aşiretlerinin Siverek yakınındaki Yoganca, Harap ve Zerek köylerini yağmalayarak köylünün hayvanlarını gasbettikleri ifade edilmektedir.²¹² 18 Ocak 1900 tarihli diğer bir belgede de Advân Aşireti'ne mensup kırk atlının Hüseyin el Fazıl el Merar'ın başkanlığında Harran'a bağlı Türkmen Colabı'ndaki Hamambendi köyüne saldırdığı ve buradan yedi sürü küçükbaş hayvan gasbettiği belirtilmektedir.²¹³

²¹¹ BOA, DH. ŞFR. 245/117, H.22 Zî'l-hicce 1315 (14 Mayıs 1898); tarihinde Dâhiliye Nezaretine gönderilen şifreli telgrafta: “...*Millî Aşireti'ne mensûb Advân Aşireti'nden altmış atlı kadar bir fırka, Resûlayn kazâsına tâbi Bakara üzerine hucûm ederek altı kişiyi cerh ve bir hayli ağnâm ve mevâşî-i sâ'ire ile altı tüfenk âhz ü gasbemelere üzerine zabtiyenin ısrarlı ta'kib ve mücâdelesi sonucu bir kısım emvâl-i magsûbenin isdirdâd edildiği...*”

²¹² BOA, DH. ŞFR. 262/64, R.13 Temmuz 1317 (26 Temmuz 1901) tarihinde Dâhiliye Nezaretine gönderilen şifreli telgrafta: “...*Millî Aşireti'ne mensup Advân, Seydân, Şarkîyân, Türkân, Ayolan aşâir-i ahâlisinin Siverek'e yakın mesâfede bulunan Yoğanca, Harab ve Zerek karyelerini basarak hayvanlarını gasbettikleri...*”

²¹³ BOA, Y. PRK. PT. 19/82, H.16 Ramazan 1317 (18 Ocak 1900) tarihinde Dâhiliye Nezaretine gönderilen telgrafta: “...*İbrahim Paşa tevâbi'inden ve Millî Aşireti'nin Advân Oymağı'ndan Hüseyin el Fazıl el Merar'ın riyâseti ile kırk atlı Harran'ın Türkmen Culabına merbût Hamambendi karyesine bi'l-hücûm yedi sürü ağnâm gasbettikleri...*”

1890 yılında Resulayn'daki Şeyh Beni bölgesinde yaşayan Çeçenlerle birlikte 'Advân, Bakara ve Behce aşiretleri Urfa çevresindeki aşiretlere saldırıp hayvanlarını gasbetmişlerdir.²¹⁴ 1897 yılında Advân Aşireti'ne bağlı Yavaliç Kabilesi'nin Şeyhi Muhammed el-Mustafa el-Hac'dır. Bu şeyh 1897 yılında Advân Aşireti'nin şeyhi olan babasını öldürmekle suçlanmıştır.²¹⁵ 1898 yılında Advân Aşireti'nin başında bulunan yönetici Şeyh Fâiz bin Ali'dir. Bu şeyh Kerek sancağında²¹⁶ vergi olarak toplanıp müzayede de satılan ve sonradan eşkıyalar tarafından gasp edilen develeri eşkıyadan geri alarak kolluk kuvvetlerine teslim etmiştir. Bu hizmetinden dolayı ona ve Benî Sahr Aşireti şeyhi Fevvez bin Sıtam'a Osmanlı nişanı verilmiştir.²¹⁷ 27

²¹⁴ BOA, DH. MKT. 1708/99, H.25 Receb 1307 (17 Mart 1890) tarihinde Dâhiliye Nezaretinden Zor sancağı mutasarrıflığına gönderilen yazıda: "...Urfa aşiretlerinin hayvanlarını gasbeden Resulayn kazâsının Çeçenlerle Behce, Bakara ve Advân aşiretlerinden ba'zılarının cezalandırılarak ellerindeki mağsûbâtın geri alınıp sahiblerine iâdesinin bir an önce sağlanması gerektiği, aksi taktîrde malları çalınan aşiretlerin intikam için harekete geçmesini önlenemeyeceği..."

²¹⁵ BOA, BEO, 1028/77096, H.27 Cemâziye'l-evvel 1315 (24 Ekim 1897)

²¹⁶ Kerek, Lut Gölü'nün 15 km doğusunda bulunan M.Ö. III. bin yılda kurulmuş olan bir şehirdir. 1517 yılında Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. Kerek, Osmanlı Devleti'nin son döneminde Suriye vilayetindeki Maan sancağının merkezi idi. Bkz. Mustafa L. Bilge, *TDV İ.A.*, "Kerek", C.25.

²¹⁷ BOA, DH. MKT. 2119/26, H.01 Cemâziye'l-âhir 1316 (17 Eylül 1898) tarihli belgede: "...Kerek sancağı dâhilinde vergi sayımına mukâbil alınıp müzayedeye satılan ve eşkiyâ tarafından

Nisan 1909 tarihli belgeye göre Halep eyaletinde Advân Aşireti'ne mensup 12 hanenin olduğu ve bu hanelerde 23 nüfusun bulunduğu anlaşılmaktadır.²¹⁸

4.16.2. Alreşanlı Aşireti

Milli Aşireti'ne tâbi olan Alreşanlı Aşireti, Rakka'ya iskân edilen aşiretlere aittir. Bu aşiret, Milli'ye tâbi diğer aşiret ve cemaatlarla birlikte Rakka'dan firar ederek Erzurum tarafına gitmiştir. Erzurum'da 1000 civarında süvari ve piyade ile gasp girişimlerinde bulunmuştur. Bundan dolayı Alreşanlı ve diğer Milli cemaatlarının 1728 yılında tekrar Rakka'ya gönderilmesi istenmiştir.²¹⁹ 1835 yılında Siverek'te yapılan nüfus sayımında Şehr nahiyesine bağlı "Alreşanlı" adında bir köye rastlanmaktadır.²²⁰ 1866-1867 tarihli ve 438 numaralı Siverek Şer'iyeye Sicilinde bu aşirete dair bilgilere rastlanmaktadır. Buna göre; Berâzi Aşireti'ne mensup olup Siverek'teki Karakeçili Aşireti içinde yaşayan Halil bin Abdullah'ın Alreşanlı Aşireti'nden Eyüp bin Celal tarafından öldürüldüğü belirtilmektedir.²²¹

gasbedilen develerin geri alınmasında hizmetleri görülen Advân Aşireti reislerinden Şeyh Fâiz bin Ali ile Benî Sahr meşâyihinden Fevvez bin Sitam'ın Osmanlı Nişanı ile taltifleri..."

²¹⁸ BOA, YEE. 37/40, s.1, H.06 Rebî'ül-âhîr 1327 (27 Nisan 1909)

²¹⁹ Murat Çelikdemir, Osmanlı döneminde aşiretlerin Rakka'ya iskânı (1690-1840). Yayımlanmamış doktora tezi, Fırat Üniversitesi, 2001, Elâzığ, s.124.

²²⁰ Satış, a.g.e., s.151.

²²¹ Ataş, a.g.t., s.141.

4.16.3. Benî Hatîb Aşireti

Arap taifesine mensup olan bu aşiretin Urfa, Siverek ve Mardin çevresinde yaşadığı ifade edilmektedir.²²² Siverek civarında yaşayan Benî Hatîb haneleri Milli Aşireti'ne tâbidir.²²³ 1890-1891 tarihli ve 221 numaralı Urfa Şer'iyye Sicilindeki kayıtlardan Benî Hatîb Aşireti'ne mensup hanelerin Urfa sancağına bağlı Harran nahiyesinde de yaşadığı anlaşılmaktadır.²²⁴

4.16.4. Çuvan Aşireti

Çuvan Aşireti, Milli Aşireti'ne tâbi bir aşirettir.²²⁵ Bu aşirete mensup haneler Karacadağ, Siverek ve Diyarbakır çevresinde konargöçer olarak yaşamaktaydı.²²⁶ Çuvan Aşireti'ne bağlı Kaçak, Şekirân ve Satan kabileleri bulunmaktadır.²²⁷ 1896 yılında Milli Aşireti'nin reisi İbrahim Paşa, Çuvan, Türkân ve İzol aşiretlerinden iki Hamidiye Alayının oluşturulmasını Erkân-ı Harbiye'ye teklif etmiştir. Erkân-ı Harbiye müşiri Şâkir Paşa yapılan sayımlar

²²² Türkay, *a.g.e.*, s.60.

²²³ Gökalp, *a.g.e.*, s.58.

²²⁴ Yasin Taş, Kadı sicillerine göre XIX. asrın ikinci yarısında Urfa'da sosyal hayat. Yayımlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2013, s.182.

²²⁵ BOA, BEO. 1056/79142, R.07 Kânûn-ı evvel 1313 (19 Aralık 1897)

²²⁶ BOA, Y. PRK. AZJ. 37/103, R.03 Teşrin-i Sâni 1314 (15 Kasım 1898)

²²⁷ Gökalp, *a.g.e.*, s.101.

neticesinde bu aşiretlere mensup asker ve hayvan sayılarının alay oluşturulması için yeterli olduğunu belirtmiş ve bu doğrultuda gerekenin yapılmasını istemiştir.²²⁸

4.16.5. Dodıkânlı Aşireti

Bu aşiretin adı Urfa çevresinde Dodıkân, Dodıkânlı, Doduki ve Dûdikî şeklinde telaffuz edilmektedir. Dodıkânlı Aşireti, başlı başına bir aşiret iken sonradan Milli Aşireti'ne tâbi olmuştur.²²⁹ Bu aşirete mensup hanelerin Urfa, Mardin, Rakka, Bitlis, Çankırı, Karaman, Aksaray sancaklarında ve Diyarbakır sancağının Silvan kazası civarında yaşadığı ifade edilmektedir.²³⁰

Urfa ve Rakka civarından firar eden Dodıkânlılar, Sorkânlı, Cemaleddinli, Milli ve Hasenânlı aşiretleri ile birlikte Mardin taraflarına giderek yağma hareketlerinde bulunmuşlardır. Bu durum devlet yetkilileri tarafından haber alınınca adı geçen aşiretlerin Mardin çevresinden alınarak tekrar iskân bölgesine gönderilmesi istenmiştir.²³¹

Dodikânlılar, 19. yüzyılda Urfa, Viranşehir, Ceylanpınar, Siverek, Hilvan, Adıyaman, Kâhta ve Narince civarında konargöçer olarak yaşamıştır. Konargöçer olan Dodıkân hanelerinin bir kısmı sonradan yerleşik hayata

²²⁸ BOA, Y. PRK. BŞK., 48/19, R.26 Eylül 1312 (08 Ekim 1896)

²²⁹ Gökalp, *a.g.e.*, s.37.

²³⁰ Türkay, *a.g.e.*, ss.75, 288.

²³¹ BOA, A. {DVNSMHM. d. 132/623, H.10 Rebî'ül-âhîr 1137 (5 Ocak 1725)

geçmiştir.²³² 19. yüzyılın sonlarında bu aşiretin Urfa, Viranşehir, Diyarbakır ve Silvan çevresinde kırk civarında köyü bulunmaktadır.²³³

4.16.6. Hasenânlı Aşireti

Dicle havzasındaki “*Mil*” bendini oluşturan yedi aşiretten biri de Hasenânlı Aşireti’dir.²³⁴ Konargöçer Ekrâd Yörükân taifesinden olan Hasenânlı Aşireti’nin adı arşiv belgelerinde Hasenân ve Hasenânlu şeklinde geçmektedir. Bu aşirete mensup hanelerin Siverek, Urfa, Rakka, Diyarbakır, İçel, Mardin, Mardin’in güneyinde bulunan Rizgân Suyu civarında, Diyarbakır eyaletinin Palu sancağında, Erzurum Kars ve Çıldır sancaklarında yaşadıkları ifade edilmektedir.²³⁵

İskân edildikleri Urfa çevresinden firar eden Hasenânlılar, bazı aşiretlerle birlikte Mardin taraflarında yağma hareketlerinde bulunmuşlardır. Bu durum devlet yetkilileri tarafından haber alınınca adı geçen aşiretlerin

²³² Gülçin Akuş, 29 Mayıs 2020, (Görüşme); Gülçin Akuş’un kendisi Dodikân Aşireti’ne mensuptur. Türkiye Cumhuriyeti Nüfus ve Vatandaşlık Genel Müdürlüğünün e-devlet üzerinden erişime açtığı soy kütüğünde dedesi Sino’nun 1864 yılında Adıyaman’a bağlı *Narice* köyünde doğduğu yazılmıştır.

²³³ Bozkurt, *a.g.e.*, 2009, s.212.

²³⁴ Gökalp, *a.g.e.*, s.96.

²³⁵ Türkay, *a.g.e.*, s 83.

Mardin çevresinden alınarak tekrar eski iskân bölgelerine yerleştirilmesi istenmiştir.²³⁶

4.16.7. Kejân Aşireti

Kejân, İsfahan'a bağlı bir kasabanın adıdır. Kejân Aşireti'ne mensup hanelerin bu kasabadan geldiği tahmin edilmektedir. Kejân Aşireti, sonradan Milli Aşireti'ne tâbi olmuştur.²³⁷ Aslen Türkmen olan bu aşiret Siverek, Karacadağ ve Urfa çevresine yerleşmiştir. 1927 tarihli Urfa Sâlnâmesinde bu aşiretin Beydili Aşireti ile akraba olduğu ifade edilmektedir.²³⁸

4.16.8. Nasrânlı Aşireti

Nasrânlı Aşireti, Milli Aşireti'ne tâbi bir aşirettir. Bu aşirete mensup haneler Urfa, Siverek, Karacadağ, Viranşehir ve Diyarbakır çevresine yerleşmiştir.²³⁹ XXI. yüzyılda Şanlıurfa ve Diyarbakır illerinde Nasrânlı Aşireti'ne mensup köyler bulunmaktadır.²⁴⁰

²³⁶ BOA, A. {DVNSMŞM. d. 132/623, H.10 Rebî'ül-âhîr 1137 (5 Ocak 1725)

²³⁷ Bozkurt, a.g.e., 2009, s.212.

²³⁸ 1927 Urfa Sâlnâmesi, s.100. “...Kejân Aşireti: Karacadağ'da sâkin aslen Türk bir aşireddir. Badılı Aşiretiyle karâbet-i asabiyyeleri vardır.”

²³⁹ Gökalp, a.g.e., s.58.

²⁴⁰ XXI. Yüzyılda Urfa ve Diyarbakır civarında Nasrânlı Aşireti mensuplarının yaşadığı birçok köy vardır. Bu köylere Şanlıurfa ilinin Virânşehir ilçesine bağlı 400 hâneli İncirli köyü, 170 hâneli

4.16.9. Seydânlı Aşireti

Milli Aşireti'ne tâbi olan Seydânlı Aşireti, Siverek çevresinde konargöçer olarak yaşamıştır. Seydânlı Aşireti, 1899 yılında Advân, Türkân ve Şarkıyân aşiretleriyle birlikte Siverek çevresinde bulunan Harab, Yoğanca ve Zerık köylerine saldırmış, bu köylerde yaşayan halkın çok sayıda mal ve hayvanını gasbetmiştir.²⁴¹ Seydânlı Aşireti'nin Siverek çevresinde yaşadığını gösteren diğer bir kayıt da 1851-1853 tarihli ve 443 numaralı Siverek Şer'iyeye Sicilidir. Buradaki 132 numaralı davada “*Seydânlı Muhammed Ağa ve Seydânlı Molla Haso*” adlı kişilerin isimleri zikredilmektedir.²⁴²

4.16.10. Sinikân Aşireti

Ekrâd taifesinden olan Sinikân Aşireti, Milli Aşireti'ni oluşturan yedi büyük aşiretten biridir.²⁴³ Urfa çevresinde bu aşiretin adı Sinkâ, Sinkân, Sinikân ve Sindikân

Zoka Guhresiya köyü, 500 hâneli Yukarı Bakımlı köyü (Mange Sora Jorin), 450 hâneli Aşağı Bakımlı köyü (Mange Sora Jer), 350 hâneli Karakuzu köyü, 400 hâneli Zoka Hirpoya, 150 hâneli Sabuni köyü ve Diyarbakır ilinde bulunan 350 hâneli Yalankoz köyü, 100 hâneli Birikakizir köyü, 400 hâneli Dajdirek köyü, 250 hâneli Hendek köyü örnek verilebilir. (Bkz. *tr-tr.facebook.com/NasiranliAsireti/Erişim:09.05.2020*)

²⁴¹ BOA, DH. ŞFR. 262/64, R.13 Temmuz 1317 (26 Temmuz 1901)

²⁴² Yiner, *a.g.t.*, s.136.

²⁴³ Gökalp, *a.g.e.*, s.37.

şeklinde telaffuz edilmektedir. Bu aşiretin Rakka, Erzurum, Sivas, Çıldır, Mardin, Kırşehir, Kars, Diyarbakır sancağı ve Ergani kazası, Siverek, Niğde sancağının Nevşehir kazası, Mardin'in güneyinde kalan Rizgan Suyu civarında yaşadığı ifade edilmektedir.²⁴⁴

Sinikân Aşireti'ne mensup bazı haneler 1707 yılından sonra Mardin ve Diyarbakır çevresinde yağma hareketlerinde bulunmuştur. Bu sebepten dolayı Bamran, Dodikân ve Ömergan aşiretleriyle birlikte 1711 yılında Rakka'ya sürgün edilmiştir. Fakat bu aşiretler Rakka'ya gitmeyerek Diyarbakır ve Mardin çevresinde yağma faaliyetlerine devam etmiştir. Bu durumun engellenmesi için 1718 yılında bir kez daha adı geçen aşiretler Rakka ve Urfa arasına iskân edilmişlerdir. Sinikân Aşireti'ne mensup haneler iskân bölgesine gitmiştir. Rakka'ya giden bu haneler Mardin Voyvodası ve Milli reisi İsmail'in oğulları Haydâr ve Mustafa'dan aldıkları mektup üzerine tekrar Mardin taraflarına dönmüştür.²⁴⁵

Batman'da yaşayan Sinikân mensupları Beşiri kazasının sınırları içine yerleşmiştir. 1902 yılı itibarıyla başlarında bulunan reis İbrahim Ağazade Hasan Ağa'dır.²⁴⁶ Beşiri'deki Sinikân mensuplarına yine aynı bölgede yaşayan

²⁴⁴ Türkay, *a.g.e.*, s.89.

²⁴⁵ Üner, *a.g.e.*, ss.56-57.

²⁴⁶ BOA, DH. MKT. 2599/110, H.29 Zîl-hicce 1319 (8 Nisan 1902) tarihli belgede: “...Beşiri'nin Sinikân Aşireti reisi İbrahim Ağazâde Hasan Ağa ve aşiretine Reşkotân Aşireti tarafından yapılan zulmün durdurulması...”

Reşkotan Aşireti tarafından çeşitli eziyetler yapılmıştır. Bu eziyetlerin sonlandırılması için devlet kurumları arasında çeşitli yazışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu yazışmalar neticesinde iki aşiretin reisinden birbirlerine saldırmayacaklarına dair teminat senetleri alınmıştır.²⁴⁷ Bu senetlere rağmen sonraki yıllarda da iki aşiret arasındaki çatışmalar devam etmiştir.²⁴⁸

Sinikân Aşireti'ne mensup bir miktar hane de 19. ve 20. yüzyıllarda Urfa, Siverek, Hilvan ve Bozâbâd civarına yerleşmiştir.²⁴⁹ Urfa şehir merkezinde yaşayan bazı Sinikânlılar, 1934 yılındaki Soyadı Kanunu ile “*Cibek*”, “*Sinikan*” ve “*Barçin*” gibi soyadları almışlardır. Hilvan'daki Sinikân mensuplarının bir kısmı Yuvacalı köyünde oturmaktadır. Bu köyde oturan Sinikânlılar “*Cibek*” soyadını taşımaktadır.²⁵⁰

²⁴⁷ BOA, DH. TMIK. M. 145/17, H.07 Rebî'ül-evvel 1321 (3 Haziran 1903) tarihinde Diyarbakır'dan Dâhiliye Nezaretine gönderilen telgrafta: “...*Beşiri ve Garzân kazâları dâhilinde meskûn Sinkân ve Reşkotân aşiretleri arasındaki adâvetin karşılıklı senetler alınarak te'lif edildiği...*”

²⁴⁸ BOA, BEO, 2872/215358, H.24 Cemâziye'1-evvel 1324 (16 Temmuz 1906) tarihinde Sadaret Mektubi Kaleminden Seraskerlik makamına gönderilen yazıda: “...*Beşiri kazâsında Sinikân Aşireti ile Reşkotânlılar arasında vukû' bulan münâza'at ve Reşkotânlıların ma'rûf olan huşûnet ve husûmetlerine binâen kazâ-i mezkûrde bulunan müfreze-i nizâmîyyenin bilind noktası...*”

²⁴⁹ Bozkurt, a.g.e., 2009, s.206.

²⁵⁰ Kemal Çibek, 05 Mayıs 2020, (Görüşme)

4.16.11.Sorukânlı Aşireti

Sorukânlı Aşireti, Milli Aşireti'ne tâbidir. Bu aşirete mensup haneler Siverek çevresine yerleşmiştir.²⁵¹ Bu durum 1851-1853 tarihli ve 443 numaralı Siverek Şer'iyeye Sicilinde kayıt altına alınmıştır.²⁵² 1865-1866 yıllarında Urfa vilayetinde kayıt altına alınan aşiretler arasında Sorukân Aşireti de bulunmaktadır. Bu aşirete mensup bir miktar hane Bozabâd nahiyesine yerleşmiştir. Zikredilen yere yerleşen Sorukânlı haneleri burada tarım ve hayvancılıkla uğraşmıştır.²⁵³

4.16.12.Şarkıyânlı Aşireti

Konargöçer Türkmen Ekrâdı taifesinden olan Şarkıyânlı Aşireti'nin adı arşiv belgelerinde Şarkî, Şarkıyân, Şarkıyânlı ve Şerkıyânlar şeklinde geçmektedir. Bu aşirete mensup hanelerin Rakka, Erzurum, Diyarbakır eyaletleri, Kilis sancağı, Diyarbakır eyaletine bağlı Mardin, Siverek ve Ergani kazaları civarında yaşadığı ifade edilmektedir.²⁵⁴ Ziya Gökalp bu aşiretin Yezidî Kurmanc olduğunu ve Millilere tâbi olup Viranşehir çevresinde yaşadığını belirtmektedir.²⁵⁵

1738 yılında Şarkıyânlı Aşireti'nin reisi Abdi Ağa'dır. Abdi Ağa, Mardin çevresindeki köylere saldırarak

²⁵¹ 1927 Urfa Vilayet Sâlnâmesi, s.99.

²⁵² Yiner, *a.g.t.*, s.196.

²⁵³ BOA, YEE 37/46, s. 47, H.1282 (M.1865-1866)

²⁵⁴ Türkay, *a.g.e.*, s.592.

²⁵⁵ Gökalp, *a.g.e.*, s.38.

bu köylerden beş bin koyun, yüz elli sığır, iki yüz elli at ve hanelerdeki iki bin kuruşu gasbetmiştir.²⁵⁶

1847 yılında Şarkıyânlı Aşireti'ne mensup bir miktar hane vergisini düzenli ödemeyip taşkınlık yaptığı için Musul valisi Tâhir Paşa'nın izniyle Mardin sancağına bağlı Nusaybin kazasındaki Hamidat köyüne yerleştirilmiştir. Bu aşiret her yıl Mardin hazinesine 900 yetişkin küçükbaş hayvan ve 6 yetişkin kısrak vergi ödemeyi kabul etmiştir. Musul valisi Tahir Paşa'nın ölümünden sonra aşiret reisleri vergi ödemeyi reddetmişlerdir. Bu durum üzerine o bölgede bulunan Muşlu Hüseyin Paşa, Kiki Aşireti'ni ve çevresindeki bazı aşiretleri yanına alarak Şarkıyânlı Aşireti'ne 3 gün zaman tanımış ve vergilerini ödemelerini istemiştir. Şarkıyânlılar bu vergiyi ödememekte ısrar edince üzerlerine gidip mal ve hayvanlarını yağmalamıştır.²⁵⁷

15 Haziran 1855 tarihli arşiv belgesine göre Şarkıyânlı Aşireti, Urfa-Siverek ticaret yolundan geçen kervanlara zarar verdiği için bu bölgeden alınarak uygun bir

²⁵⁶ İbrahim Özgül, Şer'iyeye Sicillerine Göre XVIII. Yüzyılda Diyarbakır'da İkamet Eden Aşiretlerdeki Problemler ve Çözümleri, *Ekev Akademi Dergisi*, Sayı 77, s.245.

²⁵⁷ BOA, MVL. 10/14, H. 27 Cemâziye'l-evvel 1263 (13 Mayıs 1847) tarihli belgede: "...Şarkıyânlı Aşireti'nden mârrü'l-beyân mevâşî ve kısrakları tahsîl ve istifâ etmek ve vermeyib muhârebeye tasaddî ettikleri suretde ol havâliden kendilerini def" eylemek üzere başıbozuk asâkir-i sergerdegândan aşâir ağası bulunan Muşlu Hüseyin Ağa kullarının mevcûd olan yüz mikdâr süvâri ile ol tarafa sevk ve irsâl ederek... Şarkıyânın emvâl ve eşya ve çadır ve çerge ile külliyyetlü ağnâm ve deve ve öküzlerini yağma ederek..."

yere iskân edilmiştir. Bu aşirete mensup haneler iskân edildikleri bölgede tarıma teşvik edilmiştir.²⁵⁸ 1861 yılında Şarkıyânlı Aşireti'ne mensup bazı kimseler Harran nahiyesine bağlı Minare köyünde yaşamaktaydı.²⁵⁹

Bazı arşiv belgelerinde bu aşiretin Yezidi inancına mensup olduğu belirtilmektedir. Örneğin, 1852-1855 tarihli ve 205-1 numaralı Urfa Şer'iyeye Sicilinde bu durum dile getirilmektedir. Sicildeki 7 Ekim 1855 tarihli belgede Yezidi Şarkıyânlı Aşireti'nden "*Hemşi*" isimli kadının İslâm dinini kabul ettiği ve adını "*Aişe*" olarak değiştirip "*Haso bin Ali Seyyido*" ile evlendiği ifade edilmektedir.²⁶⁰

Yine 1856-1865 tarihli ve 205-2 numaralı Urfa Şer'iyeye Sicilinde 26 Haziran 1859 tarihli davada Şarkıyânlı Aşireti'nden olup Yezidi olan "*Meso bin Evso Veledi Tanu*" isimli erkek İslâm dinini kabul ederek adını "*Muhammed*" olarak değiştirmiş ve "*Derviş veledi Eysa*" ile evlenmiştir.²⁶¹

²⁵⁸ BOA, A.} MKT. NZD. 151/40, H.26 Ramazan 1271 (15 Haziran 1855) tarihli belgede: "...*Urfa ve Siverek kazâları miyânından hayme-nişîn olarak ebnâ-yı sebile atâle-i dest-i hisâr etmekde bulunan Şarkıyânlı ve Devrekânlı aşiretleri celb ve iskân olunarak nusretle emniyet-i târik maddesi istihsâl kılındığına dâir Urfa Meclisi'nin mazbata-i varakası takdîm kılındığını...*"

²⁵⁹ BOA, MVL. 758/48, H.15 Ramazan 1277 (27 Mart 1861) tarihli olup Urfa mutasarrıfı imzasıyla Meclis-i Vâlâ'ya gönderilen yazıda: "...*Şarkıyânlı Aşireti'nden olup Minare karyesi karîbinde bir tarla içinde maktûl bulunmuş olan Şeyho bin Eyüb'ün veresiyle...*"

²⁶⁰ Korkmaz, a.g.t., s.140.

²⁶¹ Ömer Cide, 205/2 numaralı Şanlıurfa şer'iyeye sicili'nin transkripsiyonu ve değerlendirilmesi, (Hicrî 1272-1282/Miladi

4.16.13.Şeyhânlı Cemaati (Millî'ye Tâbi)

Şeyhânlı Aşireti'ne mensup bir miktar hane, aşiret içindeki diğer hanelerle anlaşamadığı için göç ederek Milli Aşireti'ne tâbi olmuştur. Milli Aşireti'ne tâbi olan bu Şeyhânlı Cemaati, Siverek ve Viranşehir arasındaki bölgede konargöçer olarak yaşamıştır. 4 Mart 1902 tarihli belgeye göre Siverek çevresindeki Karakeçililer, Milli'ye tabi Şeyhanlılara saldırıp öldürme, yaralama ve gasb gerçekleştirmişlerdir.²⁶²

4.16.14.Türkân Aşireti

Türkân Aşireti, sonradan Milli Aşireti'ne tâbi olan aşiretlerdendir.²⁶³ Bu aşirete mensup haneler Karacadağ, Siverek ve Diyarbakır arasındaki bölgeye yerleşmiş olup Hamidiye Alayları içerisinde yer almışlardır. 1898 yılında

1856-1865). Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri, 2007, s.263.

²⁶² BOA, DH. ŞFR. 278/111, R.19 Şubat 1317 (04 Mart 1902) tarihinde Diyarbakır vilayetinden Dâhiliye Nezaretine gönderilen şifreli telgrafta: “...Siverek'de Millî Aşireti'nden Şeyhânlılar üzerine hücum ederek öldürme, yaralama ve gasb olayına karışan Karakeçili Aşireti mensûblarının yakalanarak gerekenin ifâ edileceği...”

²⁶³ BOA, BEO. 1056/79142, R.07 Kânûn-ı evvel 1313 (19 Aralık 1897) tarihinde Sadaret Mektubi Kaleminden gönderilen yazıda: “...Millî Aşireti'ne mensup... Türkân... ve mahallî aşiretlerden mürekkeb olarak derdest-i teşkil olan hususî süvârî alaylarına...”

yapılan askeri yoklamaya katılmamışlardır.²⁶⁴ Şirvân kazasında Şir Bey ve Süleymân Bey'in liderliğini yaptığı Üsttürkânlı Aşireti de bu aşirete mensuptur. 1881 yılında Sivas'a sürgün edilen 146 aşiret reisi içinde "...Şirvân kazasında Üsttürkân Aşireti ağalarından Şir Beg ve Süleymân ağalar..." da bulunmaktaydı.²⁶⁵

Türkân Aşireti, Siverek çevresinde Karakeçili Aşireti'ne komşu olarak yaşamıştır. Urfa'da yaşayan Beydililer içinde de Türkân adında bir oymak vardır. Karacadağ'da yaşayan Türkânlılar her ne kadar Kürtçe konuşsalar da Oğuz ilinin Beydili Boyu'na mensup olduklarını bilirler.²⁶⁶

1691 yılında Rakka'ya iskân edilen aşiret ve cemaatler içinde Türkânlı, Üsttürkânlı ve Delikânlı cemaatlerine mensup haneler de bulunmaktadır. Bu haneler daha önce Ergani'de yerleşmiş olup Ankara ve Çankırı sancaklarında kışlamıştır.

Türkânlı, Üsttürkânlı Aşireti ile birlikte, 1691 yılında Murat Kethüdâ idaresinde Urfa ve Rakka arasındaki Harran'a 162 hane olarak yerleştirilmiştir. Bu hanelerin 32

²⁶⁴ BOA, Y. PRK. AZJ. 37/103, R.03 Teşrin-i Sâni 1314 (15 Kasım 1898) tarihli belgede: "...Diyarbakir ile Siverek arasında vâki' Karacadağ nâm mahalde sâkin bulunan Türkân ve İzol aşâirlerinin dâhil-i nüfûsu ve âhz-ı asker kânûnnâmesine tâbi' buldukları gibi bu seneki kura yoklaması davetine icâbet etmedikleri..."

²⁶⁵ BOA, Y. A. HUS. 167/25/5, s.2, 3, 4, H.14 Cemâziye'l-âhir 1298 (14 Mayıs 1881)

²⁶⁶ 1927 Urfa Sâlnâmesi, s.100; "...İsminin delâleti vechile aslen Türkdür ve bunlar da Karacadağ'da sâkindirler."

tanesi Harran iç kalesinin Rakka'ya olan kapısına kadar ki bölgeye, 59 tanesi Üsttürkânlı Aşireti'ne tâbi olarak Çataltepe, Tel İdris ve Büyüksıcaşehri köylerine, 71 tanesi de yine Üsttürkânlı'ya tâbi olarak Tel Şinan ve Tel Mahruk köylerine iskân edilmiştir.²⁶⁷

1897 yılında Milli Aşireti'nin merkezi olan Yenişehir'e gönderilen Komisyon-u Mahsûsa aracılığıyla Hamidiye Hafif Süvâri Alaylarının defterlerine Türkân Aşireti'nden de haneler kaydedilmiştir. Ancak bu aşirete mensup bir miktar hane Hamidiye Alaylarına katılmak istemediği için firar etmiştir. Bu firarilerin yakalanması ve yeni firarların engellenmesi için Komisyon-u Mahsûsa heyeti bu aşiretin reislerini merkez vilayete çağırarak uyarmıştır.²⁶⁸

4.17. Merdisî Aşireti

Merdisî Aşireti'nin adı arşiv belgelerinde Merdisî, Mirdisî, Merdesî, Mirdasî ve Merdasî şeklinde

²⁶⁷ Çelikdemir, *a.g.t.*, s.173.

²⁶⁸ BOA, BEO. 1056/79142, R.07 Kânûn-ı evvel 1313 (19 Aralık 1897) tarihinde Sadaret Mektubi Kaleminden gönderilen yazıda: “...*Millî Aşireti'ne mensûb İzoli ve Türkân ve Çuvân ve mahallî aşiretlerden mürekkeb olarak derdest-i teşkil olan husûsî süvâri alaylarına müşîriyet-i celîlece teşkil ettirilen komisyon ma'rifetiyle kayd ve tahrîr edilmekte bulunan eşhâsin ekseri ahz-ı asker mu'âmelesine tâbi' nüfus-ı mukayyideden vukû' bakayasından ve asker firâriyelerinden oldukları anlaşıl原因 olarak komisyon-ı mezkûrun merkez vilâyetde aşâirin şâhıslarını tanıy erbab-ı vukûfdan komisyonda adamlar bulundurulması lüzûmu müşîriyet-i müşârûn-ileyh iş'âr kılındığı...*”

geçmektedir.²⁶⁹ Bu aşiret, 1024-1080 yılları arasında Halep'te hüküm süren Mirdasiler hanedanının devamıdır. Merdisî Aşireti'nin Anadolu'daki yerleşim yerleri Urfa, Diyarbakır, Mardin, Maraş, Erzurum, İçel, Hısn-ı Mansur'un Gerger kazası, Çankırı'nın Çerkes kazası ve Sultanönü sancağının Eskişehir kazasıdır.²⁷⁰

Konargöçer bir yaşam süren Merdisî Aşireti geçimini hayvancılıkla sağlamıştır. Bu özellikliği ile Osmanlı toplumunun et, süt, yağ, yün gibi ihtiyaçlarının önemli bir kısmını karşılamıştır. Örneğin 18 Ağustos 1792 tarihli arşiv belgesinde Merdisî Aşireti'nin 71.000 ve Cihânbegli Aşireti'nin de 8.000 koyununu İstanbul'a gönderdiği ifade edilmektedir..²⁷¹

Merdisî Aşireti'nin kışlağı Rakka eyaleti yaylağı ise Erzurum ve Ergani Madeni'nde bulunan Behremaz isimli yerdir. Merdisî Aşireti'ne mensup bir miktar hane Türkânlı Aşireti ile birlikte Ankara civarına yerleşmiş, bir miktar hane de Hısn-ı Mansur ve Kâhta civarındayken Fırat Nehri'ni geçip Siverek çevresine yerleşmiştir. Ankara çevresine yerleşen Merdisîler herhangi bir fenalığa karışmayacaklarına ve yüz bin kuruş vergi ödeyeceklerine dair yetkililere taahhüt

²⁶⁹ 2020 yılı itibarıyla Haliliye ilçesi sınırlarında “*Büyük Mirdesî*” adında bir köy bulunmaktadır.

²⁷⁰ Türkay, *a.g.e.*, ss.107-108, 110.

²⁷¹ BOA, HAT, 195/9666, H.29 Zi'l-hicce 1206 (18 Ağustos 1792) tarihli hatt-ı hümayûnda: “...*Cihânbeyli Aşireti'nin sekizbin koyunu ile Merdisî Aşireti'nin yetmiş bir bin koyununun İstanbul'a getirilmekte olduğu...*”

vermişlerdir.²⁷² Siverek'e yerleşen bu Merdisîler, Hısn-ı Mansur'da bulunan akrabalarını kendi yanlarına davet etmişlerdir. Bu davet üzerine Merdisîler, Cihânbey ve Kefuzi aşiretleriyle birlikte Hısn-ı Mansur'dan pey-der-pey ayrılarak Siverek'e göç etmiştir.²⁷³ Mark Sykes, Merdisi Aşireti'ne mensup olup yerleşik hayata geçen 1.000 hanenin olduğunu belirtmektedir.²⁷⁴

1844-1853 tarihli ve 204 numaralı Urfa Şer'iyeye Sicilinde Merdisî Aşireti'ne dair bilgilere rastlanmaktadır. Bu sicilde 8 Nisan 1847 tarihinde görülen 227 numaralı davada “*Merdisî Aşireti'nden Yusuf Paşa Mahallesi'nde sakin Oski Osman bin Velî Kâhya nâm kimesne*”den söz edilmektedir. Belirtilen davada Yusuf Paşa Mahallesi'nde oturan Merdisî Aşireti'ne mensup Velî Kâhyaoğlu Osman'ın bazı davalara dâhil olup yalancı şahitlik yaptığı ifade edilmektedir. Gerekli araştırmalar yapıldıktan sonra bu şahsın söylediklerine güvenilmemesi gerektiği

²⁷² BOA, C. ADL. 39/2365, H.03 Rebî'ül-evvel 1233 (11 Ocak 1818) tarihli belgede: “...Ankara civarında Türkânlı ve sâ'ir Mirdisî ta'bîr olunan aşiretlerin bundan böyle sirkat ve sâ'ir fenâlıklarda bulunmayacaklarını yüz bin gurus nezz-i rapt ile ta'ahhüd ettiklerine dâir Ankara kadılığından i'lâm gönderilmiştir.”

²⁷³ BOA, MVL. 700/31, H.09 Ramazan 1281 (5 Şubat 1865) tarihli olup, aşiretlerin Siverek çevresine yerleştirilmesini konu alan belgede: “...Siverek sancağına civâr bulunan Kefuzi ve Merdisî ve Cihânbeg naçarlarının Hısn-ı Mansur sancağından bi't- tefrîk Siverek sancağına ilhâk-ı husûsu...”

²⁷⁴ Sykes, a.g.e, p.576.

belirtilmiştir.²⁷⁵ Şer‘iyye sicilindeki bu bilgilerden Merdisî Aşireti’ne mensup hanelerin Urfa şehir merkezindeki Yusuf Paşa Mahallesi’nde oturduğu anlaşılmaktadır.

4.18. Omerânlı Aşireti

Ekrâd taifesinden olan Omerânlı Aşireti’nin adı arşiv belgelerinde Omerân, Omerânlı ve Omerânlı Torunları şeklinde geçmektedir. Bu aşiretin Hacı Mustafa ve İzdinoğlu Haco adında iki cemaati bulunmaktadır. Omerânlı Aşireti’ne mensup hanelerin Rakka, Maraş, Malatya, Antep, Divriği ve Genç sancakları ile İç-el’in Mut kazasında yaşadığı ifade edilmektedir.²⁷⁶ Ziya Gökalp, Kiki Çerikan Aşireti’ni oluşturan on bir kabileden birisinin de Omeran kabilesi olduğunu belirtmektedir. Ayrıca bu kabileden 30 hanenin 200 nüfus olarak Tel Şerir köyüne ve 10 hanenin de 50 nüfus olarak Çekil köyüne yerleştiğini ifade etmektedir.²⁷⁷

Göçebe olan bu aşiret yaz aylarında Urfa sancağına, kış aylarında ise Halep civarına göç etmiştir. 1850 yılında Omerân Aşireti’ne mensup bir miktar hane Halep tarafındayken Halep vergi defterine kaydedilmiştir. Urfa sancağına bağlı olan bu aşiretin Halep vergi defterine kaydedilmesi iki sancak arasında idari ve ekonomik anlamda sorunların yaşanmasına neden olmuştur.²⁷⁸

²⁷⁵ Ali Yıldız, 204 numaralı şer‘iyye sicili defterine göre Urfa’da ekonomik sosyal ve kültürel hayat. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2010, s.283.

²⁷⁶ Türkay, *a.g.e.*, ss.37, 41, 117, 338.

²⁷⁷ Gökalp, *a.g.e.*, s.61.

²⁷⁸ BOA, YEE. 35/90, s.1, H.05 Zi'l-hicce 1282 (21 Nisan 1866)

1851-1853 tarihli ve 443 numaralı Siverek Şer'iyeye Sicilinde bu aşirete dair bilgilere rastlanmaktadır. Bu şer'iyeye sicilindeki 8 numaralı davada “*Omerânlı Aşireti’nden Ahmed bin Abdullah ve Mahmud bin Kenan*” ve 120 numaralı davada “*Omerânlı Ömer Yusuf*” adlı kişilerin isimleri geçmektedir.²⁷⁹ Şer'iyeye sicilindeki bu bilgiler doğrultusunda Omerânlı Aşireti’ne mensup hanelerin 19. yüzyılda Siverek civarında yaşadığını ifade etmek mümkündür.

4.19. Ömerli Aşireti

Bozulus Türkmen taifesinden olan Ömerli Aşireti’ne mensup hanelerin Siroz sancağının Timurhisar kazası, Çankırı sancağının Peçorva kazası ve Kocaeli sancağının İznik kazasında yaşadığı ifade edilmektedir.²⁸⁰ Ömerli Aşireti, 1691 yılında Avşar, Anterli, Çağırğân Şereflişi, İnallı, Çöplü, İzzeddinli, Karaca Araplı ve Köçekli oymaklarıyla birlikte 800 nefer olarak Rakka, Akçakale, Harran, Belih Nehri ve Urfa çevresine yerleştirilmiştir. 1703 yılında Belih Nehri ve Rakka çevresine yerleştirilen Ömerlilerin bir kısmı iskân bölgesinden firar etmiştir.²⁸¹ Tekrar Urfa sancağında Belih Nehri civarına iskân edilen bu Ömerli haneleri 15 Nisan 1737 tarihinde Rakka vergi

²⁷⁹ Yiner, *a.g.t.*, s.57.

²⁸⁰ Türkay, *a.g.e.*, s.119.

²⁸¹ Orhonlu, *a.g.e.*, 1987, ss.58-59, 94.

memurlarına 1.128 kuruş vergi ödemiştir.²⁸² Ömerli Aşireti'ne mensup bir miktar hane de Siverek civarına yerleşmiştir. Bu durum 1851-1853 tarihli ve 443 numaralı Siverek Şer'iyeye Sicilinde belirtilmektedir. Ayrıca aynı şer'iyeye sicilinde Siverek'e bağlı “Ömerli Karyesi” adında bir köye de rastlanmaktadır.²⁸³

4.20. Pirlî Aşireti

Yörükân taifesinden olan bu aşiretin adı arşiv belgelerinde Pirlü, Pîrilibeg ve Piroglu şeklinde geçmektedir. Bu aşiretin, Hamid sancağının Kızıllıhisar kazası, Niğde sancağının Nevşehir kazası, Aksaray, Karaman ve Konya sancaklarında yaşadığı ifade edilmektedir.²⁸⁴

Pirlî Aşireti'ne mensup bir miktar hane de Siverek ve Urfa çevresine yerleşmiştir. Siverek'e bağlı Kavaklı köyünün tımarlı sipahisi olan “*Sipahi Ahmed*” Pirlî Aşireti'ne mensuptur. Bu kişi kendi halinde olmayıp on beş kadar akrabasıyla Mihrani köyüne gidip hayvanlarını köy sakinlerinin tarlasına salmıştır. Köylüler bu durumu mahalli idarecilere şikâyet edince bu kişiye karşı bazı askeri tedbirler alınmıştır.²⁸⁵

²⁸² BOA, D. BŞM. d. 1827, s.4-5, H.14 Zîl-hicce 1149 (15 Nisan 1737)

²⁸³ Yiner, *a.g.t.*, s.30.

²⁸⁴ Türkay, *a.g.e.*, s.536.

²⁸⁵ Ercan Gümüş, Ahkâm defterlerine göre 18. yüzyıl ortalarında Urfa/Ruha'da yükselen yerel güçler ve bunların devlet ve çevreleriyle ilişkileri. *Tarih Okulu Dergisi*, 36, 2018, ss.104-123.

4.21. Salur Aşireti

Salur Aşireti'nin adını yirmi dört Oğuz boyuna mensup Salur boyundan aldığı düşünülmektedir.²⁸⁶ Salurlar, Oğuz tarihinde önemli rol oynamışlardır. Nitekim Dede Korkut destanında Salur Kazan'ın av faaliyetleri ve evinin yakılması hakkında bilgilere yer verilmektedir. Salurlar, İran'daki Fars Atabeyliği'ni kurmuşlardır.²⁸⁷

Türkmen Yörükân taifesinden olan bu aşiretin adı arşiv belgelerinde Salur, Salurbegli, Salurca ve Salurlu şeklinde geçmektedir. Bu aşiretin Amasya, Adana, Tarsus, Gelibolu, Bozok, Maraş sancaklarında, Adana'nın Karaisalı kazasında, Teke sancağının İstanos kazasında, Alaiye sancağının Manavgat kazasında, Niğde sancağının İncesu ve Ürgüp kazalarında, Hamid sancağının Burdur ve Yalvaç kazalarında yaşadığı ifade edilmektedir.²⁸⁸

Salur Aşireti'ne mensup hanelerin bir kısmı da Siverek çevresine yerleşmiştir. 1843 yılında Siverek'e bağlı Karakeçili nahiyesinde “*Salur*” adında bir köy bulunmaktadır. Bu köydeki hane sayısı 6 olup nüfusu 12'dir. Salur köyünden elde edilen gelirlerin yarısı havâss-ı hümâyûn olarak hazineye aktarılmış ve diğer yarısı da malikâne usulüyle Ömer Bey adında birine verilmiştir.²⁸⁹

²⁸⁶ Gökalp, *a.g.e.*, s.39.

²⁸⁷ Tufan Gündüz, *Bozkırın Efendileri*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2009, s.38.

²⁸⁸ Türkay, *a.g.e.*, s.549.

²⁸⁹ BOA, NFS. d. 2703, ss.309-329, H.01 Zî'l-hicce 1258 (03 Ocak 1843)

4.22. Şeyhânlı Aşireti

Şeyhânlı Aşireti'nin adı arşiv belgelerinde Şeyhân, Şeyhânlı, Şihân, Şihânlı ve Şeyhânlı şeklinde geçmektedir. Bu aşirete mensup hanelerin Diyarbakır, Siverek, Urfa, Suruç, Rakka, Ankara, Kars-ı Maraş, Kığı, Mardin ile İçel sancağının Mut ve Gülnar kazaları çevresinde yaşadığı ifade edilmektedir.²⁹⁰

Suruç kazası sınırları içinde Berâzi Aşireti'ne tâbi olan Şeyhânlılar göçebedir. Bu kabilenin Hazreti Abbas'ın soyundan geldiği ifade edilse de bu doğrultuda herhangi bir vesîka bulunamamıştır. Urfa'daki Karakeçili Aşireti'ne tâbi olan Şeyhânlı Kabilesi'nin Hazreti Hüseyin'in soyundan geldiği söylene de bu konuyla da ilgili herhangi bir arşiv belgesine rastlanmamıştır.²⁹¹ Ziya Gökalp, Milli Aşireti'ne mensup Şeyhânlıların Sin-Seydoş hazretlerinin soyundan geldiğini belirtmektedir.²⁹² Şeyh Sin ve Seydoş hazretleri 1200'lü yıllarda İslâmiyeti yaymak için Bağdat civarından göç edip Mardin'e gelmişlerdir. Sin ve Seydoş'un türbeleri Mardin ilinin Derik ilçesindeki “*Derinsu*” köyündedir.²⁹³

1806 yılında Suruç kazasında Şeyh Müslüm adında bir köy bulunmaktadır. Bu köyde Şeyh Müslüm soyundan

²⁹⁰ Türkay, *a.g.e.*, s.595.

²⁹¹ 1927 Urfa Sâlnâmesi, s.98. “...*Karakeçi Şeyhânlı Aşireti: Hazreti Hüseyin evlâdından olduklarını iddiâ etmektedirler. Elllerinde bir şukkâ-i târihiyye yoktur.*”

²⁹² Gökalp, *a.g.e.*, s.59.

²⁹³ Ali Melek, Abdullah Demir, *Dini Değerler İle Diyarbakır*, s.269.

gelen ve Şeyhânlı Aşireti'ne mensup olan aileler oturmaktadır. Köyde Şeyh Müslüm vakfı adında bir de vakıf vardır.²⁹⁴ Belirtilen yılda Şeyh Müslüm vakfının şeyhi Şeyh Muhammed'dir. Bu şeyh görevdeyken bazı kimseler onun görevden alındığını iddia ederek vakfın iki yıllık zahiresine el koymuşlardır. Daha sonra yapılan incelemede söylenenlerin doğru olmadığı ve Şeyh Muhammed'in görevine devam ettiği anlaşılmıştır. El konulan zahireler geri alınmıştır.²⁹⁵

Urfa sancağında yaşayan Şeyhânlı Aşireti'ne mensup bir miktar hane farklı aşiretlerin çatısı altında konargöçer olarak yaşamıştır. Bu hanelerin bir kısmı Milli Aşireti'ne tâbi olup²⁹⁶ Siverek-Viranşehir arasında yaşamış, bir kısmı Berâzi Aşireti'ne tâbi²⁹⁷ olup Suruç kazası civarında yaşamış ve bir kısmı da Karakeçi Aşireti'ne tâbi olup²⁹⁸ Karacurun²⁹⁹ ile Siverek arasında yaşamıştır.³⁰⁰ Urfa ve çevresinde on üç Şeyhânlı kabilesi bulunmaktadır. Bunlar

²⁹⁴ Ögüt, *a.g.t.*, 2008, s.387; Şeyh Müslüm köyünün adı 2020 itibarıyla Ziyaret köyüdür. Bu köy Suruç kaza merkezine 18 km uzaklıktadır.

²⁹⁵ Bizbirlik, (2015). Suruç kazası Şeyh Müslüm Zâviyesi mütevellî ailesine ait belgeler üzerine, *Cihânnüma Tarih ve Coğrafya Araştırmalar Dergisi*, 1 (2), 81-130.

²⁹⁶ BOA, DH. ŞFR. 278/111, R.19 Şubat 1317 (4 Mart 1902)

²⁹⁷ BOA, A.) MKT. 43/93, H.19 Cemâziye'l-âhir 1262 (14 Haziran 1846)

²⁹⁸ BOA, DH. TMIK. M. 172/35, H.13 Rebî'ül-evvel 1322 (28 Mayıs 1904)

²⁹⁹ Şanlıurfa'daki Hilvan ilçesinin eski adıdır.

³⁰⁰ Türkay, *a.g.e.*, s.595.

Beşaltı, Binkasım, Devaran, Ebu'l-Kasım, Hacan, Kösan, Kubatan, Musukan, Serhoşan, Şeyh Aliyan, Şeyhikan, Şeyhiman ve Şeyhşeddadan kabileleridir.³⁰¹

Göçebe olan Şeyhânlı Aşireti, tâbi olduğu aşiretlerle birlikte yaz aylarında Urfa, kış aylarında da Halep çevresine göçmüştür. 1850 yılında Şeyhânlı Aşireti'ne mensup bir miktar hane Halep tarafındayken Halep vergi defterine kaydedilmiştir. Urfa sancağına bağlı olan bu aşiretin Halep vergi defterine kaydedilmesi iki sancak arasında mali anlamda sorunların yaşanmasına neden olmuştur. Bu sıkıntının giderilmesi için 1866 yılında düzeltmeye gidilmiştir.³⁰²

Milli reisi İbrahim Paşa, Karakeçili Aşireti ve ona tâbi Şeyhânlılara 28 Mayıs 1904 tarihinde saldırmıştır. Milli Aşireti'nin saldırılarından kaçan Karakeçili ve Şeyhânlı reisi Halil Bey, aşiret mensuplarıyla birlikte Urfa şehir merkezine gelmiştir. İbrahim Paşa'nın aşiretiyle birlikte Urfa'ya saldırma tehlikesi baş gösterince şehrin emniyeti için Halil Bey ve yanındakiler şehirden çıkarılmıştır.³⁰³ Şehirden çıkarılan Karakeçili ve Şeyhânlılar şehrin dışındaki köy ve mezralara yerleştirilmiştir. Bu aşiretler bir süre sonra yerleştikleri köylerde yaşayan halkın mal ve hayvanlarına zarar vermeye başlamıştır. Bu durum üzerine yetkililer,

³⁰¹ Bozkurt, *a.g.e.*, 2009, s.235.

³⁰² BOA, YEE. 35/90, s.1, H.05 Zi'l-hicce 1282 (21 Nisan 1866)

³⁰³ BOA, DH. TMIK. M. 172/35, H.13 Rebî'ül-evvel 1322 (28 Mayıs 1904)

Karakeçili ve Şeyhânlıları geldikleri bölge olan Siverek'e doğru göndermeye çalışmıştır.³⁰⁴

1840 yılında Berâzi Aşireti'ne tâbi olan Şeyhânlılardan Hassı Hümâyûn Mutasarrıfı tarafından 5.000 akçe yaylak ve kışlak vergisi talep edilmiştir. Suruç'taki Şeyhânlılar yerleşik hayata geçtikleri için artık yaylağa ve kışlağa gitmediklerini belirterek bu vergiyi ödemek istememişlerdir.³⁰⁵

1865-1866 yıllarında Karakeçili Aşireti'ne tâbi olan Şeyhânlı Kabilesi'nden 40 hane Urfa'ya, Berâzi Aşireti'ne tâbi Şeyhânlı Kabilesi'nden 100 hane Suruç, Birecik ve Siverek civarına yerleşmiştir. İskâna tâbi tutulan bu Şeyhânlılar yerleştikleri bölgelerde tarımla uğraşmıştır.³⁰⁶

1903 yılında Suruç'taki Şeyhânlı Kabilesi'nin reislerinden biri de Şeyh Bozanoğlu Osman'dır. Bu reis Suruç'a bağlı bazı köyleri yağmalamıştır. Sayıları tam olarak bilinmemekle birlikte bu aşirete mensup bazı kişiler de Hamidiye Alayları içerisinde yer almıştır. 27 Ocak 1903 tarihine ait arşiv belgesinde Suruç kazasının Şeyhânlı Aşireti ümerasından Şeyh Bozanoğlu Osman ve refiklerinin Telmiyan ve İsaviran köylerine hücum ederek, köylünün mal ve hayvanlarını gasbettikleri, onları takip eden iki şahsı da öldürdükleri belirtilmektedir. Ayrıca bu duruma sebep olan kişilerin bir kısmının aşiret alaylarına mensup olduğu ve bu

³⁰⁴ BOA, DH. TMIK. M. 173/8, H.17 Rebî'ül-evvel 1322 (1 Haziran 1904)

³⁰⁵ Öğüt, *a.g.t.*, 2008, s. 40.

³⁰⁶ BOA, YEE 37/46, s. 46, H.1282 (M.1865-1866)

kişilerin hükümete teslim edilmesi için Urfa Aşiret Alayları Kumandanlığı'na tebligatlar gönderildiği belirtilmektedir.³⁰⁷ Şeyhânlı Aşireti, Fransızların Urfa'yı işgaline karşı mücadele etmiştir.³⁰⁸

Siverek'te bulunan aşiretlerle ilgili arşiv çalışmaları sonucunda yukarıda ayrıntılı bir şekilde açıklanan aşiretler dışında farklı oymak, aşiret ve cemaatlerin de olduğu anlaşılmaktadır. Bunlar aşağıdaki tabloda verilmektedir.

³⁰⁷ BOA, BEO. 1989/149147, R.14 Kânûn-ı Sâni 1318 (27 Ocak 1903)

³⁰⁸ Akalın, Kürkçüoğlu, *a.g.e.*, s.146; XX. yüzyılın ilk çeyreğinde Şeyhânlı Aşireti'nin reisi Şeyh Cevherzâde Hacı Ömer Ağa'dır. Bu reis, 1919 yılında Fransızların Urfa'yı işgaline karşı mücadele etmiştir. Kurtuluş Savaşı sırasındaki başarılarından dolayı Şeyh Cevherzâde Hacı Ömer Ağa'ya TBMM tarafından 13 Haziran 1925 tarihinde 2616 sayılı "Kırmızı Şeritli İstiklal Madalyası" verilmiştir. Şeyhânlı Aşireti'ne mensup birçok kişi Fransızlara karşı mücadele etmiştir. Bu kişilere Şeyhânlı reislerinden Mehmet Seydo Ağa, Şeyh Muhammed, Nuh Ağa, Şeyh Hasan, Şeyhânlı Hacı Hasan, Şeyhânlı Hüseyin, Hüseyin Bişo, Şeyh Eyüp ve kardeşi Sofi, Mehmet ibn-i Seydo, Hacı ibn-i Şeyh Sinan Reşo ibn-i Hacı Hüseyin, Mehmet Sofi ibn-i Ali, Şeyhânlı Kalo, Mehmet ibn-i Hacı, Şeyho Ramazan, Şeyho Ramazanoğlu Abdülhamit örnek gösterilebilir. Şeyh Cevherzâde Hacı Ömer, 21 Haziran 1934 tarihinde çıkarılan Soyadı kanunu ile "Cevheri" soyadını, Mehmet Seydo Ağa, "Şeyhânlıoğlu" soyadını, Şeyh Muhammed, "Gedro" soyadını, Şeyh Hasan "Kaplan" soyadını, Şeyhânlı Hüseyin, "İlhan" soyadını ve Hüseyin Bişo, "Dolap" soyadını almıştır.

Tablo 8. Siverek'teki Diğer Oymak, Aşiret ve Cemaatler

Adı	Mahiyet	Tâbiyet	Yerleşim Yerleri
Ceme	Oymak	-	Siverek
Cikanlı	Oymak	Ekrâd Taifesi	Siverek, Gerger, Rakka
Makramân	Oymak	Ekrâd Taifesi	Siverek, Gerger, Rakka, Malatya
Bayki	Aşiret	-	Siverek-Kedene köyü,
Benî Hafîb	Aşiret	Arap Taifesi	Siverek, Mardin
Biroş	Aşiret	-	Siverek
Bizikî Rişvan	Aşiret	Ekrâd Taifesi	Siverek
Ezir	Aşiret	Ekrâd Taifesi	Siverek
Gedne	Aşiret	-	Siverek sancağı Bucak nahiyesi, Kâhta, Gerger
Halidli	Aşiret	Ekrâd-ı Yörükân	Siverek, Rakka, Urfa, İçel, Mut, Diyarbakır, Erzurum
Karacor	Aşiret	Yerli Ekrâd Taifesi	Siverek, Palu, Diyarbakır
Mukriyân	Aşiret	Ekrâd Taifesi	Siverek, Diyarbakır, Kilis
Tirbirî	Aşiret	Ekrâd Taifesi	Bitlis, Siverek, Mardin, Cizre
Amanlı	Cemaat	-	Diyarbakır, Siverek
Anter	Cemaat	Konargöçer Türkmen Taifesi	Siverek, Urfa, Diyarbakır, Rakka, Mardin
Başbüyük	Cemaat	Yörükân Taifesi	Siverek, Maraş, Kütahya, Simav, Niğde, Kocaeli, Üsküdar
Bozcalar	Cemaat	Yörükân Taifesi	Siverek, Ankara, Haymana, Maraş, Diyarbakır, Ergani, Ordu, Niğde, Niğbolu, Erzurum, Kars, Çıldır
Çakan	Cemaat	Yörükân Taifesi	Siverek, Rakka, Kaş, Kâhta, Gerger, Niğde
Geden	Cemaat	Türkmân Ekrâd Taifesi	Siverek, Rakka, Kayseri, Malatya, Erzurum, Karaman, Adana, Diyarbakır, Kâhta, Gerger
Holu	Cemaat	Yörükân	Siverek, Diyarbakır
Kamışlı	Cemaat	Türkmân Yörükân	Siverek, Adana, Yüreğir, Erzurum, Malazgirt, Halep,

Kavaklı	Cemaat	Yörükân Taifesi	Siverek, Rakka, Maraş, Kilis, Halep, Edirne, Kastamonu,
Kazıktı	Cemaat	Türkmân Yörükân Taifesi	Siverek, Ankara, Kocaeli, Bozok, Maraş, Tarsus, Adana, Rakka, Rumkale,
Kis	Cemaat	Arap Taifesi	Siverek, Rakka, Diyarbakır, Malatya, Diyarbakır, Mardin
Kocahacılı	Cemaat	Türkmen Taifesi	Siverek, Diyarbakır, Ergani, Sivas, Kayseri, Yahyalı kazası
Kulaath	Cemaat	Yörükân Taifesi	Siverek
Kuzkunlu	Cemaat	Yörükân Taifesi	Siverek, Diyarbakır, Selanik, Erzurum,
Küri	Cemaat	Yörükân Taifesi	Siverek, Diyarbakır, Rakka, Rumkale
Oyuklu	Cemaat	Yörükân Taifesi	Siverek, Diyarbakır
Pulasathı	Cemaat	-	Siverek, Diyarbakır
Sav	Cemaat	Yörükân Taifesi	Siverek, Sis, Tarsus, Adana, İçel, Kütahya, Çemişgezek, Biğa
Sulutarıklı	Cemaat	Ekrâd Taifesi	Siverek, Diyarbakır
Süleymanlı	Cemaat	Arap Taifesi	Hilvan, Siverek, Diyarbakır
Şarkıyân	Cemaat	Konargöçer Ekrâdı Taifesi	Siverek, Rakka, Diyarbakır, Erzurum, Mardin, Diyarbakır, Ergani
Telbender	Cemaat	Yerli Ekrâd Taifesi	Siverek, Malatya
Yılanlı	Cemaat	Yörükân Taifesi	Siverek, Diyarbakır, Çankırı

Kaynak: Cevdet Türkay, *Başbakanlık Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatlar*, İşaret Yayınları, İstanbul, 2012, s. 27-673.

19. yüzyılda Siverek'te 74 aşiret ve cemaatin bulunduğu tespit edilmiştir. Tespit edilen bu aşiret ve cemaatler yukarıda başlıklar halinde açıklanmıştır.

Siverek'teki aşiret ve cemaatler Arap, Türkmân, Türkmân Yörükânı, Türkmân Ekrâdı, Konargöçer Türkmân Yörükânı, Yörükân, Ekrâd, Ekrâd Yörükânı, Yerli Ekrâdı ve Konargöçer Ekrâdı taifelerine mensuptur.

Siverek, Karacadağ ve Viranşehir sınırları içindeki Milli Aşireti, kendi çatısı altına Advân, Alreşanlı, Benî Hatîb, Bizkuri, Cîrânlı, Çuvan, Dodıkânlı, Hadidi, Hasenânlı, İzol, Kejân, Nasrânlı, Seydânlı, Sinikân, Sorukânlı, Şarkıyânlı, Şeyhânlı Aşireti (Millî'ye Tâbi), Türkân aşiretleriyle Gömenkiş ve Oturak Milli cemaatlerini alarak konfederasyon aşirete dönüşmüştür.

Milli Aşireti'nin konfedere bir aşiret olması onun güçlü ve sayıca kalabalık bir aşiret olduğunu göstermektedir. Nitekim 19. yüzyılın sonlarında bu aşiretin çatısı altında Mardin merkezli dört Hamidiye alayı kurulmuştur.

5. AŞİRETLERİN EKONOMİK YAPISI

19. yüzyılda Siverek ve çevresinde yaşayan aşiretler genellikle konargöçer bir hayat sürmüşlerdir. Bu hayat tarzından dolayı aşiretler daha çok hayvancılıkla uğraşmıştır. Hayvancılıkla uğraşan aşiretler kış aylarında kuzeye göre nispeten daha sıcak olan Suriye topraklarına çekilmiş yaz aylarında ise Urfa ve çevresine dönmüşlerdir.

Aşiretler, besledikleri hayvanların et, süt, yağ ve peynirleriyle de halkın önemli ihtiyaçlarını karşılamışlardır. Örneğin, hayvancılıkla uğraşan konargöçer aşiretlerin yol güzergâhı üzerinde bulunan Maraş sancağındaki aşiretler bölge halkına süt, yün, yağ, keçe gibi ürünler satmış onlardan bakırdan mutfak eşyaları, çuval, çul, giysi gibi ürünler satın almışlardır.³⁰⁹ Bu durum Urfa sancağındaki aşiretler için de geçerlidir.

Osmanlı Devleti aşiretleri kontrol altında tutmak için idari ve iktisadi teşkilatlar oluşturmuştur. Bu teşkilatlar doğrultusunda aşiretler, üzerinde yaşadıkları topraklara göre tımar, zeamet ve has reayası şeklinde bölümlere ayrılmıştır. Böylelikle aşiretler hem idari anlamda kontrol altında tutulmuş hem de belli bir vergi dairesi içine alınmıştır. Urfa ve çevresinde yaşamış olan aşiretler de bu teşkilatlar çerçevesinde idare edilmiştir. Örneğin, Karakeçili Aşireti'nin yaşadığı Karakeçili nahiyesindeki köylerin bir kısmı tımar,

³⁰⁹ Memet Yetişgin, Osmanlı'nın Son Döneminde Maraş, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S.67-68-69, C.XXIII, Ankara, Mart-Temmuz, Kasım, 2007, ss.263-303.

bir kısmı zeamet ve bir kısmı da has reayası şeklinde idare edilmiştir. Bu köylerdeki arazilerin bir kısmı da malikâne sistemiyle malikânelere kayd-ı hayat şartıyla verilmiştir.³¹⁰

Osmanlı Devleti, yerleşik aşiret mensuplarını bu şekilde kontrol altında tutarken konargöçer olan aşiret mensuplarını da sancakların idaresine bağlamış ve onlardan ağnam, ağıl, otlak, yaylak ve kışlak gibi vergiler almıştır. Örneğin, konargöçer bir aşiret olup Harran nahiyesinin sınırları içinde yaşayan Benî Kays Aşireti, Urfa Mutasarrıflığı'na bağlanmış ve vergilerini Urfa mutasarrıflığının gönderdiği vergi memurlarına ödemiştir.

5.1. Aşiretlerin Has Reayası Olması

Osmanlı Devleti'nde mülkiyeti devlete ait olan miri araziler üzerinde dirlik sistemi uygulanmıştır. Dirlik sisteminde dirlikler temelde üç kategoriye ayrılmaktadır. Bunlar has, zeamet ve tımarıdır. Tımarların yıllık geliri 3.000 ile 20.000 akçe arasındadır. Tımar gelirleri imâm ve asker gibi devlet memurlarına bırakılmıştır. Zeametlerin yıllık gelirleri 20.000 ile 100.000 akçe arasındadır. Zeametlerin gelirleri orta dereceli devlet memurlarına bırakılmıştır. Hasların yıllık gelirleri en az 100.000 akçedir. Haslar padişaha, padişah hanımlarına, oğullarına, kızlarına, vezirlere, beylerbeylerine ve sancak beylerine verilmiştir.³¹¹

³¹⁰ BOA, NFS. d. 2703, s.309-329, H.01 Zîl-hicce 1258 (3 Ocak 1843)

³¹¹ Halil İnalçık, *Tımar*, TDV. İA., C. 41. İstanbul, 2012, ss. 168-173.

Haslar da kendi içinde havâss-ı hümâyûn, havass-ı vüzerâ ve havass-ı mir-i miran gibi bölümlere ayrılmıştır.³¹² Padişah hasları olan havâss-ı hümâyûnlar, daha çok şehirlerde bulunan mukâtaalar ve köylerdeki öşürlerdir.³¹³ Bu haslardan elde edilen gelirlerin bir kısmı vakıf payı olarak vakıflara aktarılmış diğer kısmı ise doğrudan hazineye aktarılmıştır.³¹⁴ Gelirleri doğrudan hazineye aktarılan padişah haslarına hâssâ-i padişahi, hâss-ı şâhî ve âlem penâh gibi adlar da verilmiştir. Gelirleri vezirlere bırakılan haslar ise havass-ı vüzerâ olarak adlandırılmıştır.³¹⁵

Halep eyaletinde bulunan Beydili Aşireti'ne mensup haneler 1530 yılında mali yönden padişah hasları içinde yer almıştır. Bu haneler daha sonra padişah haslarından ayrılmış ve Vâlide Sultan Hassı'na bağlanmıştır.³¹⁶ Yeni-il sancağında bulunan Beydili Aşireti'ne mensup haneler Üsküdar'da bulunan Atik Vâlide Sultan Vakfı'na dâhildir. Bu Beydili haneleri Sultan III. Murat'ın annesi Atik Vâlide

³¹² Cengiz Orhonlu, Nejat Göyünç, Has, *TDV İA.*, C.16, İstanbul, 1997, ss.268-270.

³¹³ Enver Çakar, *16. yüzyılda Halep sancağı*. Fırat Üniversitesi. Elâzığ, 2003, ss.280-281.

³¹⁴ Mehmet Ali Ünal, XVI. yy Sonlarında Bir İltizâm Sözleşmesi, *Tarih İncelemeleri*, Sayı VI, İzmir, 1991, s.59.

³¹⁵ Halil İnalçık, Tımar, *TDV. İA.*, C. 41. İstanbul, 2012, ss.168-173.

³¹⁶ Orhan Kılıç, 1597 Tarihli Mufassal Yörük Defterine Göre Halep Türkmenleri, *T.D.A.*, Ankara, 1996, s.105.

Sultan'ın Üsküdar'da yaptırdığı câmii vakfına dâhil oldukları için “*Üsküdar Türkmenleri*” şeklinde de adlandırılmıştır.³¹⁷

Kanunî Sultan Süleymân döneminde padişah haslarının yanında miri mukâtaalar da ortaya çıkmıştır. Bu mukâtaaların gelirleri doğrudan devlet hazinesine aktarılmıştır. Zamanla idari teşkilat içindeki vezir, beylerbeyi ve sancak beylerinin hasları kaldırılmıştır. Kaldırılan bu hasslar, miri mukâtaalara eklenmiş ve idarecilere nakit ödemeler yapılmıştır.³¹⁸

Osmanlı Devleti, mukâtaaların taksimatını yaparken arazilerin kimlere hangi usûl ile verildiğini kayıt altına almıştır. Bu durumun somut örneklerinden biri de NFS. d. 2703 numaralı nüfus defteridir. Bu defterde Siverek çevresindeki toprakların hangi yöntemle kimlere verildiği de belirtilmektedir.

5.2. Siverek’e Bağlı Nahiyelerdeki Havâss-ı Hümâyûn Köyleri

5.2.1. Bucak Nahiyesindeki Havâss-ı Hümâyûn Köyleri

Siverek’e bağlı Bucak nahiyesindeki birçok köyün geliri havâss-ı hümâyûn olarak alınmış ve merkez hazineye aktarılmıştır. 3 Ocak 1843 tarihli nüfus defterinde hangi köyden ne kadar havâss-ı hümâyûn alındığı belirtilmemiştir. Köy adının kenarına yazılan notlarda havâss-ı hümâyûnunun

³¹⁷ Çakar, *a.g.e.*, 2006, s.170.

³¹⁸ Orhonlu, Göyünç, *a.g.m.*, 1997, ss.268-270.

tam veya yarım olduğu belirtilmiştir. Ağırlıklı olarak Bucak Aşireti'ne mensup hanelerin yaşadığı Bucak nahiyesindeki havâss-ı hümâyûn köyleri aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Tablo 9. 1843 Yılında Bucak Nahiyesine Bağlı Havâss-ı Hümâyûn Köyleri

Köy Adı	Açıklama
Anuzu / Aneze	Gelirlerinin yarısı havâss-ı hümâyûndur.
Canuk	Gelirlerinin yarısı havâss-ı hümâyûndur.
Kâzva	Gelirlerinin yarısı havâss-ı hümâyûndur.
Dolaboynu	Gelirlerinin tamamı havâss-ı hümâyûndur.
Kösan	Gelirlerinin yarısı havâss-ı hümâyûndur.
Karabıyık	Gelirlerinin yarısı havâss-ı hümâyûndur.
Narince	Gelirlerinin yarısı havâss-ı hümâyûndur.
Kışlan	Gelirlerinin yarısı havâss-ı hümâyûndur.
Yahınkovan	Gelirlerinin yarısı havâss-ı hümâyûndur.
Fakı	Gelirlerinin tamamı havâss-ı hümâyûndur.
Helblus	Gelirlerinin yarısı havâss-ı hümâyûndur.
Bedri	Gelirlerinin yarısı havâss-ı hümâyûndur.
Güngörmez	Gelirlerinin yarısı havâss-ı hümâyûndur.
Mizâr	Gelirlerinin yarısı havâss-ı hümâyûndur.
Hıraz	Gelirlerinin tamamı havâss-ı hümâyûndur.
Divân	Gelirlerinin tamamı havâss-ı hümâyûndur.
Bakçe	Gelirlerinin tamamı havâss-ı hümâyûndur.
El Has	Gelirlerinin tamamı havâss-ı hümâyûndur.
Kebîrgöl	Gelirlerinin tamamı havâss-ı hümâyûndur.
Takuzan	Takuzan köyünden elde edilen gelirler havâss-ı hümâyûn olup Ömer Bey'in uhdesindedir.

Kedan	Kedan köyünden elde edilem gelirler havâss-ı hümâyûn olup Yusufullah Ağa'nın uhdesindedir.
Çıkan	Gelirlerinin yarısı havâss-ı hümâyûndur.
Disman	Gelirlerinin yarısı havâss-ı hümâyûndur.
Nekid	Nekid köyünden elde edilen gelirler havâss-ı hümâyûn olup Ömer Bey'in uhdesindedir.
Harsuk	Harsuk köyünden elde edilen gelirler havâss-ı hümâyûn olup Ömer Bey'in uhdesindedir.
Muhtale	Muhtale köyünden elde edilen gelirler havâss-ı hümâyûn olup Ömer Bey'in uhdesindedir.
Kefcal	Gelirlerinin tamamı havâss-ı hümâyûndur.
Karahân	Gelirlerinin yarısı havâss-ı hümâyûndur.
Merhas	Gelirlerinin tamamı havâss-ı hümâyûndur.
Şilab	Gelirlerinin tamamı havâss-ı hümâyûndur.
Katarkuyu	Gelirlerinin tamamı havâss-ı hümâyûndur.

Kaynak: BOA, NFS. d. 2703, s.75-155, H.01 Zi'l-hicce
1258 (3 Ocak 1843)

Tabloda görüldüğü üzere Bucak nahiyesindeki 31 köyün gelirleri havâss-ı hümâyûn olup, bu köylerden elde edilen gelirlerin tamamı ya da yarısı doğrudan devlet hazinesine aktarılmıştır. Tabloda yer alan Dolaboynu, Fakı, Hıraz, Divân, Bakçe, El Has, Kebîrgöl, Kefcal, Merhas, Şilab ve Katarkuyu köylerinden elde edilen gelirin tamamı havâss-ı hümâyûn olarak merkez hazineye aktarılmıştır. Anuzu /Aneze, Canuk, Kâzva, Kösan, Karabıyık, Narince, Kışlan, Yalınkovan, Helblus, Bedri, Güngörmez, Mizâr, Çıkan, Disman ve Karahân köylerinin gelirlerinin yarısı havâss-ı

hümâyûn olup hazineye aktarılmış diğer yarısı da malikâne usulü ile malikâneecilere verilmiştir.

5.2.2. Burhan Nahiyesindeki Havâss-ı Hümâyûn Köyleri

1843 yılında Siverek'e bağlı Burhan nahiyesindeki birçok köy de havâss-ı hümâyûn olarak kayıt altına alınmıştır. Ağırlıklı olarak Burhan Aşireti'ne mensup hanelerin yaşadığı Burhan nahiyesindeki havâss-ı hümâyûn köyleri aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Tablo 10. 1843 Yılında Burhan Nahiyesine Bağlı Havâss-ı Hümâyûn Köyleri

Köy Adı	Açıklama
Kadıkendi	Gelirlerinin tamamı havâss-ı hümâyûndur.
Nasreddin	Gelirlerinin yarısı havâss-ı hümâyûndur.
Burhan	Gelirlerinin yarısı havâss-ı hümâyûndur.
Telakin-i Ulyâ	Gelirlerinin yarısı havâss-ı hümâyûndur.
Telakin-i Süflâ	Gelirlerinin yarısı havâss-ı hümâyûndur.
Harhari	Gelirlerinin yarısı havâss-ı hümâyûndur.

Kaynak: BOA, NFS. d. 2703, s.176-186, H.01 Zi'l-hicce 1258 –(3 Ocak 1843)

Tabloda görüldüğü üzere Burhan nahiyesindeki köylerin gelirleri de havâss-ı hümâyûn olarak devlet hazinesine aktarılmıştır. Bu köylerden Kadıkendi köyünün gelirlerinin tamamı havâss-ı hümâyûndur. Burhan, Telakin-i Ulyâ ve Harhari köylerinin gelirlerinin yarısı havâss-ı hümâyûn olup diğer yarısı da malikâne usulü ile malikâneecilere verilmiştir.

5.2.3. Karakeçili Nahiyesindeki Havâss-ı Hümâyûn Köyleri

1843 yılında Siverek'e bağlı Karakeçili nahiyesindeki birçok köy de havâss-ı hümâyûn olarak kayıt altına alınmıştır. Ağırlıklı olarak Karakeçili Aşireti'ne mensup hanelerin yaşadığı Karakeçili nahiyesindeki havâss-ı hümâyûn köyleri aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Tablo 11. 1843 Yılında Karakeçili Nahiyesine Bağlı Havâss-ı Hümâyûn Köyleri

Köy Adı	Açıklama
Kır Belek	Gelirlerinin yarısı havâss-ı hümâyûndur.
Salur	Gelirlerinin yarısı havâss-ı hümâyûndur.
Âzım Melek	Gelirlerinin tamamı havâss-ı hümâyûndur.
Ferik	Gelirlerinin yarısı havâss-ı hümâyûndur.
Mizâr	Gelirlerinin tamamı havâss-ı hümâyûndur.
Timiti	Gelirlerinin yarısı havâss-ı hümâyûndur.
Alakı	Gelirlerinin tamamı havâss-ı hümâyûndur.
Zeyni	Gelirlerinin yarısı havâss-ı hümâyûndur.
Diğer Zeyni	Gelirlerinin yarısı havâss-ı hümâyûndur.
Çanakçor	Gelirlerinin yarısı havâss-ı hümâyûndur.
Hadun	Gelirlerinin yarısı havâss-ı hümâyûndur.
Metik/Hetik	Gelirlerinin yarısı havâss-ı hümâyûndur.
Keçi Burcu	Gelirlerinin yarısı havâss-ı hümâyûndur.
Giş Hisarı	Gelirlerinin yarısı havâss-ı hümâyûndur.
Gıs Darı	Gelirlerinin yarısı havâss-ı hümâyûndur.

Kaynak: BOA, NFS. d. 2703, s.309-329, H.01 Zi'1-hicce 1258 (3 Ocak 1843)

Tabloda görüldüğü üzere Karakeçili nahiyesindeki köylerin gelirleri de havâss-ı hümâyûn olarak devlet hazinesine aktarılmıştır. Tabloda yer alan Âzım Melek, Mizâr ve Alakı köylerinin gelirlerinin tamamı havâss-ı hümâyûndur. Kir Belek, Salur, Ferik, Timiti, Zeyni, Diğer Zeyni, Çanakçor, Hadun, Metik/Hetik, Keçi Burcu, Giş Hisarı ve Gıs Darı köylerinin gelirlerinin yarısı havâss-ı hümâyûn olup diğer yarısı da malikâne usulü ile malikâneçilere verilmiştir.

5.2.4. Hoşin ve Çem Nahiyelerindeki Havâss-ı Hümâyûn Köyleri

1843 yılında Siverek'e bağlı Hoşin ve Çem nahiyelerinde ağırlıklı olarak Milli Aşireti'ne mensup haneler yaşamaktaydı.³¹⁹ Bu nahiyelerde bulunan birçok köy havâss-ı hümâyûn olarak kayıt altına alınmıştır. Milli Aşireti'ne mensup hanelerin yaşadığı Hoşin ve Çem nahiyelerindeki havâss-ı hümâyûn köyleri aşağıdaki tabloda verilmektedir.

³¹⁹ BOA, BEO, 2415/181100 H.13 Receb 1322 (23 Eylül 1904)

Tablo 12. 1843 Yılında Hoşin ve Çem Nahiyelerine Bağlı Havâss-ı Hümâyûn Köyleri

Köy Adı	Nahiye Adı	Açıklama
‘Amarlı nam-ı diğer Kürt Çermiş	Hoşin	Gelirlerinin tamamı havâss-ı hümâyûndur.
Arab Çermiş	Hoşin	Gelirlerinin yarısı havâss-ı hümâyûndur.
Hoşin	Hoşin	Gelirlerinin tamamı havâss-ı hümâyûndur.
Nacarük	Hoşin	Gelirlerinin tamamı havâss-ı hümâyûndur.
Mışmışani nâm-ı diğer Sıpanos	Çem	Gelirlerinin yarısı havâss-ı hümâyûndur.
Göktepe	Çem	Gelirlerinin tamamı havâss-ı hümâyûndur.
Hilun	Çem	Gelirlerinin yarısı havâss-ı hümâyûndur.
Karapınar Nam-ı diğer Çakuran	Çem	Gelirlerinin tamamı havâss-ı hümâyûndur.
Taşlı	Çem	Gelirlerinin tamamı havâss-ı hümâyûndur.
Çeltük	Çem	Gelirlerinin tamamı havâss-ı hümâyûndur.

Kaynak: BOA, NFS. d. 2703, s.162-174, 227-256, H.01
Zî'l-hicce 1258 (3 Ocak 1843)

Tabloda görüldüğü üzere Hoşin ve Çem nahiyelerindeki ‘Amarlı, Hoşin, Nacarük, Göktepe, Karapınar, Taşlı ve Çeltük köylerinin gelirlerinin tamamı havâss-ı hümâyûn olarak devlet hazinesine aktarılmıştır. Arab Çermiş, Mışmışani ve Hilun köylerinin gelirlerinin yarısı havâss-ı hümâyûn olup diğer yarısı da malikâne usulüyle malikâneçilere verilmiştir.

5.3. Siverek'e Bağlı Nahiyelerdeki Tımarlı Köyler

5.3.1. Bucak Nahiyesine Bağlı Tımarlı Köyler

1843 yılında Siverek'e bağlı Bucak nahiyesinde bulunan birçok köy tımar olarak verilmiştir. Ağırlıklı olarak Bucak Aşireti'ne mensup hanelerin yaşadığı Bucak nahiyesindeki tımarlı köyler ve bu köylerin tımar olarak kimlere verildiği aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Tablo 13. 1843 Yılında Bucak Nahiyesine Bağlı Tımarlı Köyler

Köy Adı	Açıklama
Tez Hırab	Tez Hırab köyü, tımar olarak Siverek ahâlisinden Mustafa Veledi Ahmed'e verilmiştir.
Badrik	Badrik köyü, tımar olarak Siverekli Osman Veledi Muhammed'e verilmiştir.
Kamşık	Kamşık köyü, tımar olarak Siverekli Derviş Veledi Eyüp'e verilmiştir.
Akşun	Akşun köyü, tımar olarak Siverekli Ahmed Veledi Abdurrahman'a verilmiştir.
Encaz	Encaz köyü, tımar olarak Siverekli Yusuf Veledi Mustafa'ya verilmiştir.
Hecic	Hecic köyü, tımar olarak Siverekli Hurşid Veledi Ömer, Abdulgafur, Abdurrahman ve Muhammed Veled Kaplan'a verilmiştir.
Sirinkala	Sirinkala köyü, tımar olarak Siverekli Yusuf Veledi Mustafa'ya verilmiştir.
Viran	Viran köyünün yarısı tımar olarak Müslüm, Ahmed ve Mustafa'ya verilmiştir.
Salcan	Salcan köyü tımar olarak Siverekli Ömer beye verilmiştir.

Ber Lamamı	Ber Lamamı köyü, tımar olarak Siverekli Ömer Veledi Ali'ye verilmiştir.
Göklük	Göklük köyü, tımar olarak Siverekli Yusuf Ağa'ya verilmiştir.
Markek	Markek köyü, tımar olup yarısı Süleymân Veledi Muhammed ve diğer yarısı Yusuf Veledi Mustafa Bey'e verilmiştir.
Cuma Kalesi	Cuma Kalesi köyünün yarısı tımar olarak Süleymân Veledi İbrahim'e ve diğer yarısı da Ahmed Veledi Mustafa'ya verilmiştir.
Hadur/Hadver	Hadur/Hadver köyünün yarısı tımar olarak Mustafa Veledi Ahmed'e ve Derviş Veledi Abo Bey'e verilmiştir.
Kucak	Kucak köyünün yarısı tımar olarak Yusuf Veledi Mustafa Bey'e verilmiştir.
Sagırgöl	Sagırgöl köyünün yarısı tımar olarak Yusuf Veledi Mustafa Bey'e verilmiştir.
Kalefan	Kalefan köyünün yarısı tımar olarak Muhammed Veledi Hasan ve diğer yarısı da Eyüp Veledi Muhammed Bey'e verilmiştir.
Bab-ı Viran	Bab-ı Viran köyünün yarısı havâss-ı hümâyûn ve diğer yarısı tımar olarak Ömer Bey'e verilmiştir.
Miyadun	Miyadun köyü tımar olarak yarısı Muhammed Veledi Hasan'a ve diğer yarısı da Eyüp Veledi Muhammed'e verilmiştir.
Hub	Hub köyü tımar olarak Bekir Veledi Osman'a verilmiştir.
Sehrik	Sehrik köyü tımar olarak yarısı Muhammed Veledi Hasan'a ve diğer yarısı da Eyüp Veledi Ali'ye verilmiştir.
Tel Samed Bekir Beşkuyu	Tel Samed Bekir Beşkuyu köyü tımar olarak yarısı Muhammed Veledi Hasan'a ve diğer yarısı da Eyüp Veledi Ali'ye verilmiştir.
Bahr	Bahr köyü tımar olarak Derviş Veledi Eyüp'e verilmiştir.

Kaynak: BOA, NFS. d. 2703, s.71-152, H.01.12.1258 (3 Ocak 1843)

Tabloda görüldüğü üzere Bucak nahiyesindeki tımar köylerinin sayısı 23'tür. Bu köylere toplamda 351 hane yerleşmiş olup bu hanelerde yaşayan nüfusun toplamı 811'dir.³²⁰

5.3.2. Burhan Nahiyesine Bağlı Tımarlı Köyler

1843 yılında Siverek'e bağlı Burhan nahiyesindeki üç köy tımar olarak kayıt altına alınmıştır. Ağırlıklı olarak Burhan Aşireti'ne mensup hanelerin yaşadığı Burhan nahiyesindeki tımarlı köyleri aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Tablo 14. 1843 Yılında Burhan Nahiyesine Bağlı Tımarlı Köyler

Köy Adı	Açıklama
Helis	Helis köyü, tımar olarak Siverek ahâlisinden Saidullahoğlu İbrahim'e verilmiştir.
Kanter	Kanter köyü, tımar olarak Siverek ahâlisinden Abdurrahman Veledi Mahmudoğlu'na verilmiştir.
Söğütlü	Söğütlü köyü tımar olarak Ömer Bey'e verilmiştir.

Kaynak: BOA, NFS. d. 2703, s.178-186 H.01 Zî'l-hicce 1258 (3 Ocak 1843)

Tabloda görüldüğü üzere Burhan nahiyesindeki Helis, Kanter ve Söğütlü köyleri tımar olarak Ömer Bey, Siverek ahâlisinden Saidullahoğlu İbrahim ve Abdurrahman Veledi Mahmudoğlu'na verilmiştir.³²¹

³²⁰ BOA, NFS. d. 2703, s.71-152, H.01.12.1258 (M. 3 Ocak 1843)

³²¹ BOA, NFS. d. 2703, s.176-186, H.01.12.1258 (M. 3 Ocak 1843)

5.3.3. Karakeçili Nahiyesine Bağlı Tımarlı Köyler

1843 yılında Karakeçili Aşireti'ne mensup hanelerin yaşadığı Karakeçili nahiyesindeki birçok köy tımar olarak verilmiştir. Karakeçili nahiyesindeki tımarlı köyler aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Tablo 15. 1843 Yılında Karakeçili Nahiyesine Bağlı Tımarlı Köyler

Köy Adı	Açıklama
Narince	Narince köyü tımar olarak Siverekli Seyyid Muhammed Veledi Zülfükar'ın uhdesine verilmiştir.
Mısto Halili	Mısto Halili köyü tımar olarak Siverekli Ali Veledi Muhammed'in uhdesine verilmiştir.
Feyyaz	Feyyaz köyü tımar olarak Siverekli Ali Veledi Ömer'in uhdesine verilmiştir.
Bugdagan	Bugdagan köyü tımar olarak Siverekli Eyüp Veledi Mustafa'nın uhdesine verilmiştir.
Kurdini	Kurdini köyünün yarısı tımar olarak Bahr köyünden İsmail'e diğer yarısı da Hacı Beni Oğlu Hüseyin'e verilmiştir.
Sülüklü	Sülüklü köyü tımar olarak Hacı Yusuf oğlu Hacı Mustafa'ya verilmiştir.
Candergiş	Candergiş köyünün yarısı tımar olarak Siverekli Kaplan Ağa'ya verilmiştir.
Celavedir	Celavedir köyü tımar olarak Kadir oğlu Hâfiz Osman'a verilmiştir.

Kaynak: BOA, NFS. d. 2703, s.309-320, H.01.12.1258 (M. 3

Ocak 1843

Tabloda görüldüğü üzere Karakeçili nahiyesindeki tımar köylerinin sayısı 8'dir. Bu köylere toplamda 49 hane yerleşmiş olup bu hanelerdeki nüfusun toplamı 82 kişidir.³²²

5.3.4. Hoşin ve Çem Nahiyelerine Bağlı Tımarlı Köyler

1843 yılında Siverek'e bağlı Hoşin ve Çem nahiyelerinde ağırlıklı olarak Milli Aşireti'ne mensup haneler yerleşmiştir.³²³ Bu nahiyelerde bulunan birçok köy tımar olarak kayıt altına alınmıştır. Milli Aşireti'ne mensup hanelerin yaşadığı Hoşin ve Çem nahiyelerindeki tımar köyleri aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Tablo 16. 1843 Yılında Hoşin ve Çem Nahiyelerine Bağlı Tımar Köyler

Köy Adı	Nahiye Adı	Açıklama
Bakçe	Hoşin	Bakçe köyü tımar olarak Murtaza Ağazade Bekir Veleli Yusuf'a verilmiştir.
Karacurun	Hoşin	Karacurun köyü tımar olarak Siverek ahalisinden Ömer Veleli Muhammed Bey'e verilmiştir.
Kızılkaya	Hoşin	Kızılkaya köyü tımar olarak Siverek ahalisinden Alişiroğlu Eyüb Ağa'ya verilmiştir.

³²² BOA, NFS. d. 2703, s.309-320, H.01 Zî'l-hicce 1258 (3 Ocak 1843)

³²³ BOA, BEO, 2415/181100, H.13 Receb 1322 (23 Eylül 1904)

Orgız	Hoşin	Orgız köyü tımar olarak Siverek ahalisinden Seyyid Muhammed ve oğlu Zülfükar'a verilmiştir.
Bakçecik	Hoşin	Bakçecik köyü tımar olarak Siverek ahalisinden Ömerbegzade Halid Bey'e verilmiştir.
Kıl Aslan	Çem	Kıl Aslan köyü tımar olarak Siverek sakinlerinden Osman Veledi Eyüb ve Bekir Korzade Hafız Muhammed Veledi Osman'a verilmiştir.
Seylan	Çem	Seylan köyü tımar olarak Siverek ahalisinden Ahmed Veledi Mustafa Bey'e verilmiştir.
Hilvan	Çem	Hilvan köyü tımar olarak Siverek ahalisinden Eyüb veledi Ali'ye verilmiştir.
Çamurlu	Çem	Çamurlu köyü tımar olarak Siverek ahalisinden Köse Hüseyin ve Abdülgafur'a verilmiştir.
Derbi Sıpi	Çem	Derpi Sıpi köyü tımar olarak Muhammed veledi Muhammed'e verilmiştir.
Hamdun	Çem	Hamdun köyü tımar olarak Siverek ahalisinden Ömer Bey ve Hafız Ahmed Veledi Mustafa'ya verilmiştir.
Kımaz	Çem	Kımaz köyü tımar olarak Yüzbaşı Mustafa Bey'e verilmiştir.
Hacı Ekber	Çem	Hacı Ekber köyü tımar olarak Yüzbaşı Mustafa Bey'e verilmiştir.
Sucuhan	Çem	Sucuhan köyü tımar olarak Siverek ahalisinden Hacı Yusufoglu Mustafa ve Salmanzade Mahmud'a verilmiştir.
Kucak	Çem	Kucak köyü tımar olarak Yusuf veledi Mustafa'ya verilmiştir.

Bölükbaşı	Çem	Bölükbaşı köyü tımar olarak Siverek ahalisinden Said Muhammedoğlu Zülfükar'a verilmiştir.
Araboğlu	Çem	Araboğlu köyü tımar olarak Siverek ahalisinden Kaplan Ağa'ya verilmiştir.
Kadioğlu	Çem	Kadioğlu köyü tımar olarak Siverek ahalisinden Murtaza Muhammedoğlu Ömer'e verilmiştir.
Haçtaşı	Çem	Haçtaşı köyü tımar olarak Siverek ahalisinden Murtaza Muhammedoğlu Ömer'e verilmiştir.
Aslan	Çem	Aslan köyü tımar olarak Siverek ahalisinden Ali veledi Boz Ahmed'e verilmiştir.
Kulli	Çem	Kulli köyü tımar olarak Siverek ahalisinden Farizoğlu Kaplan Ağa'ya verilmiştir.
İncirli	Çem	İncirli köyü tımar olarak Ahmedi Menton'a verilmiştir.
Havran	Çem	Havran köyü tımar olarak Alininoğlu Ömer'e verilmiştir.
Agcakend	Çem	Agcakend köyü tımar olarak Siverek ahalisinden Hacı Hasan Ağa'ya verilmiştir.
Hıdıık	Çem	Hıdıık köyü tımar olarak Siverek ahalisinden Alininoğlu Hüseyin ve Hafız Muhammedoğlu Hafız Osman'a verilmiştir.
Canakçı	Çem	Canakçı köyü tımar olarak Köse Süleyman Mustafaninoğlu Yusuf Ağa'ya verilmiştir.

Kaynak: BOA, NFS. d. 2703, s.161-176, 225-255, H.01 Zî'l-hicce 1258 (3 Ocak 1843)

Tabloda görüldüğü üzere Milli Aşireti'ne mensup hanelerin yaşadığı Hoşın nahiyesine bağlı 5 köy ve Çem nahiyesine bağlı 21 köy tımar olarak kaydedilmiştir. Bu

köyler ağırlıklı olarak Siverek ahalisinden kişilere tımar olarak verilmiştir.

5.4. Siverek'te Malikâne Sisteminin Uygulandığı Köyler

5.4.1. Bucak Nahiyesinde Malikâne Sisteminin Uygulandığı Köyler

19. yüzyılda Bucak Aşireti'ne mensup hanelerin yaşadığı Bucak nahiyesindeki köylerde malikâne sistemi uygulanmıştır. Malikâne sisteminin uygulandığı köyler ve bu köylerin malikânegileri aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Tablo 17. 1843 Yılında Bucak Nahiyesinde Malikâne Sisteminin Uygulandığı Köyler

Köy Adı	Açıklama
Anuzu Aneze	Anuzu köyünden elde edilen gelirlerin yarısı malikâne usulü ile Siverekli Ömer Bey'e verilmiştir.
Kösan	Kösan köyünden elde edilen gelirlerin yarısı malikâne usulü ile Yusufullah Ağa'ya verilmiştir.
Karabıyık	Karabıyık köyünden elde edilen gelirlerin yarısı malikâne usulü ile Hacı Hasan Ağa'ya verilmiştir.
Narince	Narince köyünden elde edilen gelirlerin yarısı malikâne usulü ile Bahâeddin Ağa'ya verilmiştir.
Kışlan	Kışlan köyünden elde edilen gelirlerin yarısı malikâne usulü ile Hacı Hasan Ağa'ya verilmiştir.

Kaynak: BOA, NFS. d. 2703, s.75-87. H.01 Zî'l-hicce 1258 (3 Ocak 1843)

Tabloda görüldüğü üzere 1843 yılında Bucak nahiyesindeki Anuzu, Kösan, Karabıyık, Narince ve Kışlan köylerinin gelirlerinin yarısı malikâne sistemiyle Siverekli Ömer Bey, Yusufullah Ağa, Hacı Hasan Ağa ve Bahâeddin Ağa adlı malikânegilere verilmiştir. Diğer yarısı da havâss-ı hümâyûn olarak hazineye aktarılmıştır.

5.4.2. Burhan Nahiyesinde Malikâne Sisteminin Uygulandığı Köyler

1843 yılında Siverek'e bağlı Burhan nahiyesindeki birçok köyde malikâne sistemi uygulanmıştır. Ağırlıklı olarak Burhan Aşireti'ne mensup hanelerin yaşadığı Burhan nahiyesindeki malikâneli köyler aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Tablo 18. 1843 Yılında Burhan Nahiyesinde Malikâne Sisteminin Uygulandığı Köyler

Köy Adı	Açıklama
Pilis	Pilis köyünün gelirleri malikâne usulüyle Siverek ahalisinden Mahmudoğlu Muhammed ve Hasanoglu Muhammed Ağa'ya verilmiştir.
Nasreddin	Nasreddin köyünden elde edilen gelirlerin yarısı malikâne usulü ile Yusufullah Ağa'ya verilmiştir.
Burhan	Burhan köyünden elde edilen gelirlerin yarısı malikâne usulü ile Ömer Bey'e verilmiştir.
Telakin-i Ulyâ	Telakin-i Ulyâ köyünden elde edilen gelirlerin yarısı malikâne usulü ile verilmiştir.
Telakin-i Süflâ	Telakin-i Süflâ köyünden elde edilen gelirlerin yarısı malikâne usulü ile Ömer Bey'e verilmiştir.
Harhari	Harhari köyünden elde edilen gelirlerin yarısı malikâne usulü ile Ömer Bey'e verilmiştir.

Kaynak: BOA, NFS. d. 2703, s.177-186, H.01 Zî'l-hicce 1258 (3 Ocak 1843)

Tabloda görüldüğü üzere Burhan nahiyesine bağlı Nasreddin, Burhan, Telakin-i Ulyâ, Telakin-i Süflâ ve Harhari köylerinin gelirlerinin yarısı malikâne usulüyle Ömer Bey ve Yusufullah Efendi'ye verilmiştir. Pilis köyünün gelirlerinin tamamı malikâne sistemiyle Siverek ahalisinden Mahmudoğlu Muhammed ve Hasanoğlu Muhammed ağalara verilmiştir.³²⁴

5.4.3. Karakeçili Nahiyesinde Malikâne Sisteminin Uygulandığı Köyler

Karakeçili Aşireti'nin yoğun olarak yaşadığı Karakeçili nahiyesindeki köylerde de malikâne sistemi uygulanmıştır. 1843 yılında Karakeçili nahiyesinde malikâne sisteminin uygulandığı köyler aşağıdaki tabloda verilmektedir.

³²⁴ BOA, NFS. d. 2703, s.176-186, H.01 Zî'l-hicce 1258 (3 Ocak 1843)

Tablo 19. 1843 Yılında Karakeçili Nahiyesinde Malikâne Sisteminin Uygulandığı Köyler

Köy Adı	Açıklama
Kir Belek köyü	Kir Belek köyünden elde edilen gelirlerin yarısı malikâne sistemiyle Ömer Bey'e verilmiştir.
Salur	Salur köyünden elde edilen gelirlerin yarısı malikâne usulüyle Ömer Bey'e verilmiştir.
Ferik	Ferik köyünden elde edilen gelirlerin yarısı malikâne sistemiyle Bekir, Said ve Cuma ağalara verilmiştir.
Timiti	Timiti köyünden elde edilen gelirlerin yarısı malikâne sistemiyle Bahâddin Ağa'ya verilmiştir.
Diğer Zeyni	Diğer Zeyni köyünden elde edilen gelirlerin yarısı malikâne sistemiyle Kadir oğlu Süleymân'a verilmiştir.
Çanakçor	Çanakçor köyünden elde edilen gelirin yarısı malikâne sistemiyle Hacı Hasan Ağa'ya verilmiştir.
Hadun	Hadun köyünden elde edilen gelirlerin yarısı malikâne sistemiyle Seyfullah Ağa'ya verilmiştir.
Metik/Hetik	Metik köyünden elde edilen gelirlerin yarısı malikâne sistemiyle Hacı Ömer Ağa'ya verilmiştir.
Keçi Burcu	Keçi Burcu köyünden elde edilen gelirlerin yarısı malikâne sistemiyle Hacı Ömer Ağa'ya verilmiştir.
Giş Hisarı	Giş Hisarı köyünden elde edilen gelirlerin yarısı malikâne sistemiyle Hacı Ömer Ağa'ya verilmiştir.
Gıs Darı	Gıs Darı köyünden elde edilen gelirlerin yarısı malikâne sistemiyle Hacı Ömer Ağa'ya verilmiştir.

Kaynak: BOA, NFS. d. 2703, s.309-329, H.01 Zî'l-hicce 1258 (3 Ocak 1843)

Tabloda görüldüğü üzere Karakeçili nahiyesinde Kir Belek, Salur, Ferik, Timiti, Diğer Zeyni, Çanakçor, Hadun, Metik/Hetik, Keçi Burcu, Giş Hisarı ve Gıs Darı köylerinin gelirlerinin yarısı malikâne sistemiyle Ömer Bey, Bahâddin Ağa, Kadir oğlu Süleymân, Hacı Hasan Ağa, Seyfullah Ağa, Hacı Ömer Ağa ve Bekir, Said ve Cuma ağalara verilmiştir.

5.4.4. Hoşin ve Çem Nahiyelerinde Malikâne Sisteminin Uygulandığı Köyler

1843 yılında Siverek'e bağlı Hoşin ve Çem nahiyelerinde ağırlıklı olarak Milli Aşireti'ne mensup haneler yaşamaktadır.³²⁵ Bu nahiyelerde bulunan birçok köyün gelirleri malikâne sistemi ile malikânelere verilmiştir. Hoşin ve Çem nahiyelerinde malikâne sisteminin uygulandığı köyler aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Tablo 20. 1843 Yılında Hoşin ve Çem Nahiyelerinde Malikâne Sisteminin Uygulandığı Köyler

Köy Adı	Nahiye Adı	Açıklama
Arab Çermiş	Hoşin	Arab Çermiş köyünden elde edilen gelirlerin yarısı malikâne sistemiyle Hacı Hasan Ağa'ya verilmiştir.
Mışmışani nâm-ı diğer Sipanos	Çem	Mışmışani köyünden elde edilen gelirlerin yarısı malikâne sistemiyle Bahâeddin Ağa'ya verilmiştir.
Hilun	Çem	Hilun köyünden elde edilen gelirlerin yarısı malikâne sistemiyle Bekir, Said ve Cuma ağalara verilmiştir.
Şamun	Çem	Şamun köyünden elde edilen gelirler malikâne olarak Siverek ahalisinden Demirhanoglu Muhammed Ağa'ya verilmiştir.
Talh	Çem	Talh köyünden elde edilen gelirler malikâne sistemiyle Siverek ahalisinden Demirhanzade Muhammed ve Mahmud'a verilmiştir.

Kaynak: BOA, NFS. d. 2703, s.164, 227-249, H.01 Zi'l-hicce 1258 (3 Ocak 1843)

³²⁵ BOA, BEO, 2415/181100 H.13 Receb 1322 (23 Eylül 1904)

Tabloda görüldüğü üzere Hoşin nahiyesine bağlı 1 köy ve Çem nahiyesine bağlı 4 köyde malikâne sistemi uygulanmıştır. Bu köylerden Şamun ve Talih köylerinin gelirlerinin tamamı Demirhanzade Muhammed ve Mahmud adlı malikâncilere verilirken Arab Çermiş, Mışmışani ve Hilun köylerinin gelirlerinin yarısı malikâne usulüyle Hacı Hasan, Bahâeddin, Bekir, Said ve Cuma ağalara verilmiştir.

5.5. Tanzimât Dönemindeki Mali Düzenlemeler ve Aşiretlere Etkileri

Abdülmeccid dönemindeki Tanzimât fermanının ilanından sonra Osmanlı maliyesinde yeni bir düzenleme hareketi başlamıştır.³²⁶ Bu hareketin temelleri II. Mahmut zamanında atılmıştır. II. Mahmut, yeni bir vergi düzenlemesi hazırlamış ve bu düzenlemeyi deneme amacıyla Gelibolu ile Hüdavendigâr sancaklarında uygulamaya koymuştur.³²⁷

5.5.1. İltizâmın Kaldırılması

İltizam sisteminde bir bölgenin gelirlerini belli bir süreliğine toplayan mültezimler, bazen yetkilerini aşarak bölgede yaşayan reaya üzerine baskı kurmuş ve keyfi vergiler

³²⁶ Halil İnalçık, Tanzimât'ın Uygulanması ve Sosyal Tepkileri, *Bulleten*, C.XXVIII, S. 109-112, 1964, s.623.

³²⁷ Abdüllatif Şener, Tanzimât ve Osmanlı Maliyesi, *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.8, S.2, 1990, ss.49-51.

ihdas etmişlerdir. Bu durum iltizam sisteminin bozulmasına ve halkın mültezimlerden şikâyetçi olmasına neden olmuştur.

1839 yılında ilan edilen Tanzimât Fermanında iltizam, devlete hiçbir zaman faydası olmayan bir tahrip aracı olarak görülmüş ve kaldırılacağı açıkça ifade edilmiştir.³²⁸ Fermanında bu durum devletin mali işlerini “*bir âdemin yed-i ihtiyarına ve belki pençe-i cebri kahrına*” teslim etmek şeklinde değerlendirilmektedir. 1840 yılının mart ayından itibaren Tanzimâtın uygulandığı bölgelerde iltizam kaldırılmıştır. Bu boşluğun doldurulması amacıyla da muhasıllıklar kurulmuştur.³²⁹

5.5.2. Muhasıllıkların Kurulması

1840 yılında “*Meclis-i Muhasebe-i Maliye*” adıyla bir meclis kurulmuştur. Bu meclisin görevi Tanzimât’a dâhil olan bölgelerdeki vergileri yeniden tespit etmek, tahsilini sağlamak ve anlaşmazlıkları önlemektir. 1853-1856 yılları arasında meydana gelen Kırım Savaşı’nın etkisiyle Osmanlı maliyesinde ciddi açıklar ortaya çıkmıştır. Bu açıkların kapatılması amacıyla ilk kez 1854 yılında İngiltere’den dış borç alınmıştır. Sonraki yıllarda bütçe açıklarının artması üzerine 1859’da “*Islahât-ı Maliye Komisyonu*” oluşturulmuştur. Bu komisyonun görevi mali alanda yapılacak düzenlemeleri araştırmak, devletin gelir ve

³²⁸ Genç, *a.g.m.*, 2000. ss.154-158.

³²⁹ Abdüllatif Şener, *Tanzimât dönemi Osmanlı vergi sistemi*, İşaret Yayınları, İstanbul, 1990, s.36-37.

giderlerini gözden geçirmek ve vergilerin tahsil şeklini tespit etmektir. Tanzimât düzenlemelerinin yapılması için Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye'nin de önemli çalışmaları olmuştur. Yapılan düzenlemeler ilk önce deneme amacıyla Anadolu ile Rumeli'deki bazı sancak ve eyaletlerde uygulanmıştır. Bu pilot sancak ve eyaletlerde ilk olarak örfî vergiler ve iltizam kaldırılmıştır. İltizamın kaldırılmasıyla birlikte buralara geniş yetkilere sahip “*Muhassıl-ı Emvâl*” veya “*Muhassıl*” adı verilen yetkililer atanmıştır. Bu kişiler vergileri halkın kazanç ve servetine göre yeniden düzenlemiştir. Uygulamaya konan bu düzenlemeler Tanzimât'ın uygulanmadığı alanlarda yürürlüğe konulmamıştır.³³⁰

Muhassılların ilk görevi Tanzimâtı halka anlatmak ve ellerindeki talimatnâme'yi halka okuyarak onları yenilikler hakkında bilgilendirmektir. Muhassılların görevlerinden biri de “*Muhassıllık Meclisleri*” kurmak ve bu meclisler vasıtasıyla ahalinin mali durumuna göre vergi tespit edip toplamaktır.³³¹ Muhassıllık teşkilatı ile vergi konusundaki yetkiler mültezim ve ayanlardan alınarak muhassıl ve meclise verilmiştir.³³² Aşiretler de buldukları bölgelerde muhassıllar tarafından idare edilmiştir. Bazı aşiretler merkezi hükümete başvurarak buldukları kazalara muhassıllık atanmasını istemişlerdir. Bu duruma 1840 yılında Yeni-il Türkmenlerinin merkeze yazdığı arzuhal örnek gösterilebilir.

³³⁰ Şener, *a.g.m.*, 1990, ss.49-51.

³³¹ Ortaylı, *a.g.e.*, 2011, ss.102-105.

³³² Ahmet Vefik Sayın, *Tekâlif-i Kavaid (Osmanlı Vergi Sistemi)*, Maliye Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999, s. 319.

Bu arzuhalde Yeni-il kazasındaki aşiret mensupları kendi kazalarına bir muhassılın atanmasını talep etmiş ve bu talepleri merkezi yönetim tarafından olumlu karşılanmıştır.³³³

Muhassılların taşradaki işleyişe yabancı olması, bazı usulsüzlüklere karışmaları ve yeterli sayıda memurun bulunmaması gibi bazı nedenlerden dolayı 1840-1841 yılları arasında hazinenin gelirlerinde ciddi bir düşüş yaşanmıştır. Bu düşüşün de etkisiyle 1842 yılında muhassıllık uygulamasına son verilmiştir.³³⁴

Tanzimât'a geçiş sürecinde Urfa ve çevresinde ciddi asayiş sorunları yaşanmıştır. Bu sorunların temelini Suriye ve Irak topraklarından gelen Arap aşiretleri oluşturmaktadır. Şemmer, Aneze gibi Arap aşiretlerinin gerçekleştirdiği eşkıyalık hareketleri bölgedeki sosyal ve ekonomik dengeyi bozmuştur. Tımar ve mukâtaa arazilerinin işletimi dahi bu eşkıyalık hareketlerinden etkilenmiştir. Bu saldırılar karşısında güvenlik endişesi taşıyan mukâtaa mutasarrıfları ve tımar ehli kendilerini korumak amacıyla bölgedeki ağaların himayesine girmişlerdir. Bu durum tımar ehli ve mukâtaa mutasarrıflarına karşı yükümlülük taşıyan halkı da olumsuz etkilemiştir. Urfa'da yaşayan halk arazi tasarrufunda tapu gibi senetlerden mahrum olduğu için

³³³ Fatma Akın, *Tanzimât Döneminde Anadolu'da Konar-Göçer Aşiretler (1839-1876)*, Yayımlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 2020, s.119.

³³⁴ Musa Çadircı, *Tanzimât Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2013, ss.201-211.

mukâtaacıların keyfi taleplerine maruz kalmıştır. Bu talepler daha çok keyfi vergi uygulamalarıdır. Bu keyfi uygulamalardan dolayı Urfa ve çevresinde yaşayan birçok aşiret farklı yönlere doğru firar etmiştir.³³⁵ Bu duruma 1848 yılında mukâtaacıların baskısı ve Aneze Aşireti'nin saldırılarından dolayı Suruç kazasındaki köylerini terk ederek farklı bölgelere göç eden Gökçe Öyük Aşireti örnek gösterilebilir.³³⁶ Keyfi uygulamaların sebeplerinden biri de tapusuz arazilerdir. Bu sorunun çözülmesi amacıyla 1850 yılında “*Tapu Tahsis Uygulaması*” başlatılmış ise de kısa süre sonra durdurulmuştur. 1858 yılında “*Yeni Arazi Kanûnnâmesi*” yürürlüğe konmuştur. Tanzimât'tan sonra kurulan yerel meclisler aracılığıyla da mültezimlerin, tımar ehlinin ve yerel idarecilerin kontrol edilmesi amaçlanmıştır.³³⁷

Halep eyaletine bağlı olan Rakka'nın merkezi konumundaki Urfa sancağı da belli bir tarihe kadar bu Tanzimât düzenlemelerinin dışında tutulmuş ve nihâyetinde 1847 yılında Tanzimât düzenlemelerine dâhil edilmiştir. Bu doğrultuda Urfa sancağında yaşayan yerleşiklerin ve konargöçerlerin vergilerinde de düzenlemeye gidilmiştir.³³⁸

³³⁵ Tahir Ögüt, *Urfa'da Tanzimât'a geçiş sürecinde idari ve mali yapı. Bülent Ecevit Üniversitesi Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 7 (14), 2011, ss.325-344.

³³⁶ Ögüt, *a.g.t.*, 2008, ss.93, 435.

³³⁷ Ögüt, *a.g.m.*, 2011, ss.325-344.

³³⁸ BOA, İ. MSM. 72/2077, s.14, 14a, H.18 Rebî'ül-âhîr 1263 (5 Nisan 1847) tarihli olup Meclis-i Vâlâ'dan yazılan mazbatanın arzına dair tezkirede: “...Haleb vâlisi ve Anadolu Ordu-yı

1848 yılında Urfa'nın da içerisinde bulunduğu Rakka sancağında nüfus sayımı yapılmıştır. Arşiv kayıtlarına yansıyan bu nüfus sayımına dair belgelere ulaşılamamıştır. Konargöçer aşiretlerin belli bir vergi dairesi içine alınması amacıyla yapılan bu nüfus sayımında Urfa ve kazalarına öncelik verilmiştir. Nitekim nüfus sayımına ilk olarak Birecik'ten başlanmış daha sonra Berâzi Aşireti'nin yoğun olarak yaşadığı Suruç, Bizikî Aşireti'nin yaşadığı Rumkale ve Barak Aşireti'nin yaşadığı Nizip'te devam edilmiştir. Konargöçer aşiretler kendilerinden alınan vergi miktarlarında ciddi artışların olacağını düşünerek mevcutları hakkında doğru bilgi vermekten imtina etmişlerdir. Bu durum karşısında nüfus sayımının idaresini yapan Urfa Kaymakamı aşiretlere ödedikleri vergi miktarlarında artışın olmayacağına dair söz vermiş ve sorun çözülmüştür.³³⁹

Hümâyûn Müşiri Atıfetlü Paşa Hazretleri taraflarından vârid olan tahrîrât ve mahall-i mazbata ve Evrâk-ı sâ'ire mantûkunca bilâ-tanzîm Bâb-ı âlî'ye takdim olunan hülâsa müsveddesi mantûkunca Haleb eyâleti dâhilinde olub Tanzimât-ı Hayriyye'den müstesnâ bulunan Rakka sancağında dahi altmış üç senesi Martından itibaren Tanzimât-ı Mülkiyye usûllerinin icrâsıyla... kazâ ve aşâir vergü tahsîsi iş'âr olunan mebâligin zîrde muharrer olduğu..."

³³⁹ Öğüt, a.g.m., 2011, ss.325-344.

SONUÇ

Bu arařtırmada, 19. yūzyılda Siverek ve çevresinde varlıđı tespit edilen ařiret ve cemaatler incelenmiřtir. Tarih boyunca birçok devletin hākimiyetine giren Siverek'te 19. yūzyılda farklı etnik gruplara mensup ařiret ve cemaatler gōrmek mōmkündür. Bu durumun ortaya çıkmasına etki eden önemli bir faktōr de 17. yūzyıldan sonra bu bōlgeye gerçekleřtirilen iskān faaliyetleridir.

Yapılan araştırmalar neticesinde 19. yūzyılda Siverek ve çevresinde toplamda 74 aşiret ve cemaat tespit edilmiştir. Bunlar Advān, Alışır, Alreşanlı, Amanlı, Balukanlı, Bayki, Beritanlı, Binara, Biroř, Bizikī Riřvan, Bucak, Burhan, Ceme, Cikanlı, uvan, Devrekānlı, Dodıkānlı, Ezir, Fettahlı, Gedne, Gerger, Halidli, Hasenānlı, İzol, Karacor, Karakeçili, Karavar, Kejān, Kōrān, Makramān, Merdisī, Milli, Mukriyān, Nasrānlı, Omerānlı, Ömerli, Pirlī, Salur, Seydānlı, Sinikān, Sorukānlı, řarkiyānlı, řeyhānlı Ařireti, Tirbirī, Tūrkān ve Yezidī Hālidī aşiretleriyle Aminān, Anter, Balekān, Bařıbūyōk, Bozcalar, Cerabānlı, akan, Daniřmendli, Geden, Holu, Kamışlı, Kavaklı, Kazıktı, Kis, Kocahacılı, Kulaatlı, Kuzkunlu, Kūri, Oyuklu, Pulasatlı, Sav, Sulutarıklı, Sūleymanlı, řeyhānlı Cemaati (Milli'ye Tābi), şıhan, Telbender, Yılanlı ve Zirofkān (Karacadađ'da) cemaatleridir.

Tespit edilen aşiretlerin būyōk çoğunluğu konargōer olduğu için bazen bir aşirete mensup haneler başka bir kaza veya sancağın sınırları içinde de kayıt altına

alınmıştır. Örneğin Karakeçili Aşireti'ne mensup haneler genel olarak Karacadağ ve Siverek çevresinde yaşamış olsa da bir miktar Karakeçili hanesinin Suruç kazası ve Bozabâd nahiyesi civarında yaşadığı bilinmektedir. Buna benzer bir durum Şeyhânlı Aşireti için de geçerlidir. Urfa'yaşayan Şeyhânlı mensuplarının bir kısmı Siverek çevresindeki Karakeçili Aşireti'ne tabi olmuşlardır.

19. yüzyılda Siverek ve çevresinde yaşamış olan aşiretlerin sayısı muhakkak ki tespit edilenden daha fazladır. Bu çalışma Siverek ve çevresinde onlarca aşiretin yaşamış olduğunu arşiv belgeleri ışığında ortaya koymaktadır.

Tarih çizgisi üzerinde devletler ve milletler medenileşme yolunda ilerlerken aşiretler genellikle eski yaşam tarzlarını, teşkilat yapılarını, örf ve âdetlerini muhafaza etmişlerdir. Bu durumun ortaya çıkmasını sağlayan önemli bir sebep de aşiretlerin yaşam tarzlarıdır. Daha çok yarı göçebe hayat tarzını benimseyen aşiretler sürekli tehlikeye açık yaşamışlardır. Bu tehlikelere karşı korunma isteği aşiretler arasındaki akrabalık bağlarını güçlendirdiği gibi onları bir arada tutmuş ve geleneklerine daha da sıkı bağlanmalarına neden olmuştur.

Konargöçer aşiretler yetiştirdikleri büyük hayvan sürüleriyle yerleşiklerin et, süt, yün ve yağ gibi ihtiyaçlarını karşılamış, bunun karşılığında onlardan buğday ve benzeri tüketim malları almışlardır. Bu durum konargöçerlerle yerleşikler arasında ticaretin gelişmesine ve dolayısıyla da bölge ekonomisinin canlanmasına sebep olmuştur.

Aşiretlerin devlet ekonomisine ve toplumsal hayata olumlu etkileri olduğu gibi bazı olumsuz etkileri de olmuştur. Nitekim bazı aşiret mensupları hayvanlarını yerleşiklerin ekili tarlalarına salmış, bazen de köy, nahiyeye, kaza ve sancakları yağmalamışlardır. Bu gasp ve yağma hareketleri Siverek, Urfa ve Diyarbakır çevresindeki idari yapıyı olumsuz etkilemiş, ekonomik ve sosyal dengeyi de bozmuştur.

Osmanlı Devleti, 19. yüzyılın sonlarına doğru aşiretlerden oluşturduğu Hamidiye Alayları ile hem aşiretleri hem de doğuda ve güneyde Ermenileri kontrol altına almak istemiştir. Kurulan Hamidiye Alayları içinde Siverek, Urfa ve Diyarbakır'dan birçok aşiret yer almıştır. Urfa'daki Benî Kays Aşireti'nden 51. ve 52. Alaylar oluşturulurken Berâzi Aşireti'nden 53., 54. ve 55. Alaylar oluşturulmuştur. Yine Siverek çevresinde yaşayan Karakeçili Aşireti'nden 45. ve 46. Alaylar ve Milli Aşireti'nden de 41., 42., 43. ve 44. Alayları oluşturulmuştur.

Hamidiye Alaylarının da verdiği askeri güçle bazı aşiretler vergi ödemek istememiş ve çeşitli asayişsizliklerde bulunmuşlardır. Özellikle Hamidiye Alayları içerisinde yer alan Milli ve Karakeçili aşiretleri bu askeri gücü birçok kez birbiri aleyhine kullanmıştır. Bu durum iki aşiret yöneticilerinin uyarılmasına ve bazen de cezalandırılmasına neden olmuştur.

Siverek'e ait iki nüfus defterinden Siverek, Hilvan ve Viranşehir çevresinde yaşamış olan Bucak, Burhan, Karakeçili, Karavar ve Milli aşiretlerinin nüfus ve hane

sayılarına ulaşılmıştır. NFS. d. 2703 numaralı defterde zikredilen aşiretlerin hangi köylerde kaç hane ve nüfus olarak yaşadıkları verilmektedir. Defterde hanelerde yer alan erkek nüfus sayısı belirtilmektedir. Ayrıca köylerin tımar, zeamet, has reayası olup olmadıkları ve malikâne sisteminin uygulanıp uygulanmadığı da ifade edilmektedir.

Siverek'e ait NFS. d. 2703 numaralı defterde Bucak nahiyesine bağlı köy sayısı 54 olarak verilmiştir. Bu köylerde yaşayan hane sayısı 880 olup, nüfusları da 1.983'tür. Aynı defterde Burhan nahiyesine bağlı köy sayısı 10, hane sayısı 89, nüfusları da 181; Karakeçili nahiyesine bağlı köy sayısı 23, hane sayısı 190, nüfusları da 308; Milli Aşireti'nin yaşadığı Hoşin ve Çem nahiyelerine bağlı köy sayısı 38, hane sayısı 446, nüfusları da 837 olarak belirtilmiştir. Yine Siverek'e ait NFS. d. 2708 numaralı defterde Karavar Aşireti'nin yaşadığı Karavar nahiyesine bağlı köy sayısı 6, hane sayısı 132 ve nüfusları da 260 olarak kaydedilmiştir.

NFS. d. 2703 numaralı defterde Siverek'e bağlı Bucak nahiyesinde 31 köyün, Burhan nahiyesinde 6 köyün, Karakeçili nahiyesinde 15 köyün, Hoşin ve Çem nahiyelerinde 10 köyün gelirlerinin havâss-ı hümâyûn olduğu ve doğrudan devlet hazinesine aktarıldığı belirtilmektedir. Yine Bucak nahiyesindeki 23 köyde, Burhan nahiyesindeki 3 köyde, Karakeçili nahiyesindeki 8 köyde, Hoşin ve Çem nahiyelerindeki 26 köyde tımar sisteminin uygulandığı ifade edilmektedir. Ayrıca Bucak nahiyesindeki 5 köyde, Burhan nahiyesindeki 6 köyde, Karakeçili nahiyesindeki 11 köyde, Hoşin ve Çem

nahiyelerindeki 5 köyde de malikâne sisteminin uygulandığı dile getirilmektedir.

Osmanlı Devleti, Anadolu'daki aşiretleri göç, iskân ve sürgün politikalarıyla parçalayıp farklı bölgelere yerleştirmiştir. Uygulanan bu politikalar neticesinde bazı aşiretler zayıflayarak dağılmış olsa da bazıları varlıklarını 21. yüzyıla kadar sürdürmüştür. Bunlara Siverek'te Bucak, Fettahlı, Karakeçili ve Karavar aşiretleri, Viranşehir'de Milli Aşireti, Hilvan'da Süleymanlı ve Sinikân aşiretleri örnek gösterilebilir.

KAYNAKLAR

Vilayet Sâlnâmeleri

1927 Urfa Sâlnâmesi

H. 1284 Haleb Vilayet Sâlnâmesi

H. 1319 Diyarbekir Vilayet Sâlnâmesi

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşiv Belgeleri

Bab-1 Âsafî Belgeleri

Bab-1 Âsafî Divan-ı Hümayun Mühimme Kalemi Defterleri,
(A. DVNS. MHM. d.): 132/623; 133/1525; 30/475.

Bab-1 Âsafî Mektubi Kalemi, (A. MKT.): 43/93.

Sadâret Mektubî Kalemi Belgeleri

Sadaret Mektubi Mühimme Kalemi Evrakı, (A. } MKT.
MHM.): 478/34.

Sadaret Mektubi Kalemi Nezaret ve Deva'ir Evrakı, (A. }
MKT. NZD.): 103/105; 151/40.

Sadaret Mektubi Kalemi Umum Vilayat Evrakı, (A. } MKT.
UM): 130/29; 238/11; 325/53; 394/57.

Ali Emirî

Ali Emirî Selim III, (AE. SSLM. III.): 391/22614.

Babîâlî Evrak Odası Belgeleri

Babîali Evrak Odası Evrakı, (BEO.): 1028/77096;
1056/79142; 1989/149147; 2872/215358; 3404/255255;
3446/258402.

Cevdet

Cevdet Adliye, (C. ADL.): 39/2365.

Cevdet Dâhiliye, (C. DH.): 181/9017.

Cevdet Nafia, (C. NF.): 18/853.

Dâhiliye Nezâreti

Dâhiliye Nezareti Mektubi Kalemi, (DH. MKT): 1492/27; 1708/99; 1755/13; 1806/76; 2119/26; 2231/18; 2599/110; 528/63.

Dâhiliye Nezâreti Şifre Evrakı, (DH. ŞFR.): 233/33; 245/117; 262/64; 278/111; 289/16; 44/238.

Dâhiliye Nezareti Tesri-i Muamelat ve Islahat Komisyonu, (DH. TMİK. M.): 145/17; 172/35; 173/8; 49/14; 71/91; 81/39; 87/34.

Hatt-ı Hümâyûn

Hatt-ı Hümâyûn, (HAT.): 195/9666; 443/22229-A.

Haritalar

Haritalar, (HRT.): 0401.

İradeler

İrade Hususi, (İ. HUS.): 97/71.

İrade Mesail-i Mühimme, (İ. MSM.): 72/2076; 72/2077.

İrade Meclis-i Vâlâ, (İ. MVL.): 176/5250; 270/10380.

İrade Taltifat, (İ. TAL.): 115/11.

Mâliye Nezâreti

Maliye Varidat Muhasebesi Temettuat Defterleri, (ML. VRD. TMT. d.): 10362.

Meclis-i Vâlâ Evrakları

Meclis-i Vâlâ Evrakı, (MVL.): 750/4; 10/14; 201/66; 336/9; 700/31; 719/130; 758/48; 767/6.

Nüfus Defterleri

Nüfus Defterleri, (NFS. d.): 2703; 2708.

Yıldız Sarayı Arşivi Belgeleri

Yıldız Esas Evrakı, (Y. EE.): 131/30; 35/90; 37/40; 37/46, s.30, 46, 47.

Yıldız Perakende Evrakı Arzuhal Jurnal, (Y. PRK. AZJ.): 37/103.

Yıldız Perakende Evrakı Başkitabet Dairesi Maruzatı, (Y. PRK. BŞK.): 48/19; 52/102.

Yıldız Perakende Evrakı Posta Telgraf Nezareti Maruzatı, (Y. PRK. PT.): 19/82.

Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı, (Y. A. HUS.): 167/25.

Araştırma, İnceleme ve Kaynak Eserler

Ahmad, F. (2006). *Bir kimlik peşinde Türkiye*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi.

Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, Üçdal Neşriyat, C. II, İstanbul, 1983.

- Akalın, M. (2018). Fırat kenarından Dersaâdet'e Bucaklı Hacı Osman Paşa'nın hikâyesi, Hamidiye Alayları etrafında Osman Paşa- İbrahim Paşa mücadelesi. *Şirkav Kültür Sanat Tarih ve Turizm Dergisi*, 30, 21-32.
- Akalın, M. ve Kürkçüoğlu A. C. (2018). *Urfa milli mücadele albümü*. Şanlıurfa: Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi.
- Akdağ, M. (1964). Celâli isyanlarından büyük kaçgunluk (1603-1606). *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2 (3), 14-15.
- Akın, F. (2020). 19. yüzyılın ikinci yarısında aşiret idaresi: aşiret müdüriyeti. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 32, 59-70.
- Akın, F. (2020). *Tanzimât döneminde Anadolu'da konar-göçer aşiretler (1839-1876)*. Yayımlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Akman, E., Özgültekin R. ve Demirbağ, H. (1997). *Dünden Bugüne Siverek. Marifet Matbaası*.
- Akyıldız, A. (2011). *Tanzimât. Diyanet vakfı islâm ansiklopedisi* (C.40, S.1-10). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Ali Bey, (H.1314). *Seyahat jurnali, İsanbul'dan Bağdad'a ve Hindistan'a*, İstanbul: Raif Bey Kütüphanesi.
- Aslanoğlu, İ. (2016). *Bilimsel yöntem ve araştırma teknikleri*. Ankara: Gazi.
- Ataş, İ. H. (2011). *438 numaralı Siverek şer'iyeye sicili'nin transkripsiyonu ve değerlendirilmesi (H.1283-*

- 1284/M.1866-1867). Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.
- Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, (2010). *Başbakanlık Osmanlı arşivi rehberi*, İstanbul: BOA.
- Baykara, T. (1988). *Anadolu'nun tarihi coğrafyasına giriş*. Ankara: Bilge Kültür Sanat.
- Bilge M. L. (2002). Kerek. *Diyanet vakfı islâm ansiklopedisi* (C.25, S.278-279). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Bizbirlik, A. (2015). Suruç kazası Şeyh Müslim Zâviyesi mütevellî ailesine ait belgeler üzerine, *Cihânnüma Tarih ve Coğrafya Araştırmalar Dergisi*, 1 (2), 81-130.
- Bois, T. (1962). *La vie sociale des Kurdes*, Beyrouth: Imprimerie Catholique.
- Bozatay, Ş. A. ve Demir, K. A. (2014). Osmanlı adli ve idari sisteminde kadılık: kurumsal bir değerlendirme. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (10), 71-89.
- Bozkurt, İ. (2009). *Aşiretler tarihi*, İstanbul: Kitap.
- Bruinessen, M. V. (2006). *Ağa, şeyh devlet*, (Çev. B. Yalkut), İstanbul: İletişim. (Özgün Çalışma 1992).
- Bulduk, Ü. (1992). Çorum sancağının Osmanlı idari teşkilâtındaki yeri-I. *OTAM*, 3, 129-167.
- Canatar, M. (2002). Kethüdâ. *Diyanet vakfı islâm ansiklopedisi* (C.25, S.332-334). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

- Cide, Ö. (2007). *205/2 numaralı Şanlıurfa şer'iyeye sicili'nin transkripsiyonu ve değerlendirilmesi, (Hicrî 1272-1282/Miladi 1856-1865)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Cunbur, M. (1999). Gözden kaçan bir risale. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.
- Çadircı, M. (2013). *Tanzimât döneminde Anadolu kentlerinin sosyal ve ekonomik yapısı*. Ankara: TTK.
- Çağatay, N. (1947). Osmanlı imparatorluğunda reayadan alınan vergi ve resimler. *Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 5, 483-511..
- Çakar, E. (2003). *16. yüzyılda Halep sancağı*. Elâzığ: Fırat Üniversitesi.
- Çakar, E. (2006). *17. yy Halep eyaleti ve Türkmenler*. Elâzığ: Fırat Üniversitesi.
- Çelikdemir, M. (2001). *Osmanlı döneminde aşiretlerin Rakka'ya iskânı (1690-1840)*. Yayınlanmamış doktora tezi, Fırat Üniversitesi, Elâzığ.
- Doğruyol, A. ve Bayar, M. (2012). Diyarbekir eyaletinde yaşayan Karakeçili yörük aşiretinin tarihi ve kültür hayatı. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 197, 103-124.
- Genç, M. (2000). İltizâm. *Diyanet vakfı islâm ansiklopedisi* (C.22, S.154-158). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Golden, P. B. (2016). *Türk halkları tarihine giriş*. (Çev. O. Karatay), İstanbul: Ötüken. (Özgün Çalışma 1992).
- Gökalp, Z. (2011). *Kürt aşiretleri hakkında sosyolojik tedkikler*. İstanbul: Kaynak.

- Göyünç, N. (1991). *16. yüzyılda Mardin sancağı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Gümüş, E. (2018). Ahkâm defterlerine göre 18. yüzyıl ortalarında Urfa/Ruha'da yükselen yerel güçler ve bunların devlet ve çevreleriyle ilişkileri. *Tarih Okulu Dergisi*, 36, 104-129.
- Gün, D. (2005). XVIII. yüzyılda Antakya'da şeyhlerin köylerdeki idarecilik fonksiyonları. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 24 (37), 277-288.
- Gündüz, T. (2009). *Bozkırın efendileri*, İstanbul: Yeditepe.
- Güney, E. (1993). *Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da göçer-konar aşiretlerin kışlak ve yaylakları*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Gap Araştırma ve Uygulama Merkezi.
- Halaçoğlu, Y. (1991). Aşiret. *Diyanet vakfî islâm ansiklopedisi* (C.4, S.9). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Halaçoğlu, Y. (2009). *Anadolu'da aşiretler, cemaatler, oymaklar (1453-1650)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- İbn-i Haldun, (1997). *Mukaddime*. (Çev. Z. K. Ugan), İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı. (Özgün Çalışma 1375).
- İnalcık, H. (2000). *Türk devletlerinde devlet kanunu geleneği- Osmanlıda devlet, hukuk, adâlet*. İstanbul: Eren.

- İnalcık, H. (2000). *Osmanlı imparatorluğu'nun ekonomik ve sosyal tarihi, (1300-1600)*. (Çev. H. Berktaş), İstanbul: Eren. (Özgün Çalışma 1994).
- İnalcık, H. (2012). Tımar. *Diyanet vakfı islâm ansiklopedisi* (C.41, S.68-73). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Karasar, N. (2000). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kaya, K. Tanzimat'tan önce belediye hizmetleri ve voyvodalar. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 26 (41), 101-112.
- Kıldıroğlu, M. (2018). *İslâm tarihi ve medeniyetinde Şanlıurfa "Osmanlı belge ve kaynaklarında Urfa IV" Osmanlı döneminde Birecik'te bulunan oğuz boyları*. Şanlıurfa: Şanlıurfa Belediyesi.
- Kılıç, O. (1996). *1597 tarihli mufassal Yörük defterine göre Halep Türkmenleri*, Ankara: Türk Dünyası Araştırmaları.
- Kılıç, S. (2011). Yezidilik ve Yezidilikte Harrâni izleri, *Turkish Studies (International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic)*, 6 (3), pp. 285-296.
- Korkmaz, S. (2006). *205/1 numaralı Şanlıurfa şer'iyeye sicili'nin transkripsiyon ve değerlendirmesi*, (H.1269-H.1272/M.1852-M.1855). Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Lindner, R. P. (2000). *Ortaçağ Anadolu'sunda göçebeler ve Osmanlılar*, (Çev. M. Günay), Ankara: İmge. (Özgün Çalışma 1983).

- Ma'oz, M. (2012). *Tanzimatın ilk yıllarında modernleşme hareketinin Suriye siyaseti ve toplumu üzerindeki etkisi*. (Çev. H. Pınar, H. İnalçık ve Der. M. Seyitdanlıoğlu), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (Özgün Çalışma 1999).
- Melek, A. ve Demir, A. (2009). *Dini değerler ile Diyarbakır*, Diyarbakır: Diyarbakır il Müftülüğü.
- Nazîmâ, A. ve Reşad F. (2018). *Mükemmel Osmanlı lügati*, (4.bs.). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Orhonlu C.; Göyünç, N. (1997). Has. *Diyanet vakfı islâm ansiklopedisi* (C.16, S.268-270). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Orhonlu, C. (1987). *Osmanlı imparatorluğunda aşiretlerin iskânı*. İstanbul: Eren.
- Ortaylı, İ. (2011). *Tanzimat devrinde Osmanlı mahallî idareleri, (1840-1880)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Öğmen, M. (2009). *XIX. yüzyılın son çeyreğinden Cumhuriyetin ilanına kadar Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da aşiretlerin demografik yapısı*. II. Bingöl Sempozyumu, Bingöl.
- Öğüt, T. (2008). *18-19.yy.'da Birecik sancağında iktisadi ve sosyal yapı*, Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Öğüt, T. (2011). Urfa'da Tanzimât'a geçiş sürecinde idari ve mali yapı. *Bülent Ecevit Üniversitesi Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 7 (14), 325-344.

- Özçelik, İ. (2001). Malazgirt'ten Meşrutiyet'e Siverek ve Havalisi, *Siverek Sempozyumu*, Şanlıurfa: Elif Matbaası.
- Özgül, İ. (2019). Şer'iyeye sicillerine göre XVIII. yüzyılda Diyarbakır'da ikamet eden aşiretlerdeki problemler ve çözümleri, *Ekev Akademi Dergisi*, 77, 241-252.
- Sansar, M. F. (2013). 19. yüzyılda Çukurova Türkmen aşiretleri I: Cerid ve Tecirliler. *Osmanlı Hâkimiyet Sahası Çalışmaları Dergisi (Studies of The Ottoman Domain)*, 3 (5), 1-17.
- Satış, İ. (2016). *1835 Tarihli Siverek nüfus defteri- Şehr ve Dağbaşı nahiyeleri*. Ankara: Murat.
- Say, Y. (2009). Karakeçili aşireti ve Eskişehir'e iskân ile Kuyucak Karyesi'ndeki Özbekli Cemaati. *Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 4 (3), 1903-1954.
- Saydam, A. (2000). *XIX. yüzyılın ilk yarısında aşiretlerin iskânına dâir gözlemler*. Anadolu'da ve Rumeli'de Yörükler ve Türkmenler Sempozyumu, Ankara.
- Sayın, A.V. (1999). *Tekâlif-i kavaid (Osmanlı Vergi Sistemi)*. Ankara: Maliye Bakanlığı.
- Shaw, S. (2000). *Osmanlı imparatorluğu ve modern Türkiye*. (Çev. M. Harmancı), İstanbul: E Yayınları Tarih Dizisi. (Özgün Çalışma 1976).
- Söylemez, F. (2011). *Osmanlı devletinde aşiret yönetimi-Rişvan örneği*, İstanbul: Kitabevi.

- Söylemez, F. (2017). Aşiret. *Kahramanmaraş Ansiklopedisi*, (C.1, S.377). Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi.
- Sun, İ. H. (2003). *Karakeçililer*, Şanlıurfa: Siverek Kaymakamlığı.
- Sümer, F. (1950). XVI. asırda Anadolu, Suriye ve Irak'ta yaşayan Türk aşiretlerine umûmi bir bakış", *İFM*, 11 (1-4), 511-512.
- Sümer, F. (1953). Döğörlere dâir, *Türkiyat Mecmûası (1951-1953)*, 10, 139-159.
- Sümer, F. (2001). Karakeçili. *Diyanet vakfı islâm ansiklopedisi* (C.24, S.427-428). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Sümer, F. (1972). *Oğuzlar, (Türkmenler)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Sykes, M. (1915). *The caliphs' last héritage, a short history of the Turkish empire*. London: Macmillan And Co.
- Şahin, İ. (2009). Sancak. *Diyanet vakfı islâm ansiklopedisi* (C.36, S.97-99). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Şahin, A. (1962). *Güney Anadolu 'da Beğdili Türkmenleri ve Baraklar*. Ankara: Doğuş.
- Şahin, İ. (2006). *Osmanlı döneminde konar-göçerler*. İstanbul: Eren.
- Şahin, İ. (1997). XVI. yüzyılda Osmanlı Anadolu'su göçbelerinin idari ve sosyal yapısı. *Tarih Enstitüsü Dergisi*, 15, 253-264.

- Şanda, M. N. (2018). *Geçmişten günümüze Beydili aşireti siyasi, sosyal ve kültürel yapısı*, İstanbul: İKSAD Publishing House.
- Şemseddin Sami. (R.1317-M.1901). *Kamus-u Türki*, İstanbul: Akdem.
- Şener, A. (1990). *Tanzimât dönemi Osmanlı vergi sistemi*. İstanbul: İşaret.
- Şener, A. (1990). Tanzimât ve Osmanlı maliyesi, *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8 (2), 49-51.
- Şeşen, R. (1993). Cezîre. *Diyanet vakfı islâm ansiklopedisi* (C.7, S.509-511). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Taş Y. (2013). *Kadı sicillerine göre XIX. asrın ikinci yarısında Urfa'da sosyal hayat*. Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Taşdelen, H. M. (1997). *Göçerlerin şehirleşmesi- Beritanlı aşireti örneği*. İstanbul: Turan.
- Turan, A. (1986). Yezidiler. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1 (1), 188-199.
- Turan, A. N. (2005). *16.yüzyılda Ruha (Urfa) sancağı*. Şanlıurfa: Şurkav.
- Türkay, C. (2012). *Başbakanlık arşiv belgelerine göre Osmanlı imparatorluğunda oymak, aşiret ve cemaatlar*, İstanbul: İşaret.
- Ulubaş, M. (2016). *Maraş ve çevresinde aşiretler, 1774-1865*. Yayınlanmamış doktora tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş.

- Uzunpostalıcı, M. (1993). Cemaat. *Diyanet vakfı islâm ansiklopedisi* (C.7, S.288-289). İstanbul: TDV.
- Ünal M. A. (1991). XVI. yy sonlarında bir iltizâm sözleşmesi. *Tarih İncelemeleri*, 6, 59-77.
- Ünal, F. (2007). Osmanlı devleti'nin son yıllarında Güneydoğu aşiretlerinden Milli aşireti ve İbrahim Paşa, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Dergisi*, 41, 183-204.
- Üner, M. E. (2009). *Aşiret, eşkıya ve devlet*, İstanbul: Yalın.
- Yetişgin, M. (2007). Osmanlı'nın son döneminde Maraş. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 23, 67-68-69.
- Yıldız, A. (2010). 204 numaralı şer'iyeye sicili defterine göre Urfa'da ekonomik sosyal ve kültürel hayat. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Yılmazçelik, İ. (1995). *XIX. yüzyılın ilk yarısında Diyarbakır (1790-1840)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Yılmazçelik, İ. (1996). XVIII. yüzyıl ile XIX. yüzyılın ilk yarısında Diyarbakır eyaletinin idari yapısı ve idari teşkilatlanması. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 18 (29), 217-232.
- Yılmazçelik, İ. (2002). Malî ve idarî bir birim olarak Diyarbakır voyvodalığı. *XIII. Türk Tarih Kongresi* içinde (1209-2047). Ankara: TTK.
- Yiner, A. (1996). *443 numaralı Siverek şer'iyeye sicili (H.1268-1269/M.1851-1853)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Harran Üniversitesi, Şanlıurfa.
- Yurtsever, C. (2009). *Osmaniye tarihi*. Adana: Çukurovalı.

Görüşmeler

Kemal Çibek, Kişisel Görüşme, 05 Mayıs 2020.

Gülçin Akuş, Kişisel Görüşme, 29 Mayıs 2020.

Ahmet Pilis, Kişisel Görüşme, 30 Temmuz 2020.

İnternet Siteleri

facebook.com/NasiranliAsireti (Erişim:09.09.2020)

Ek-1: 19. Yüzyılda Urfa ve Siverek Çevresinde Aşiretlerin Yoğun Olarak Yaşadığı Bölgeler.

Kaynak: Arşiv Belgeleri Işığında Tarafımızca Çizilmiştir.

A Ş İ R E T L E R S E R İ S İ

 SERÜVEN
YAYINEVİ

www.seruyenyayinevi.com

[/seruyenyayinevi](https://www.facebook.com/seruyenyayinevi)

[/seruyenyayinevi](https://www.instagram.com/seruyenyayinevi)

[/seruyenyayinevi](https://twitter.com/seruyenyayinevi)

9 786256 644649